

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Michaela Kvasová

Feministická právní teorie

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: prof. JUDr. Zdeněk Kühn, LL.M., Ph.D.

Katedra: Katedra teorie práva a právních učení

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 1. prosince 2018

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 218.516 znaků včetně mezer.

.....

Michaela Kvasová

diplomantka

V Praze dne 1. prosince 2018

Ráda bych tímto poděkovala vedoucímu mé diplomové práce prof. JUDr. Zdeňkovi Kühnovi, LL.M., Ph.D., za jeho cenné rady a čas, který mi věnoval. Dále JUDr. Barbaře Havelkové, LL.M., D.Phil., která ve mně probudila zájem o studium feministické právní teorie, a paní prof. Borůvkové, která dohlédla na soulad mé práce s pravidly českého pravopisu.

Děkuji své rodině a partnerovi za jejich dlouhotrvající laskavou podporu.

Obsah

Úvod.....	5
1. Základní pojmy feministické právní teorie.....	7
1.1. Feminismus	7
1.1.1. Pojem feminizmu	7
1.1.2. Feminismus v historicko-teoretickém kontextu.....	8
1.1.2.1. Pohled na ženu v antice	9
1.1.2.2. Postavení ženy v křesťanství	11
1.1.2.3. Období před první vlnou feminizmu.....	12
1.1.2.4. První vlna feminizmu (1830-1930).....	13
1.1.2.5. Druhá vlna feminizmu (1960-1980).....	19
1.1.2.6. Třetí vlna feminizmu (od 90. let 20. století)	20
1.1.3. Proudny feminizmu	21
1.1.3.1. Reformní feminizmu	21
1.1.3.2. Feminizmu odporu	22
1.1.3.3. Třetí vlna feminizmu.....	22
1.2. Gender.....	23
1.2.1. Pojem genderu.....	24
1.2.2. Podstata genderu	28
1.2.3. Vztah genderu a moci	32
1.2.4. Gender – shrnutí.....	32
1.3. Je feministická právní teorie o ženách nebo o genderu?	36
2. Feminismus, gender a právo.....	40
2.1. Feministická právní teorie	41
2.1.1. Feministická právní teorie a feminizmu	44
2.1.2. Myslet jako feministé.....	45
2.1.2.1. Ženské zkušenosti	46
2.1.2.2. Intersekcionalita a komplexní identita	50
2.1.2.3. Skryté předsudky a mužské normy	50
2.1.2.4. Dvojí očekávání a dilema rozdílnosti	53
2.1.2.5. Přetrvávající vzorce dominance	55
2.1.2.6. Problém volby	57
2.1.3. Generace feministické právní teorie	59
2.1.3.1. Generace rovnosti (70. léta 20. století)	59
2.1.3.2. Generace rozdílnosti (80. léta 20. století)	64
2.1.3.3. Velká trojka a její uplatnění v praxi.....	71
2.1.3.3. Generace komplexních identit (po roce 1990 do současnosti)	72
2.1.3.4. Budoucnost feminizmu a feministické právní teorie	78
3. Feminismus a feministická právní teorie v České republice	81
3.1. Naše specifické vnímání feminizmu	81
3.2. Chybějící historie feminizmu	83
3.3. Téma feministické právní teorie v tuzemském právním rámci	88
Závěr.....	94
Seznam použitých zdrojů.....	98
Název práce, abstrakt a klíčová slova v českém jazyce.....	107
Název práce, abstrakt a klíčová slova v anglickém jazyce.....	109

Úvod

Naše západní společnost je již od dob feudalismu svědkem postupné emancipace žen. Feministická hnutí jsou rovněž označovaná jako hnutí za ženská práva. Feministický aktivismus skutečně usiluje o společenskou změnu rovněž *právními* prostředky s cílem působit na *právní* oblast. Není tedy překvapivé, že se dvě původně oddělená odvětví feminismu a práva protnula a došlo ke vzniku nového právního odvětví s názvem *feministická právní teorie*.

Feministická právní teorie je mladé právní odvětví, neboť se zrodilo teprve ve 20. století. Jeho těžiště se nachází v angloamerickém právním systému a právnické fakulty na západ od nás za účelem jeho studia zakládají i samostatné katedry. V našem právním prostředí však není feministická právní teorie příliš známá. Většina studentů práv v České republice absolvuje právnickou fakultu, aniž by se s touto teorií vůbec setkala. Přesto je Právnická fakulta Univerzity Karlovy alma mater Barbary Havelkové, akademičky působící v současnosti na Univerzitě v Oxfordu, která se specializuje právě na odvětví feministické právní teorie. Díky její práci jsem se o této teorii dozvěděla.

B. Havelková hostovala v měsíci dubnu r. 2013 na internetové platformě *Jiné právo*, kde bylo zveřejněno několik jejích článků na téma feminismu, rovnosti pohlaví a vztahu mezi genderem a právem.¹ Z diskuze pod články bylo zřejmé, že témata spojená s feministickou právní teorií vzbuzují mezi českou odbornou veřejností vášnivé emoce. Přemýšlela jsem o tom, jak je možné, že se feministická právní teorie v angloamerické právní oblasti těší vážnosti a respektu, kdežto u nás je opomíjena nebo je na ni dokonce pohlíženo svrchu. Abych tuto otázku zodpověděla rozhodla jsem se do feministické právní teorie proniknout a současně jsem si ji zvolila za téma diplomové práce. Vážím si toho, že se vedení mé práce ujal právě Zdeněk Kühn, jehož odborný přesah do angloamerické právní oblasti je neoddiskutovatelný.

---

¹ HAVELKOVÁ, Barbara. Obrana feminismu. *Jiné právo* [online]. 6. 4. 2013 [cit. 22. 11. 2018]. Dostupné z: http://jinepravo.blogspot.com/2013/04/obrana-feminismu_8695.html

HAVELKOVÁ, Barbara. Muž žitel a žena pečovatelka jako přirozené zřízení či racionální a svobodná volba? *Jiné právo* [online]. 13. 4. 2013 [cit. 22. 11. 2018]. Dostupné z: <http://jinepravo.blogspot.com/2013/04/muz-zivitel-zena-pecovatelka-jako.html>

HAVELKOVÁ, Barbara. K čemu jsou feministická/genderová právní studia? *Jiné právo* [online]. 21. 4. 2013 [cit. 22. 11. 2018]. Dostupné z: http://jinepravo.blogspot.com/2013/04/k-cemu-jsou-feministickagenderova_21.html

K tématu feministické právní teorie existuje jen minimum relevantních zdrojů v českém jazyce. Dosud nebylo v češtině publikováno žádné souhrnné dílo o této teorii. Rovněž dostupnost zdrojů v angličtině byla na počátku tvorby této práce omezená. Množstevně nejbohatším informačním zdrojem této práce se tak stal předmět pod názvem *Gender a právo*, který Právnická fakulta Univerzity Karlovy otevírá pro své studenty již pravidelně každý rok v letním semestru.² Výuka pod vedením B. Havelkové probíhá v několika víkendových blocích. Předmětu jsem se zúčastnila v akademickém roce 2015/2016. Získala jsem tak nejen přístup k rozsáhlé literatuře pro svou práci, ale zejména jsem si mohla osobně vyslechnout názory B. Havelkové a zapojit se do podnětné diskuze, kterou vedla.

Z knih v angličtině, které se feministické právní teorii souhrnně věnují, jsem zvolila nejnovější vydání díla Marthy Chamallas pod názvem *Introduction to Feminist Legal Theory*.³ M. Chamallas⁴ je jednou z nejvýznamnějších současných odbornic na genderovou problematiku ve spojení s právem. Její kniha představuje feministickou právní teorii komplexně, zaměřuje se též na aplikaci teorie v praxi a zároveň je velmi čtivá. Dodávám, že tato publikace je od 4. prosince 2017 k dispozici též v knihovně Právnické fakulty Univerzity Karlovy.⁵

Zásadní české zdroje pro zpracování této práce mi poskytl její vedoucí Z. Kühn. Jeho největší přínos pro mou práci ale spatřuji v jeho širokém přehledu o genderových tématech napříč českou historií. Oceňuji, že se se mnou o své znalosti a názory podělil.

V rámci přípravy na uvedený předmět *Gender a právo* jsem při četbě teoretických a filosofických textů v angličtině narazila na limity své znalosti anglického jazyka. Ukázalo se, že se s tímto problémem potýkali i další účastníci předmětu. Nepochopení některých témat tak vycházelo v první řadě z prostého neporozumění textům v originále. Tato skutečnost mě o to více motivovala ke komplexnímu zpracování tématu feministické právní teorie v českém jazyce. Kromě hledání odpovědi na výše zmíněnou otázku je proto

---

² KYSELA, Jan (garant). HAVELKOVÁ, Barbara (vyučující). *Gender a právo*. Právnická fakulta, Katedra politologie a sociologie. Letní semestr 2015/2016.

³ CHAMALLAS, Martha. *Introduction to Feminist Legal Theory*. 3. vydání. New York: Wolters Kluwer Law & Business, 2013. ISBN: 978-1-4548-0221-1.

⁴ M. Chamallas je profesorkou právnické fakulty Ohijské státní univerzity.

⁵ V současnosti se v archivu knihovny Právnické fakulty Univerzity Karlovy nachází též další souhrnné dílo o feministické právní teorii: JAMES, Susan a Stephanie PALMER. *Visible women: essays on feminist legal theory and political philosophy*. Oxford: Hart Publishing, 2002. ISBN 1-84113-195-4. Tato jednotka má však dlouhodobě status grantové výpůjčky a nebylo možné ji jako zdroj této práce použít.

cílem mé diplomové práce komplexní zpracování tématu feministické právní teorie v češtině, aby se toto právní odvětví o něco více přiblížilo případným českým čtenářům.

1. Základní pojmy feministické právní teorie

Předpokladem studia feministické právní teorie je znalost některých jejích základních pojmů. Má práce vychází z definic vysvětlených v této její první části. Je však třeba mít na paměti, že tyto definice nejsou pevně dané. Naopak ony samotné jsou zpravidla předmětem výzkumu feministicko-právních teoretiků. Tato část neposkytuje souhrnně definice všech pojmů, které v práci používám. Některé vysvětluji až v kapitolách, které s pojmy blíže souvisejí.

Stěžejními termíny feministické právní teorie jsou *feminismus* a *gender*. Každému z nich je věnována jedna celá kapitola první části této práce. Oba pojmy se prolínají celým právním odvětvím feministické právní teorie. Definice feminismu nepředstavuje pro právní oblast žádnou větší potíže. Chybějící jednoznačné vymezení genderu má však podstatné důsledky pro současné pozitivní právo.

1.1. Feminismus

Feministickou právní teorií není možné se zabývat bez objasnění pojmu feminismus, který je obsažen v jejím názvu. V této kapitole uvádím definici feminismu. Věnuji se historicko-teoretickému kontextu, jehož znalost je nezbytná pro pochopení důvodů zrodu feminismu a jeho hlavních cílů. Na konci kapitoly krátce shrnuji ty nejdůležitější feministické myšlenkové proudy, které podstatně pronikají do právního odvětví feministické právní teorie.

1.1.1. Pojem feminismu

Termín feminismus se v současném významu začal používat teprve v 90. letech 19. století. Tedy poměrně dlouho po zformování prvních ženských skupin.⁶ S cílem ilustrovat široký obsah a jednotlivé prvky tohoto pojmu uvádím hned několik jeho definicí. Všechny považuji za přiléhavé. Feminismus je formálně označován za „*hnutí usilující o dosažení politické, ekonomické a sociální rovnosti žen s muži, prosazování práv a zájmů žen. Jedná se o souhrn teorií, hnutí, postojů, politik a chování zaměřených*

---

⁶ ABRAMS, Lynn. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. ISBN 80-7325-060-8. s. 7.

na dosažení rovnosti v postavení žen a mužů ve společnosti a na odstranění genderových stereotypů.“⁷ Cíl feminismu vyjádřila autenticky Marion K. Reid. Její citaci použila na počátku své knihy Lynn Abrams, totiž: „*Je patrné, že pokud je žena zodpovědnou bytostí, musí existovat nějaká hranice její podřízenosti a poslušnosti muži.*“⁸

O hnutí za emancipaci žen, podobně jako o feministické právní teorii, by bylo vhodné hovořit spíše v plurálu. Ani u jednoho z nich se nikdy nejednalo a nejedná o homogenní fenomén. Všem feminismům je společné konkrétní téma a cíl. Hlavním tématem je postavení žen ve společnosti a cílem objasnění příčiny sociální nerovnosti mezi pohlavími.^{9 10} Za předmět feministické analýzy je považována zejména ženská genderová identita. Významným metodologickým nástrojem feminismu jsou autentické ženské zkušenosti.

Feminismu je vlastní pozitivní přístup k jeho věcnému přesahu do dalších odvětví, vykazuje-li takové odvětví prvky bezpráví.¹¹

„*Feminismus směřuje k jasnému cíli, není abstraktní teorií odtrženou od praxe.*“¹²

1.1.2. Feminismus v historicko-teoretickém kontextu

Dějinné události nedopadají na ženy a muže stejně. Jejich role a postavení se v jednotlivých historických etapách významně lišily. Historický vývoj je do velké míry určující pro kulturně-sociální organizaci každé společnosti. Předpoklad dlouhodobé a systematické podřízenosti žen ve společnosti, která se promítá do právních norem, je základním předmětem výzkumu feministicko-právních teoretiků. Pochopení této subordinace je zásadním požadavkem pro studium feministické právní teorie.

Máme-li se zabývat genderem jako *sociálním* konstruktem, feminismem jako *sociálním* hnutím a právem jako *sociálním* produktem, je třeba zkoumat samotnou společnost a její uspořádání. Při studiu feministické právní teorie není možné obejít

---

⁷ FERRAROVÁ, Eva. Feminismus. In: MALINA, Jaroslav a kol. *Antropologický slovník (s přihlédnutím k dějinám literatury a umění) aneb co by mohl o člověku vědět každý člověk* [el. forma]. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2009, s. 1197-1199. ISBN 978-80-7204-560-0. Dostupné z: <https://is.muni.cz/do/1431/UAAntrBiol/el/antropos/index.html> s. 1197.

⁸ ABRAMS, zdroj cit. v pozn. č. 6, s. 260.

⁹ Tamtéž, s. 1197.

¹⁰ JARKOVSKÁ, Lucie. Prohlédněme genderové stereotypy. In: VALDROVÁ, Jana a Lenka FORMÁNKOVÁ. *ABC feminismu* [el. forma]. Brno: NESEHNUTÍ, 2004, s. 19-27. ISBN 80-903228-3-2. Dostupné v rámci semináře Právnické fakulty Univerzity Karlovy s názvem Gender a právo. s. 23.

¹¹ RADAČIČ, Ivana. *Feminist Legal Theories* [el. forma]. [cit. 3. 8. 2018]. Dostupné z: <https://www.scribd.com/document/263722525/Feminist-Legal-Theories>. s. 1-2.

¹² Tamtéž, s. 2. Vlastní překlad.

poznání historických souvislostí, které jsou základem našeho současného chápání feminismu.

V následujících bodech se věnuji historii feminismu. Upozorňuji, že níže vymezená jednotlivá historická období od sebe neodděluji zcela konkrétní dějinné události. Z časového hlediska se tedy jedná jen o přibližné datace. Jednotlivá období a zejména vlny feminismu nelze považovat za homogenní fenomény.¹³

1.1.2.1. Pohled na ženu v antice

Historickým myšlenkovým směrům, které představují teoretická východiska ženské subordinace ve společnosti, se věnuje Sandra Fredman.¹⁴ Své pojednání začíná popisem poměrů patriarchálního období starověké antiky.

Ke společenskému uspořádání antické doby se vyjadřovali myslitelé Aristotelés a Platón.

Aristotelovo pojetí společnosti je založeno na principu tzv. *dualismu*. Muže a ženy chápal jako polarity, které od sebe vzájemně odlišují jejich biologické rozdíly. Za normu však považoval pouze muže. Na ženu pohlížel jako na odchylku od této normy, bytost odvozenou a méněcennou.

Dle Aristotela byl muž nadán schopností vládnout. Byl symbolem pro aktivitu a duši. Realizoval se na politickém poli. Žena byla naopak předurčena k tomu, aby jí bylo vládnuto. Její podstata byla pasivní a tělesná. Dokonce byla zpochybňována i její schopnost racionálně myslet. Schopnost ženy rodit ji měla přirozeně vylučovat z veřejného života. Měla se zdržovat převážně doma. Uvedené mužské a ženské atributy nebyly považovány za vzájemně se doplňující, ale naopak za neslučitelné. Muž však nedominoval pouze ve veřejném životě, ale byl nejvyšší autoritou i v rodině. Sociální postavení ženy se v podstatě rovnalo hodnotě majetku.

Dále se S. Fredman věnuje Platónovi. Podle jeho názoru není samotná odlišnost žen nutně spojena s nedostatkem jejich intelektuálních a morálních kvalit. Tento názor však Platón neuplatňoval univerzálně. Jeho myšlenka rovnosti byla vyhrazena výhradně

---

¹³ RENZETTI, Claire M. a Daniel J. CURRAN. *Ženy, muži a společnost*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0525-2. s. 47.

¹⁴ FREDMAN, Sandra. *Women and the Law* [el. forma]. Oxford: Clarendon Press, 1997. [ISBN 9780198763239.] Dostupné v rámci semináře Právnické fakulty Univerzity Karlovy s názvem Gender a právo. s. 1-37.

Sandra Fredman je profesorkou právnické fakulty Oxfordské univerzity.

jakési utopické společnosti. V takové společnosti se neměl vyskytovat tradiční antický model rodiny. Měla být tvořena komunitními (společnými) manželkami a dětmi.

Platónovo pojetí ženy jako rovné mužům bylo pouze hypotetické. V reálné společnosti se mělo uplatnit až v případě zániku soukromého sektoru, tj. zániku rodiny i soukromého vlastnictví. V reálném antickém prostředí tak i Platón přiřkl ženě podřízené postavení. V průběhu svého života byla antická žena vždy považována za majetek nějakého muže.

S. Fredman uvádí, že oba výše zmínění antičtí myslitelé vzhlíželi k ideálům hierarchie a řádu, nikoliv rovnosti. Tento svůj přístup promítali do svých filosofických teorií, ve kterých byla žena vždy chápána jako muži podřízená. Podstatné je ovšem dodat, že za plnohodnotné muže byli v antice považováni mužští příslušníci vládnoucí vrstvy společnosti.¹⁵

V tomto bodě nemohu vynechat zmínku o římském právu. Jeho právní normy odpovídaly patriarchálnímu a otrokářskému společenskému systému antického Říma. Spektrum práv, které bylo jednotlivým osobám přiznáno, záviselo rovněž na jejich pohlaví. Římská společnost kladla všeobecný důraz na rodinu a mužský prvek. Hlavou rodiny byl *pater familie*. Celoživotním údělem římské ženy bylo právně podléhat nějakému muži – zejména otci, manželovi nebo poručíkovi. Ženě nebylo umožněno účastnit se veřejného života, její sférou byla domácnost a rodinný život. Výjimkou z tohoto pravidla byly kněžky bohyně Vesty. Tzv. Vestálkám byla přiznána řada privilegií jako osobám *sui generis*. Tato privilegia však byla současně vykoupena striktními zákazy.¹⁶

Postupným historickým vývojem římské společnosti získávaly ženy stále více práv. Mohly uzavírat volnější formu manželství, vlastnit majetek, vzdělávat se a účastnit se veřejného života. Ženská emancipace však byla spojena s postupnou krizí tradiční římské rodiny. Nástup římského císařství je znám jako doba mravního úpadku.

Teprve pod pozdějším vlivem křesťanského náboženství došlo v Římě k rehabilitaci rodinných hodnot a ženy se těšily ve společnosti větší vážnosti.¹⁷ Biblické

---

¹⁵ Tamtéž, s. 4-6.

¹⁶ NĚMCOVÁ, Monika. *Právní postavení ženy v římském právu* [el. forma]. Praha, 2016 [cit. 5. 7. 2018]. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra právních dějin. Dostupné z: https://ckis.cuni.cz/F/QS7LPPFIELAF5XKT6IVBCSYJX9U88D6KYPE86TYBNSXHPG67YD-26640?func=full-set-set&set_number=003212&set_entry=000002&format=999. s. 150-152.

¹⁷ Tamtéž, s. 152-153.

texty se věnují teorii mužské dominance a ženské subordinace.¹⁸ O postavení ženy v rámci křesťanství je pojednáno hned v následujícím bodu této práce.

K římskoprávní tradici se hlásí náš současný zákon č. 89/2012 Sb., ve znění pozdějších předpisů, občanský zákoník (dále jen „občanský zákoník“).¹⁹ Konkrétně tak činí hned v úvodu důvodové zprávy.²⁰ Uvedu několik příkladů právní úpravy rodinného práva v našem občanském zákoníku, jejíž inspirací bylo právě římské právo. Dle ust. § 655 občanského zákoníku je jedním z hlavních účelů manželství založení rodiny, což odpovídá římskoprávní koncepci manželství. Kořeny současné formy uzavření manželství slavnostním veřejným obřadem před svědky dle ust. § 656 odst. 2 občanského zákoníku lze nalézt v římském právu. Nakonec i zánik manželství pro jeho hluboký, trvalý a nenapravitelný rozvrat dle ust. § 755 odst. 1 občanského zákoníku lze přirovnat k pozdější římskoprávní úpravě, která umožňovala manželství opustit i ženě. Obecně je však nutné dodat, že naše současná právní úprava rodinného a celého občanského práva, je nyní postavena na rovnoprávnosti obou pohlaví. Touto kvalitou římské právo po většinu své existence neoplývalo.²¹

1.1.2.2. Postavení ženy v křesťanství

Podle Ivy Doležalové²² lidské dějiny nevyhnutelně sledují vývoj náboženství. Z tohoto pohledu byla historie svědkem přechodu od lidové náboženské tradice, která uctívala femininní princip (ženu jako dárkyni života), směrem k modernějšímu maskulinnímu kultu posvátna (jediného mužského boha). Přes lokální a dočasné renesance ženských kultů byly postupně ženské formy posvátna potlačeny.

Naše území je historicky spjato s křesťanskou tradicí. Křesťanské náboženství mělo u nás určující vliv na chápání mužské a ženské role a celkové uspořádání společnosti. Křesťanství přejalo myšlenky judaismu, a to včetně příběhu o odvozené

---

¹⁸ FREDMAN, zdroj cit. v pozn. č. 14, s. 3-5.

¹⁹ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

²⁰ ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vydání. Ostrava: Sagit, 2012. ISBN 978-80-7208-922-2. s. 48.

²¹ NĚMCOVÁ, zdroj cit. v pozn. č. 16, s. 153-155.

²² DOLEŽALOVÁ, Iva. Postavení a role ženy v křesťanství. In: VALDROVÁ, Jana a Lenka FORMÁNKOVÁ. *ABC feminismu* [el. forma]. Brno: NESEHNUTÍ, 2004, s. 151-167. ISBN 80-903228-3-2. Dostupné v rámci semináře Právnické fakulty Univerzity Karlovy s názvem Gender a právo.

Iva Doležalová působí na Ústavu religionistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Svým historickým pohledem na postavení žen ve společnosti přispěla do publikace občanského sdružení NESEHNUTÍ, která se věnuje problematice ženských práv.

existenci ženy, která byla stvořena z žebra muže. Žena neodolala pokušení a pro její hříšné jednání byli všichni lidé vyhnáni z ráje. Dle křesťanského učení byla žena mužovým vlastnictvím. Mohla být zdrojem rituálního znečištění. Byla zcela vyloučena z náboženského vzdělávání, obřadní služby a rituálních funkcí.

Křesťanský pohled na ženu však není zcela jednostranný. Křesťanské učení popisuje kladný vztah Ježíše k ženám. Hlásá, že před Bohem jsou ženy mužům rovné. Úmrtí manžela neznamenal pro vdovu konec jejího společenského života.

V raném období náboženství, kdy se křesťané setkávali tajně v rodinném prostředí svých domovů, měly ženy možnost zapojit se do náboženských obřadů. S rozvojem institucionalizace křesťanské církve však postavení žen značně utrpělo. Ve veřejné sféře byly akceptovány pouze v případě, že naplňovaly křesťanský celibátní ideál. Jinak byly odkázány do sféry soukromé.

Učení Aurelia Augustina (Sv. Augustina) po r. 400 n. l. vztah muže a ženy rehabilitovalo. Označilo manželství za základ společnosti a součást tzv. Božího řádu. V rámci křesťanství je ženský princip oslavován prostřednictvím mariánského kultu. Idol Panny Marie však v průběhu historie nepřinesl žádné pozitivní důsledky pro reálně existující ženy. Uctíváno bylo totiž především její nadpřirozené panenské početí.

I. Doležalová shrnuje, že křesťanství vymezuje ženám jen malý okruh uznávaného společenského uplatnění – jako cnotným pannám, matkám, sveticím, mučednicím a jeptiškám. Křesťanství se na rozdíl od přírodních náboženství značně distancuje od tělesné podstaty člověka. I přes hláсанou rovnost lidí před Bohem a oslavu mariánského kultu přisuzuje křesťanství ženám podřízené sociální postavení.²³

1.1.2.3. Období před první vlnou feminismu

Mohlo by se zdát, že zrod ženských hnutí byl reakcí na soustavný a dlouhodobý útlak žen, který trval od počátku lidské existence. Feminismus však vznikl poměrně nedávno.

Feudální zřízení se vyznačovalo značnou nerovností mezi jednotlivými stavy.²⁴ Zrod moderní měšťanské (občanské) společnosti přinesl stavům rovnoprávnost. Nicméně i po buržoazní revoluci, tj. po přechodu od feudalismu k moderní společnosti, zůstaly ve

---

²³ Tamtéž, s. 151-167.

²⁴ KÚHN, Zdeněk. Osobní sdělení v rámci konzultace na Právnické fakultě Univerzity Karlovy dne 26. 11. 2018.

společenské struktury ženské a mužské role dál striktně odděleny.²⁵ Stavovská rovnoprávnost na podřízeném postavení žen nic nezměnila. Přetrvávající nerovnost mezi pohlavími však byla najednou vnímána o to palčivěji. Právě tato skutečnost dala vzniknout prvním idejím o ženské rovnoprávnosti.

Nejranější feministické myšlenky je obtížné vystopovat, neboť dějiny patriarchální společnosti jim nevěnovaly pozornost. Ke konci 18. století neprobíhaly žádné organizované kolektivní feministické akce. Jednalo se zatím pouze o osamocené snahy jednotlivých příslušníků vyšších vrstev společnosti. Většinou šlo o ženy. Zejména považují za vhodné zmínit jména Angličanky Mary Wollstonecraft, Francouzky Olympe de Gouges a Američanky Judith Sargent Murray. Na téma feministické filosofie však publikoval i mužský autor, a to Angličan John Stuart Mill. Vyjadřoval se k podřízenému postavení žen a podporoval jejich emancipaci např. ve svém díle nazvaném přímo *Poddanství žen (The Subjection of Women)*.²⁶

Všichni zmínění autoři prosazovali rovnoprávnost pohlaví, a především přístup žen ke vzdělání. Intenzivně je inspirovaly osvícenské myšlenky, ačkoliv samotní osvícenští filosofové ženskou rovnoprávnost nepodporovali. Pokud totiž osvícenští autoři volali po svobodě a rovnosti všech lidí, nevztahovali je na ženy ani muže jiné než bílé barvy pleti.²⁷ Ženy se významně účastnily všech národně-politických revolucí od r. 1789. Plnohodnotné svobody a práva občanů jim však ani v důsledku těchto revolucí přiznány nebyly.²⁸

Revoluční historické události nevedly ke všeobecnému rozvoji společenského systému. Došlo k výraznému zlepšení sociálního postavení některých mužů, ženy z vyšších vrstev zaznamenaly propad a pracující ženy dál setrvaly na dně společnosti.

1.1.2.4. První vlna feminismu (1830-1930)

Na počátku 19. století neměly ženy právo rozhodovat samy o sobě. Tehdejší moderní občanské zákoníky se inspirovaly francouzským Napoleonovým občanským

---

²⁵ HAVELKOVÁ, Hana. První a druhá vlna feminismu: podobnosti a rozdíly. In: VALDROVÁ, Jana a Lenka FORMÁNKOVÁ. *ABC feminismu* [el. forma]. Brno: NESEHNUTÍ, 2004, s. 169-182. ISBN 80-903228-3-2. Dostupné v rámci semináře Právnické fakulty Univerzity Karlovy s názvem Gender a právo. s. 170-171.

²⁶ Např. MILL, John S. *Poddanství žen*. Praha: Vydavatelstvo Časopisu českého studentstva (Vzdělávací bibliotéka), 1890. Oddíl I., II. (1. svazek). Překlad Charlotty G. Masarykové.

²⁷ RENZETTI a CURRAN, zdroj cit. v pozn. č. 13, s. 36-37.

²⁸ ABRAMS, zdroj cit. v pozn. č. 6, s. 211.

zákoníkem z roku 1804 (*Code civil*). Tyto evropské zákoníky ženám nepřiznávaly právo volit ani vlastnit majetek a přístup ke vzdělání měly velmi omezený. Ženy nebyly mužům rovny ani *de iure*, ani *de facto*. Po celé 19. století v Evropě „*Tak byly ženy občankami bez občanských práv.*“²⁹

V našem prostředí byl od roku 1811 v platnosti Všeobecný občanský zákoník³⁰ (ABGB). ABGB v českých zemích platil (ve znění postupných novelizací) až do konce roku 1950. Občanské právo na našem území se jím řídilo přes 130 let.

Právní úprava ABGB pohlížela na ženu jako na muže podřízenou. Zejména „*koncepce manželství vycházela z nerovnoprávného postavení ženy a dávala vedoucí postavení muži.*“³¹ Řada ustanovení tohoto zákoníku, která dnes můžeme vnímat jako diskriminační, však ve své době plnila úlohu ochrannou. Např. dle ust. § 92 ABGB manželčin stav závisel na stavu jejího manžela, což bylo zákoníkem pojímáno jako její právo. Podobně ust. § 91 ABGB říká, že manželovi:

„[...] *náleží [...] však také závazek, aby poskytoval manželce podle svého jmění slušnou výživu a zastupoval ji ve všech případnostech.*“³²

Dle uvedeného ustanovení ABGB nemohla manželka vlastním jménem jednat s úřady, pro takový případ musela být zastoupena manželem. Použité jazykové prostředky ustanovení však budí dojem, že touto právní úpravou poskytuje zákoník manželce výsadu. K tomuto názoru přispívá i samotný větný kontext, kdy institut zastupování manželem navazuje v jediné větě přímo na povinnost manžela poskytovat manželce výživu. ABGB tedy pravděpodobně pohlížel na ženu jako na *slabší pohlaví*, které je třeba chránit. Z dnešního pohledu však stavěl ženy do podřízeného postavení.

Dle ust. § 92 ABGB byla žena povinna následovat muže do jeho bydliště, pomáhat v domácnosti i při opatrování výdělků. Měla plnit opatření, která muž učinil. Ust. § 91 ABGB určovalo muže za hlavu rodiny a jeho právem bylo vést domácnost. Výjimečně silné postavení přiznával zákoník otci ve vztahu k jeho dětem. Tento vztah byl upraven v ust. § 147 ABGB a následujících. Otcovská práva nazývá ust. § 147 ABGB tzv. *mocí*

---

²⁹ ABRAMS, zdroj cit. v pozn. č. 6, s. 220.

³⁰ Císařský patent č. 946/1811 Sb. z. s., Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesammten deutschen Erbländer der österreichischen Monarchie, ve znění účinném ke dni 1. 1. 1925 (Všeobecný občanský zákoník).

³¹ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. přepracované vydání. Praha: Linde, 2003. ISBN 80-7201-433-1. s. 292.

³² Císařský patent č. 946/1811 Sb. z. s., zdroj cit. v pozn. č. 30, § 91.

otcovskou. Otec dával dětem jméno, určoval jejich výchovu, byl správcem jejich majetku a uděloval předchozí souhlas s jejich případnými závazky. Zároveň to byl však výhradně on, kdo byl povinen poskytovat potomkům výživu.³³

Základní majetkový režim manželství byl dle ABGB postaven na principu oddělených výlučných jmění manželů. Obecně ovšem ABGB nepřiznávalo ženám a mužům rovnocenná majetková práva. V ust. § 1237 ABGB je upravena zákonná domněnka, dle které v pochybnostech platilo, že vlastnictví nabyt muž. Obdobně v ust. § 1238 ABGB byla manželka znevýhodněna vyvratitelnou právní domněnkou, že svěřila manželovi správu svého výlučného jmění.

Dále bych ráda zmínila Císařský patent č. 2557/1832 Sb. z. s., vystěhovalecký patent (dále jen „vystěhovalecký patent“).³⁴ Tento patent byl na našem území rovněž (jako ABGB) platný a aplikovatelný až do roku 1949. Po vzniku samostatného československého státu se vztahoval na československé státní občany.³⁵ O kasační stížnosti ohledně ústavnosti a aplikovatelnosti ust. § 19 uvedeného patentu rozhodoval v roce 2016 Nejvyšší správní soud. Zabýval se otázkou pozbytí československého státního občanství ženou v důsledku jejího sňatku dne 1. 8. 1928 s maďarským státním příslušníkem.³⁶

Ačkoliv byla kasační stížnost uvedeným rozhodnutím zamítnuta, senát vyslovil v právním hodnocení věci řadu stěžejních právních názorů. Vyjádřil se konkrétně ke znění ust. § 19 vystěhovaleckého patentu, podle kterého *„Ženské, kteréž zemského měšťanství požívají, a kteréž za cizozemce se provdají, an stav manželův následují, ztratí tím vlastnost rakouských poddaných.“*³⁷ Senát k tomuto ustanovení uvedl, že:

*„Je nepochybné, že § 19 vystěhovaleckého patentu by byl neslučitelný se současnými lidskoprávními standardy, neboť zjevně diskriminuje ženy oproti mužům, kteří státní občanství sňatkem s cizinkou neztráceli.“*³⁸

Senát se dále vyjádřil, že uvedené ustanovení patentu nelze nejen posuzovat optikou soudobých katalogů lidských práv. Zákaz diskriminace v roce 1928 byl vnímán

---

³³ MALÝ, zdroj cit. v pozn. č. 31, s. 292.

³⁴ Císařský patent č. 2557/1832 Sb. z. s. (vystěhovalecký patent).

³⁵ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 5. 10. 2016, sp. zn. 10 As 190/2016, publikován pod č. 3489/2016 ve Sbírce rozhodnutí Nejvyššího správního soudu.

³⁶ Tamtéž.

³⁷ Tamtéž, s. 2.

³⁸ Tamtéž, s. 2.

zcela jinak než dnes, tj. v souladu s postavením žen v období 19. až do první půlky 20. století. Soudobá reinterpetace dobových právních předpisů by byla „[...] v rozporu se zásadou pravé retroaktivity [...]“.³⁹ Právní hodnocení Nejvyššího správního soudu nám dává vodítko, jak se z právního pohledu vypořádat s jednoznačně diskriminační historickou právní úpravou.

Přísné oddělení mužské a ženské sféry první vlny feminizmu je známé jako ideologie tzv. *oddělených sfér*.⁴⁰ Muži pracovali a tvořili ve veřejném zájmu, budovali stát. Ženám byl vymezen sektor domova a soukromí. Do prostoru ženské intimity nebylo ze strany státu zasahováno. Ženy byly vnímány jako strážkyně ctnosti. Na ženskou práci v domácnosti bylo pohlíženo jako na vykonávanou z lásky bez nároku na ekonomické zhodnocení.⁴¹ Ženám nebylo dovoleno získat certifikát o profesi. Ekonomicky produktivní mohly být pouze jako dělnice v továrnách, služky, kojné nebo prostitutky.⁴²

První vlnu feminizmu tvořily dobře situované ženy bílé barvy pleti. Jejich snahy o rovnoprávnost nebyly palčivým tématem pro ženy pracující, ženy barevné nebo chudé. Pouze buržoazní ženy znaly pojem volného času. Vzhledem k jejich omezené možnosti vhodné seberealizace mimo domov se dobrovolně věnovaly charitativní činnosti.⁴³ Charita byla zaměřena jednak na lokální chudinské čtvrti městských slumů nebo pak do kolonií.⁴⁴

Při dobročinném hnutí za zrušení otroctví získaly ženy středních a vyšších vrstev zcela nové zkušenosti. Ty jim pomohly v uvědomění si vlastního podřízeného postavení vůči mužům a motivovaly je definovat teoretický rámec vlastního sociálního hnutí. Nutno dodat, že ženská lokální a koloniální dobročinnost nepřinesla mnoho pozitivních změn pro původní adresáty charitativních aktivit, tj. chudinu a otroky.⁴⁵

---

³⁹ Tamtéž, s. 3.

⁴⁰ ABRAMS, zdroj cit. v pozn. č. 6, s. 9.

Ideologie oddělených sfér byla velmi vlivnou osvícenskou teorií, která reflektovala společenskou neochotu přiznávat ženám práva. V jejím důsledku společenské postavení žen značně utrpělo. V duchu této ideologie bylo ženám dovoleno pohybovat se pouze v soukromé *sféře rodinného krbu*, kdežto mužům byla vyhrazena veřejná *sféra světa*. Tyto sféry byly vzájemně neprostopné. Tato ideologie ženy doslova uvěznila v rodinných domácnostech a odřízla je od jejich mužů, kteří měli být oddáni své práci, politice nebo zábavě (ABRAMS, zdroj cit. v pozn. č. 6, s. 8-9).

⁴¹ RENZETTI a CURRAN, zdroj cit. v pozn. č. 13, s. 36-37.

⁴² HAVELKOVÁ, zdroj cit. v pozn. č. 25, s. 174.

⁴³ RENZETTI a CURRAN, zdroj cit. v pozn. č. 13, s. 37.

⁴⁴ ABRAMS, zdroj cit. v pozn. č. 6, s. 238-239.

⁴⁵ Tamtéž, s. 258.

Od 2. pol. 19. st. můžeme hovořit o zrodu skutečně *kolektivního* feministického vědomí. Jeho prvořadým, avšak nikoliv jediným požadavkem bylo přiznání volebního práva ženám (*sufražetky*).⁴⁶

Kromě Nového Zélandu, který přiznal ženám volební právo již v r. 1893, získávaly evropské a americké ženy toto právo až během 20. století. Československým ženám bylo prvně umožněno volit po vzniku samostatného československého státu v roce 1918. Nejprve jim bylo umožněno volit v obecních volbách v červnu r. 1919. Ústavní listinou z r. 1920⁴⁷ pak získaly ženy právo volit rovněž do parlamentu. Tato Ústavní listina rovnoprávnost upravuje ve svém ust. § 106 odst. 1, který říká:

„*Výsady pohlaví, rodu a povolání se neuznávají.*“⁴⁸

Uvedené ust. § 106 odst. 1 Ústavní listiny z r. 1920 na diskriminaci na základě pohlaví pamatuje. Znění jejího dalšího ust. § 128 odst. 1: „*Všichni státní občané republiky Československé jsou si před zákonem plně rovni a požívají stejných práv občanských a politických nehledíc k tomu, jaké jsou rasy, jazyka nebo náboženství.*“⁴⁹ však zákaz této formy diskriminace neobsahuje.⁵⁰ Je zřejmé, že tehdejší právní úprava nebyla v otázce diskriminace na základě pohlaví důsledná.

Po první vlně feminismu měly ženy nejenom právo volit, ale též vlastnit majetek a právo vzdělávat se. Z právního hlediska byly mužům v určitých částech veřejné sféry rovné. Ani tam však rovnoprávnost mezi ženami a muži nebyla nastolena *de facto*. Např. ve společnosti přetrvával názor, že ženy jsou z důvodu menstruace fyzicky natolik indisponované, že se nepovažovalo za vhodné, aby se účastnily vyššího vzdělávání a následného profesního uplatnění.

I po vzniku samostatného československého státu na našem území „*veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti.*“⁵¹ Některé rakousko-uherské právní předpisy a s nimi související zastaralé přísně patriarchální společenské uspořádání platily v našich zemích až do konce 40. let 20. století.

---

⁴⁶ RENZETTI a CURRAN, zdroj cit. v pozn. č. 13, s. 42-43.

⁴⁷ Zákon č. 121/1920 Sb., Ústavní listina Československé republiky, ve znění účinném ode dne 6. 3. 1920 do dne 8. 6. 1948.

⁴⁸ Tamtéž, § 106 odst. 1.

⁴⁹ Tamtéž, § 128 odst. 1.

⁵⁰ Rozsudek Nejvyššího správního soudu sp. zn. 10 As 190/2016, zdroj cit. v pozn. č. 35, s. 3.

⁵¹ Zákon č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu, ve znění účinném ke dni 28. 10. 1918 (recepční zákon).

Ke konci první vlny feminismu byly na našem území zakládány ženské spolky. O jeden takový se např. zasloužil Vojta Náprstek po svém návratu ze Spojených států amerických. Nazýval se *Americký klub dam*.⁵² Všechny feministické spolky na území Československa pak zaštiťovala prakticky orientovaná *Ženská národní rada*, kterou založila senátorka Františka Plamínková. V této radě působila též právnička Milada Horáková.⁵³

V době první vlny feminismu obhajovala v Čechách ženská občanská práva řada významných osobností. Mezi nejznámější z žen patřily Božena Němcová, Eliška Krásnohorská, Sofie Podlipská, Magdalena Dobromila Rettigová a Charlotta Garrigue-Masaryková.⁵⁴ Právě posledně zmíněná Ch. Garrigue-Masaryková sama přeložila již zmíněné dílo J. S. Milla.⁵⁵ Svými feministickými myšlenkami ovlivnila svého manžela a prvního prezidenta Československa Tomáše Garrigue Masaryka, který je dnes považován za feministu.⁵⁶ Rovnost mužů a žen, kterou vyjádřil v tzv. Washingtonské deklaraci,⁵⁷ byla následně vtělena do výše uvedeného ust. § 106 Ústavní listiny z r. 1920.⁵⁸

Výsledky první vlny feminismu byly přijaty s jistým zklamáním. Řada jeho stoupenkyň se stáhla do pozadí. Svět ochromila ekonomická krize a nástup fašismu.⁵⁹ V období světových válek nebyla ženská práva nijak výrazně prosazována. Feministé se místo v boji za ženskou rovnoprávnost realizovali v odboji nebo se přiklínili k pacifismu. V praxi se ale feminismus dále vyvíjel.

---

⁵² OSVALDOVÁ, Barbora. *Česká média a feminismus*. 1. vydání. Praha: Libri (SLON), 2004. ISBN 80-7277-263-5. s. 25.

⁵³ SOKAČOVÁ, Linda. Významné ženy a hnutí v historii feminismu. In: VALDROVÁ, Jana a Lenka FORMÁNKOVÁ. *ABC feminismu* [el. forma]. Brno: NESEHNUTÍ, 2004, s. 185-197. ISBN 80-903228-3-2. Dostupné v rámci semináře Právnické fakulty Univerzity Karlovy s názvem Gender a právo. s. 188.

⁵⁴ MUCHA, Ivan (garant i vyučující). *Sociologické teorie společnosti*. Výklad vyučujícího v rámci předmětu Právnické fakulty, Katedry politologie a sociologie. Zimní semestr 2013/2014.

⁵⁵ MILL, zdroj cit. v pozn. č. 26.

⁵⁶ FROLÍKOVÁ, Lenka. Tomáš Garrigue Masaryk: první a (zatím) poslední prezident – feministka. *FÓRUM 50 %* [online]. [cit. 11. 11. 2018]. Dostupné z: <https://padesatprocent.cz/cz/tomas-garrigue-masaryk-prvni-a-zatim-posledni-prezident-feminista>

⁵⁷ Declaration of Independence of the Czechoslovak Nation by its Provisional Government ze dne 18. 10. 1918 (Prohlášení nezávislosti československého národa jeho prozatímní vládou nebo též Washingtonská deklarace).

⁵⁸ Zákon č. 121/1920 Sb., zdroj cit. v pozn. č. 47.

⁵⁹ HAVELKOVÁ, zdroj cit. v pozn. č. 25, s. 174.

1.1.2.5. Druhá vlna feminismu (1960-1980)

Období 2. světové války vyžadovalo po ženách jejich větší zapojení do veřejného života. Ženy prokázaly během války své schopnosti nejen jako plnohodnotná pracovní síla, ale též již jako vzdělané odbornice.⁶⁰

Po skončení války nastalo období euforie. V jejím důsledku se ženy vracely do domácností, aby obnovily klid a pohodu domova. Z kulturního a hospodářského pohledu došlo k renesanci ženskosti, která až vnucuje ženám představu, že štěstí naleznou v péči o manžela a děti.

Mnohým ženám však jejich domácí role již dále nepřinášela uspokojení, často se hovoří o tzv. *frustraci stepfordských paniček*. Na tento fenomén reagovala stěžejním feministickým dílem své doby pod názvem *Mystika ženství (Feminine Mystique)* Betty Friedan.⁶¹ Její kniha se věnovala tématu genderové nerovnosti nejen ve veřejné, ale nově též v soukromé sféře.⁶² I přes veškeré pozitivní legislativní změny si ženy začaly kolektivně uvědomovat svou podřízenost v domácím prostředí. Druhou vlnu feminismu, jejíž počátek spadá do 60. let 20. století, lze tedy charakterizovat jako vlnu soukromou. Dalšími významnými autorkami této doby jsou britská spisovatelka Virginia Woolf, francouzská myslitelka Simone de Beauvoir a americká teoretička a právnička Catharine A. MacKinnon.

Po roce 1968 přispělo k rozšíření feminismu hnutí hippies, které odmítalo tradiční model měšťanské rodiny. Feminismus se brzy emancipoval jako samostatný směr. Přišel s vlastním programem, jehož cílem byla plná kontrola žen nad vlastními těly, jejich právo na potrat a neomezený přístup ke všem pracovním oborům. Díky vzdělaným ženám působícím na akademické půdě se feminismus stal samostatným studijním oborem. Přinesl nová témata a přišel s vlastními výzkumnými metodami.

Bylo zřejmé, že dosažené dílčí úspěchy v oblasti legislativy nejsou dostatečným řešením imanentního ženského útlaku ve společnosti. Důvody genderové nerovnosti začaly být hledány v kultuře a psychologii. Feministická teorie přišla s tezí, že naše společnost má patriarchální povahu. Že se doslova jedná o mužskou hegemonii (nadvládu) nad ženami. Tento kulturní systém udržují nejen muži, ale i samotné ženy. To

---

⁶⁰ HAVELKOVÁ, zdroj cit. v pozn. č. 25, s. 175-177.

⁶¹ Např. FRIEDAN, Betty. *Feminine mystique: rozšířené vydání s novou Předmluvou a Epilogem autorky*. Praha: Pragma, 2002. ISBN 80-7205-893-2.

⁶² RENZETTI a CURRAN, zdroj cit. v pozn. č. 13, s. 44.

se má dít zejména prostřednictvím rozdílného přístupu k výchově chlapců a dívek, která formuje odlišně jejich sexuální identitu.

Na jednu stranu všichni muži bez rozdílu těží z mužské nadvlády, a to ve veřejné i domácí sféře. Na druhou stranu je společenský tlak nutí dostat této nadřazené pozici bez ohledu na jejich individuální charakterové rysy a osobní zájmy.⁶³

Druhá vlna přenesla ženu do centra zájmu feminismu. Přišla s ústřední feministickou tezí *osobní je politické*. Dále stanovila požadavek *rovnosti v rozdílnosti*, tj. že odlišnost nemá zakládat nerovnost, ale má být přijata nekritickým a nehodnotícím způsobem jako fakt bez dalších důsledků (nediskriminačně).⁶⁴

Socialistického Československa se druhá vlna feminismu takřka nedotkla nebo jen velmi specifickým způsobem.⁶⁵ Těmito specifiky se zabývám ve 3. části této práce.

1.1.2.6. Třetí vlna feminismu (od 90. let 20. století)

Zatím poslední vlna feminismu má individualistický, dekonstruktivní a postmoderní charakter. Na feministické teorie utvářené v předchozích vlnách nahlíží kriticky. Zaměřuje se na celou řadu témat a akcentuje rozdíly mezi různými skupinami žen nebo i jednotlivci.

Autonomní představitelé a představitelky třetí vlny se nejen neshodnou ve svých názorech, ale chybí jim i snaha shody dosáhnout a usilovat o sociální změnu. Moderní feminismus postrádá společný projekt.⁶⁶ Jednotlivé feministické proudy se vymezují jeden vůči druhému. To však může být chápáno jako pozitivní prvek, spočívající v jistém vnitřním usměrňování celého roztržitého odvětví.⁶⁷ Dále je zde patrný odklon od práva a politiky jako prostředku pro dosažení změn v sociální struktuře. Gender je chápán v niterném a zcela individuálním pojetí, které se u každého jednotlivce liší. Témata feminismu třetí vlny se prolínají s problematikou rasy, náboženství, sexuální orientace aj. Třetí vlna feminismu je tedy významně intersekcionalní.⁶⁸

---

⁶³ HAVELKOVÁ, zdroj cit. v pozn. č. 25, s. 177-178.

⁶⁴ Tamtéž, s. 180-182.

⁶⁵ BOBEK, Michal, Pavla BOUČKOVÁ a Zdeněk KÜHN, ed. *Rovnost a diskriminace* [el. forma]. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007. Beckova edice ABC. ISBN 978-80-7179-584-1. s. 227.

⁶⁶ FERRAROVÁ, zdroj cit. v pozn. č. 7, s. 1198.

⁶⁷ SOKOLOVÁ, Věra. Současné trendy feministického myšlení. In: VALDROVÁ, Jana a Lenka FORMÁNKOVÁ. *ABC feminismu* [el. forma]. Brno: NESEHNUTÍ, 2004, s. 199-212. ISBN 80-903228-3-2. Dostupné v rámci semináře Právnické fakulty Univerzity Karlovy s názvem Gender a právo.

⁶⁸ FERRAROVÁ, zdroj cit. v pozn. č. 7, s. 1198.

1.1.3. Proudý feminismu

Tento oddíl práce je pojat jen velmi stručně, a to z následujícího důvodu. V jednotlivých historických obdobích, jak byla tato období popsána v předchozím oddílu, lze vysledovat názorové tendence (obecného) feminismu, ale též feministické právní teorie. U (obecného) feminismu se nejčastěji hovoří o klasifikaci feministických proudů podle americké socioložky Judith Lorber.⁶⁹ U feministické právní teorie přišla s rozdělením na generace Martha Chamallas.⁷⁰

Obojí dělení, jak (obecného) feminismu, tak feministické právní teorie, si je natolik blízké, že doslova splývá. Proto jsem se rozhodla na tomto místě popsat pouze kostru klasifikace (obecného) feminismu. Pro bližší informace k jednotlivým feministickým proudům odkazuji na oddíl 2.1.3. této práce o generacích feministické právní teorie.

Klasifikaci J. Lorber z roku 1998 si vypůjčila V. Sokolová, z jejíhož příspěvku vycházím.⁷¹ J. Lorber vymezila tři hlavní feministické proudy. První dva, genderově reformní feministické teorie (tzv. reformní feminismy) a feministické teorie genderově motivovaného odporu (tzv. feminismy odporu) navazují na myšlenky druhé vlny feminismu a k této vlně se i řadí. Poslední třetí proud feminismu představuje třetí vlnu feminismu tak, jak je tato vlna charakterizována výše v bodě 1.1.2.6. této práce.

1.1.3.1. Reformní feminismy

Do této oblasti řadíme především *liberální feminismus*. Ten se zaměřuje téměř výhradně na oblast rovnosti před zákonem. V současnosti nalézá uplatnění především v zemích a oblastech, kde nejsou dosud zaručena rovná práva.

Dále sem spadá *marxistický* a *socialistický feminismus*. Oba směry operují s marxistickou kategorií třídy a mužského kapitalistického vykořisťovatele. Cílí především na ekonomickou rovnoprávnost obou pohlaví.

---

⁶⁹ Např. nejnovější vydání: LORBER, Judith. *Gender Inequality: Feminist Theories and Politics*. 5. vyd. New York: Oxford University Press, 2011. ISBN 9780199859085.

⁷⁰ CHAMALLAS, zdroj cit. v pozn. č. 3, s. 17.

⁷¹ SOKOLOVÁ, zdroj cit. v pozn. č. 67, s. 199-212.

Nakonec *feminismus rozvojový* uplatňuje na oblast feminismu lokální tradiční kulturní rámec. Jeho myšlenky kladou důraz na specifické autentické zájmy žen na konkrétním území.⁷²

1.1.3.2. Feminismy odporu

Na prvním místě sem patří *radikální feminismus*. Jeho ústřední analytickou kategorií je sexualita, reprezentující ve společnosti moc. Dle tohoto proudu muži v heterosexuálním sociálním uspořádání ženy vykořisťují jako sexuální objekty.

Z radikálního feminismu vychází další proud, a to *lesbický separatistický feminismus*. Nespojuje patriarchát jen s heterosexismem. Zaměřuje se na přidružené aspekty útlaku homosexuálních žen, které jsou víceúrovňově diskriminovány nejen jako ženy, ale navíc jako *neženské* ženy.

Nakonec *standpoint feminismus* usiluje o nalezení souboru zkušeností, který bude společný všem ženám bez rozdílu. Ženské zkušenosti, jejichž povaha je výrazně fyzická, by mohly v řadě životních situací nahradit mužský abstraktní úhel pohledu.⁷³

1.1.3.3. Třetí vlna feminismu

Zatím poslední vlna feminismu dala vzniknout směru nazvanému téměř oxymorónem, a to *mužský feminismus*. Ten analyzuje společenské problémy z pozice nezávislé na biologickém pohlaví. Upozorňuje na to, že rovněž někteří muži jsou v patriarchálním společenském systému znevýhodněni, např. pro svou sexuální orientaci či etnicitu.

Multirasový feminismus se kriticky postavil proti chybné domněnce, že v rámci rasových a etnických menšin dochází k útlaku tzv. genderově solidárně. Zaměřuje se na další znevýhodnění žen uvnitř těchto menšin.

Zastánci *feminismu sociální konstrukce* vycházejí z existence neměnného vrozeného biologického pohlaví, na kterém však staví čistě sociálně konstruovaný gender. Přestože je gender chápán jako proměnlivý, biologické pohlaví předurčuje jedince k identitě, která je s tímto biologickým pohlavím v souladu.

---

⁷² Tamtéž, s. 203-204.

⁷³ Tamtéž, s. 205-206.

Postmoderní feminismus je postaven na myšlence extrémní proměnlivosti genderu. Gender se mění zcela v závislosti na kontextu a situaci. Zaměřuje se na to, jak lidé své genderové role performují. Řečeno jednoduše *jaké* muže a ženy hrají.

S předchozím směrem velmi úzce spjatý je proud *queer teorie*. Zpochybňuje údajně pevně dané kategorie biologického pohlaví, sexuální identity a myšlenku bipolárního genderu. Tato teorie je postavena na zcela individuálním pojetí genderu. Navíc sleduje využití genderu jako možného prostředku společenské satiry (travesti show).

Ve třetí vlně se rozvíjí *ekofeminismus* zaměřující se na vztah člověka k přírodě postavený na ženských zkušenostech a přístupech. *Spirituální feminismus* odmítá dualismus tradičních patriarchálních náboženství. Přiklání se ke všeobjímající jednotě, kterou staví zejména na duchovních zkušenostech. Nakonec *kyberfeminismus* zkoumá současné prostředí informačních a komunikačních technologií, jejich dopad na vnímání genderu. Tento směr vnímá pozitivně potenciál technologií spočívající v jejich moci příznivě ovlivnit stávající genderové stereotypy ve společnosti.⁷⁴

Výše uvedený výčet a stručný popis jednotlivých feministických proudů není konečný. Je spíše ukázkou rozmanitosti myšlenek celé feministické teorie. Feminismus se nejen často zaměřuje na sociální menšiny a znevýhodněné skupiny lidí, ale zároveň prokazuje schopnost odhalit skryté strukturální stereotypy celé společnosti. Fakta, jako například biologické pohlaví, ukazují pod kritikou jednotlivých feministických myšlenek svou relativní povahu. Feministická teorie nabourává zažitě společenské konvence. Její schopnost nořit se hluboko pod povrch každodenní všednosti může být vnímána jako přínos vedoucí k pozitivní restrukturalizaci celé společnosti. Nebo naopak rovněž jako negativní sociálně rozkladný element.

1.2. Gender

Předchozí pojem feminismus nečiní feministické právní teorii žádné větší problémy. Panuje všeobecná shoda v otázce jeho vymezení i obsahu. Zcela odlišná situace panuje ohledně *genderu*. Od zrodu samotného pojmu až do současnosti není pojem zcela jednoznačně definován a o jeho již existujících definicích se vedou dalekosáhlé a vášnivé diskuze. Značná kontroverznost tohoto termínu pak ovlivňuje i

---

⁷⁴ Tamtéž, s. 206-211.

právní odvětví. Začlenění konkrétní zákonné definice pojmu gender do právního řádu vyžaduje pečlivou volbu jazykových prostředků a v každém případě s sebou nese riziko budoucí nezamýšlené interpretace.

1.2.1. Pojem genderu

Slovo *gender* a jeho význam převzala čeština z angličtiny. Původ slova je možné nalézt ve starofrancouzštině, latině a řečtině, a souvisí s označením pro druh (též živočišný druh), rod (též gramatický), rasu, rodinu, porod, původ.⁷⁵

Gender je považován za základní sociální konstrukt a organizační princip vztahů v lidské společnosti, nezávislý na biologických faktorech.⁷⁶ Takovými faktory je myšleno zejména *biologické pohlaví* jako neměnný souhrn ženských nebo mužských anatomických, morfologických a fyziologických znaků, které mají vztah k rozmnožování.⁷⁷ Tradiční dichotomie mužského a ženského biologického pohlaví může být narušena existencí intersexuálů, jejichž pohlavní orgány jsou kombinací mužských a ženských pohlavních orgánů.

Gender je koncept vztahu ideálu mužskosti (maskulinity) a ženskosti (femininity) jako dvou protikladů, jejichž představa však není pevně daná, ale proměňuje se v různých historických obdobích a kulturách. Vypovídá o tom, nakolik má člověk tendenci se identifikovat s tradiční normou ženskosti nebo mužskosti. Nakolik žensky nebo mužsky vůči svému okolí vystupuje, tj. jak formuje svou *genderovou identitu*.⁷⁸

Kategorie genderu má funkci jak deskriptivní (konstatuje, co je), tak preskriptivní (předepisuje, co má být). Ačkoliv se pojmy gender a biologické pohlaví zpravidla odlišují, názor na tuto odlišnost není absolutní a není přijímaný všemi bez výhrad.⁷⁹ Dle

---

⁷⁵ ONLINE ETYMOLOGY DICTIONARY. *Origin and meaning of gender by Online Etymology Dictionary* [online]. [cit. 26. 6. 2018]. Dostupné z: <https://www.etymonline.com/word/gender>

⁷⁶ PAVLÍK, Petr. Gender. In: MALINA, Jaroslav a kol. *Antropologický slovník (s přihlédnutím k dějinám literatury a umění) aneb co by mohl o člověku vědět každý člověk* [el. forma]. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2009, s. 1300-1301. ISBN 978-80-7204-560-0. Dostupné z: <https://is.muni.cz/do/1431/UAntrBiol/el/antropos/index.html>. s. 1300.

⁷⁷ PAVLÍK, Petr a Věra SOKOLOVÁ. Sex. In: MALINA, Jaroslav a kol. *Antropologický slovník (s přihlédnutím k dějinám literatury a umění) aneb co by mohl o člověku vědět každý člověk* [el. forma]. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2009, s. 3565-3566. ISBN 978-80-7204-560-0. Dostupné z: <https://is.muni.cz/do/1431/UAntrBiol/el/antropos/index.html>. s. 3565.

⁷⁸ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Gender: Základní pojmy* [online]. [cit. 3. 7. 2018] Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/gender/gender_pojmy

⁷⁹ MACKINNON, Catharine A. *Toward a feminist theory of the state* [el. forma]. Harvard University Press, 1989. Dostupné v rámci semináře Právnické fakulty Univerzity Karlovy s názvem Gender a právo. s. xiii.

mého názoru je však distinkce mezi genderem a pohlavím užitečná, když lze stěží mít za to, že rozdílnost žen a mužů spočívá čistě v rozdílnosti jejich těl. Maskulinní a femininní projevy jsou v různých kulturách a dobách pojímány odlišně. Z této skutečnosti je možné dovodit, že nejen biologické faktory, ale též faktory sociálně-kulturní tvoří celkové pojetí muže a ženy.

Termín gender má velmi blízko k *sexuální orientaci*, tj. k jakému biologickému pohlaví se člověk cítí být milostně přitahován. Nejde sice o termíny totožné, nicméně provázané.⁸⁰

V minulosti bylo akceptovatelné, aby se jedinec genderově ztotožnil pouze se svým biologickým pohlavím. I v současnosti se většina osob stále identifikuje s jednou z tradičních bipolárních kategorií, kterou představuje buď heterosexuální muž s mužskými biologickými znaky a identifikující se s mužským genderem, nebo heterosexuální žena s ženskými pohlavními znaky a identifikující se se ženským genderem. Uvolněnější sociální konvence ale již umožňují, aby se gender některých osob nacházel kdekoliv na škále mezi ženskostí a mužskostí, nebo dokonce zcela mimo tyto dvě kategorie. Nalézt či zvolit si svou genderovou identitu lze v současnosti takřka svobodně. Díky kombinaci genderu, biologického pohlaví a sexuální orientace je naše společnost tvořena velmi různorodými jedinci. Osoby nejen s netradičním genderem zastřešuje pojem *queer*.⁸¹

Termín *queer* lze v nejužším významu chápat v zásadě jako synonymum *LGBT* (zkratka souhrnně označující lesby, gaye, bisexuály a transgendery/transsexuály).⁸² V širším významu zahrnuje též osoby se zájmem o netradiční vztahy, sexuální praktiky a životní filosofie. V nejširším významu se ke *queer* subkultuře řadí i lidé, kteří všechny předchozí sociální kategorie pouze podporují, aniž by se s nimi osobně identifikovali.

---

⁸⁰ JANOŠOVÁ, Pavlína. *Homosexualita v názorech současné společnosti*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2000. ISBN 8071849545. s. 16-17.

⁸¹ DUDA, Josef a Věra SOKOLOVÁ. *Queer*. In: MALINA, Jaroslav a kol. *Antropologický slovník (s přihlédnutím k dějinám literatury a umění) aneb co by mohl o člověku vědět každý člověk* [el. forma]. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2009, s. 3343. ISBN 978-80-7204-560-0. Dostupné z: <https://is.muni.cz/do/1431/UAntrBiol/el/antropos/index>. s. 3343.

⁸² DUDA, Josef. *LGBT*. In: MALINA, Jaroslav a kol. *Antropologický slovník (s přihlédnutím k dějinám literatury a umění) aneb co by mohl o člověku vědět každý člověk* [el. forma]. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2009, s. 2236. ISBN 978-80-7204-560-0. Dostupné z: <https://is.muni.cz/do/1431/UAntrBiol/el/antropos/index.html> s. 2236.

Termín queer spojuje angličtina se dvěma provázanými významy. První z nich znamená obecně „divný, podivínský, záhadný“.⁸³ Druhý se pak používá ve významu uvedeném v předchozím odstavci a do češtiny se nepřekládá. V jeho druhém významu však bylo možné se ještě v nedávné minulosti setkat s překladem „teplý, přihrátý“⁸⁴ nebo „teploušství“⁸⁵. Přestože by se tento překlad mohl zdát nevhodný pro svůj pejorativní nádech, ve skutečnosti může být poměrně přiléhavý vzhledem k vývoji jeho používání.

Vývoj používání anglického slova queer popisuje Judith Butler.⁸⁶ Přestože bylo slovo původně míněno jako zahanbující, časem ho adresáti tohoto označení přijali za své, čímž ztratilo negativní nádech. Na tomto významovém vývoji autorka ilustruje svou teorii performativity, o které je pojednáno dále v této práci.

Dnes již termín queer není v angličtině vnímán jako homofobní výraz, podobně jako slova „gay“ nebo „lesba“. Naopak je dokonce výrazem jisté hrdosti na příslušnost ke queer komunitě.⁸⁷

Jazykového vývoje termínu queer v českém prostředí je možné si všimnout v překladech díla J. Butler *Bodies That Matter: The Discursive Limits of „Sex“*.⁸⁸ Starší překlad Pavla Barši z r. 1999 používá výrazu „teploušství“⁸⁹. Novější překlad Josefem Fulkou z r. 2016 již ponechává nepřeložený anglický výraz „queer“.⁹⁰ Bohužel žádné české slovo nemůže dostatečně vystihnout významový posun pojmu queer od hanlivého k neutrálnímu, když „teplouš“ je v češtině konstantně označení pejorativní a „queer“ neutrální. Tento jazykový vývoj je však možné zaznamenat právě v odlišnostech jednotlivých českých překladů.

Jak souvisí gender se sexualitou? *Sexualita je „[...] zastřešující termín pro způsob nahlížení, chápání a organizace sexuálního chování a touhy ve společnosti. Sexualitu je*

---

⁸³ ŘEŠETKA, Miroslav. Queer. In: ŘEŠETKA, Miroslav. *Anglicko-český, česko-anglický studijní slovník*. 3. dopl. vydání. Olomouc: Fin Publishing, 2001, 1181 s. ISBN 80-86002-62-4. s. 401.

⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁵ BARŠA, Pavel. Kritické teploušství. *Filosofický časopis* [el. forma]. Praha: Filosofický ústav Akademie věd České republiky, 1999, ročník 45, č. 5, s. 753-771. Dostupné z: https://kramerius.lib.cas.cz/search/i.jsp?pid=uuid:f6be3e92-48e1-11e1-5015-001143e3f55c#periodical-periodicalvolume-periodicalitem-page_uuid:f2eb67a6-48e1-11e1-1457-001143e3f55c

⁸⁶ BUTLER, Judith. *Závažná těla: o materialitě a diskursivních mezích "pohlaví"*. 1. české vydání. Praha: Karolinum, 2016. Edice Limes. ISBN 978-80-246-3325-1. s. 296-301.

J. Butler je profesorkou Kalifornské univerzity v Berkeley.

⁸⁷ DUDA a SOKOLOVÁ, zdroj cit. v pozn. č. 81, s. 3343.

⁸⁸ BUTLER, Judith. *Bodies That Matter: The Discursive Limits of „Sex“*. New York: Routledge, 1993.

⁸⁹ BARŠA, zdroj cit. v pozn. č. 85.

⁹⁰ BUTLER, zdroj cit. v pozn. č. 86.

možné definovat buď na individuální úrovni jako chápání a uchopení vlastních erotických a emocionálních potřeb a tužeb a z nich plynoucí sexuální chování jedince nebo na úrovni společenské/kolektivní jako určitý mechanismus organizace a regulace erotických vztahů a chování mezi členy daného společenství.⁹¹

Feminismus vnímá sexualitu jako organizační prvek, který společnost třídí v zásadě pouze na dvě pohlaví, tj. muže a ženy. Gender vzniká a projevuje se při lidské interakci. Gender je tedy nemyslitelný bez jistého společenského procesu, který můžeme označit jako sexualitu. Sexualita odlišuje ženy a muže a tento základní vztah tvoří celou společnost.⁹²

Mám za to, že přežití biologických druhů je založeno na jejich vrozené snaze o reprodukci (sexuální pud za účelem rozmnožení se a zachování druhu). Reprodukce je nemyslitelná bez projevů sexuality. Účelem existence sexuality by tedy mohlo být spárovat dva jedince odlišného pohlaví. Proto se domnívám, že sexualita má přirozený základ jako reprodukce, tj. je biologicky podmíněná. Snaha vymezit své biologické pohlaví i gender a komplexně projevovat svou sexualitu ve vztahu k ostatním jedincům by mohla být přirozenou taktikou přežití lidského druhu.

Lidské identity jsou velice rozmanité. Femininita a maskulinita se u nich může překrývat. Gendery se u jediné osoby mohou kumulovat, gender může i zcela absentovat nebo se v čase proměňovat. Neomezená se zdá být variabilita sexuálního chování, erotických tužeb a norem přitažlivosti.

Tuto různorodost zachytil časopis National Geographic ve svém speciálním čísle o lidské identitě, nazvaném Genderová revoluce.⁹³ České vydání tohoto speciálního čísla mezinárodního časopisu bylo kritizováno, neboť celé téma, včetně způsobu překladu jednotlivých článků, bylo českou redakcí neprofesionálně zlehčeno.⁹⁴ Z příspěvků

---

⁹¹ SOKOLOVÁ, Věra. Sexualita In: MALINA, Jaroslav a kol. *Antropologický slovník (s přihlédnutím k dějinám literatury a umění) aneb co by mohl o člověku vědět každý člověk* [el. forma]. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2009, s. 3566. ISBN 978-80-7204-560-0. Dostupné z: <https://is.muni.cz/do/1431/UAntrBiol/el/antropos/index.html>. s. 3566.

⁹² MACKINNON, zdroj cit. v pozn. č. 79, s. 3.

⁹³ *National Geographic, National Geographic Česko*. Genderová revoluce. Praha: National Geographic Society a VLTAVA LABE MEDIA a.s., 2017, leden 2017, ISSN 1213-9394.

⁹⁴ BUTTERWORTH, Benjamin. Czech version of National Geographic calls gay people 'faggots'. *PinkNews* [online]. 30. 1. 2017 [cit. 1. 7. 2018]. Dostupné z: <https://www.pinknews.co.uk/2017/01/30/czech-version-of-national-geographic-calls-gay-people-faggots/>

DOBEŠOVÁ, Mirka. V českém National Geographic vědí o genderu asi tolik, co Eskymáci o krémech na opalování, vydali ale číslo o genderové revoluci. Objasní, kdo je "buzík" a "normální žena". *LUI* [online]. 31. 1. 2017 [cit. 1. 7. 2018]. Dostupné z: <https://www.lui.cz/co-se-deje/item/9076-v-ceskem->

zahraničních autorů v čísle však mohou čtenáři získat povědomí o existenci celé škály netradičních lidských identit, které je možné podřadit pod pojem queer. Příspěvky české redakce a tuzemských autorů v čísle jsou ukázkou skutečnosti, že genderová (a též feministická) témata jsou v České republice přijímána skepticky. O tomto lokálnímu fenoménu je blíže pojednáno v kapitole 3.2. této práce.

1.2.2. Podstata genderu

Jaké okolnosti jsou podstatné pro ztotožnění se člověka s konkrétním genderem? Je gender vrozenou lidskou přirozeností nebo až výsledkem výchovy a společenského působení? Tímto neřešitelným tradičním filosofickým sporem mezi biologii (*nature*) a působením prostředí (*nurture*) se zabývají též feministicko-právní teoretici.

Ohledně podstaty rozdílů mezi muži a ženami tedy panuje teoretický rozpor. Tyto rozdíly mohou být chápány buď jako biologicky dané (*esencialistické pojetí* nebo též *biologický determinismus*) nebo jako společensky naučené či získané (*antiesencialistické pojetí* nebo též *sociální konstruktivismus*). V rámci feministické právní teorie tak rozlišujeme autory příklánějící se k esencialistické nebo naopak antiesencialistické podstatě genderu.

Pochopení antiesencialismu a biologického determinismu není složité. Vychází z předpokladu, že pro lidské bytí a chování je určující biologická danost v podobě dědičnosti, tělesné konstituce, stavu organismu, vegetativní soustavy, endokrinního systému aj.⁹⁵ V pojetí biologického determinismu (nebo též *biologického esencialismu*),⁹⁶ který je vyhraněnou formou *esencialismu*,⁹⁷ jsou rozdíly mezi pohlavími

---

national-geographic-vedi-o-genderu-asi-tolik-co-eskymaci-o-kremech-na-opalovani-vydali-ale-cislo-o-genderove-revoluci

PATOČKOVÁ, Jana. Prolomit vlny: Český National Geographic chápe téma sexuálních identit po svém. Z genderové revoluce možná „vyčuhují temnější motivy“. *Radio Wave* [online]. 6. 1. 2017 [cit. 1. 7. 2018]. Dostupné z: <https://wave.rozhlas.cz/prolomit-vlny-cesky-national-geographic-chape-tema-sexualnich-identit-po-svem-z-5184627>

⁹⁵ MALINA, Jaroslav. Determinismus, biologický. In: MALINA, Jaroslav a kol. *Antropologický slovník (s přihlédnutím k dějinám literatury a umění) aneb co by mohl o člověku vědět každý člověk* [el. forma]. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2009, s. 902. ISBN 978-80-7204-560-0. Dostupné z: <https://is.muni.cz/do/1431/UAntrBiol/el/antropos/index.html>. s. 902.

⁹⁶ PAVLÍK, Petr. Esencialismus, biologický. In: MALINA, Jaroslav a kol. *Antropologický slovník (s přihlédnutím k dějinám literatury a umění) aneb co by mohl o člověku vědět každý člověk* [el. forma]. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2009, s. 1110. ISBN 978-80-7204-560-0. Dostupné z: <https://is.muni.cz/do/1431/UAntrBiol/el/antropos/index.html>. s. 1110.

⁹⁷ Tamtéž.

(včetně genderu jakožto sociálního jevu) chápány jako přirozené. Zastánkyní esencialistické teorie genderu je např. americká psycholožka Sandra Bem.

Zrození pojmu gender jako moderního fenoménu časově spadá do období názorového přechodu od esencialismu k antiesencialismu. Tento teoretický obrat nastal ve třetí vlně feminismu. Z časového hlediska by tedy podstata genderu spíše odpovídala antiesencialistickému pojetí.

K tomuto problému se vyjádřila americká genderová historička Joan Wallach Scott:

„Zdá se, že ve svém současném významu se slovo ‚gender‘ objevilo mezi americkými feministy, kteří trvali na zásadně sociálně podmíněném rozdílu mezi pohlavími. Toto slovo značilo odmítnutí biologického determinismu, který je skrytě obsažen v termínech jako ‚pohlaví‘ nebo ‚pohlavní rozdíly‘.“⁹⁸

Podle této autorky již samotná definice genderu vyjadřuje odklon od biologického determinismu.

„Gender je základním prvkem sociálních vztahů založených na vnímaných rozdílech mezi pohlavími a zároveň určuje vztahy moci.“⁹⁹

V této citaci pak J. W. Scott označila rozdíly mezi pohlavími dokonce pouze za *vnímané*. Nepovažuje je tedy za reálně a objektivně existující. Z toho vyplývá, že chápe gender jako sociální konstrukt a odmítá jeho esencialistickou podstatu.

Podobně se proti představě biologicky podmíněného genderu vymezuje americká poststrukturalistická feministka Judith Butler.¹⁰⁰ Za gender označila jev, kdy člověk činí kulturní předpoklad o svém pohlaví, tj. genderově se projevuje na základě myšlenkového závěru o svém biologickém pohlaví, ke kterému dospěl v důsledku sociálně-kulturního

---

⁹⁸ WALLACH SCOTT, Joan. Gender: A Useful Category of Historical Analysis. *The American Historical Review* [el. forma]. Oxford: Oxford University Press, 1986, Vol. 91, No. 5, s. 1053-1075. Dostupné v rámci semináře Právnické fakulty Univerzity Karlovy s názvem Gender a právo. s 1054. Vlastní překlad.

⁹⁹ Tamtéž, s. 1067. Vlastní překlad.

¹⁰⁰ BARŠA, Pavel. Judith Butlerová: teorie performativního rodu a dilemata současného feminismu. *Filosofický časopis* [el. forma]. Praha: Filosofický ústav Akademie věd České republiky, 1999, ročník 45, č. 5, s. 772-785. Dostupné z: https://kramerius.lib.cas.cz/search/i.jsp?pid=uuid:f6be3e92-48e1-11e1-5015-001143e3f55c#periodical-periodicalvolume-periodicalitem-page_uuid:f2eb67b9-48e1-11e1-1457-001143e3f55c

působení svého okolí. J. Butler tedy zcela odmítá jakoukoliv provázanost biologického pohlaví a genderu. Genderové projevy považuje za důsledek lidského uvažování.¹⁰¹

Lidské představy o genderu a genderové identitě jsou dle názoru J. Butler fluidní. Vztahují se k proměnlivému ideálu. Žádný dokonalý *originál* genderu totiž neexistuje.¹⁰² Ve smyslu této její teorie není třeba uvažovat o pouhých dvou genderech odpovídajících právě dvěma biologickým pohlavím. Naopak lze připustit jedinečnost genderových představ každého jednotlivého člověka, tj. existenci takřka neomezeného počtu genderů.

Mnozí současní feministicko-právní autoři souhlasí s J. Butler. Přiklání se k antiesencialistickému fluidnímu (postmodernímu) pohledu na gender. Dle něj není lidská identita na konkrétní gender pevně napojena, gender se průběžně mění v závislosti na čase a sociálním prostředí.¹⁰³

Tato teoretička jde ve svých tezích dokonce tak daleko, že v duchu radikálního jazykového konstruktivismu označuje za společenský konstrukt i biologické pohlaví. To je dle jejího názoru materializovaným *regulačním ideálem* a normou.¹⁰⁴

J. Butler je autorkou teorie *genderové performativity*, kterou zpochybňuje rozdíl mezi genderovou identitou na jedné straně a jejími projevy na straně druhé. Přisuzuje těmto dvěma jevům jedinou společnou existenci. Podle ní není za genderovými projevy skryta žádná genderová identita. Tyto projevy nevychází z genderové identity, naopak genderová identita je těmito projevy opakovaně vytvářena v každém okamžiku, kdy se jedinec genderově projeví.¹⁰⁵ Performativitu lze tedy chápat jako proces, při kterém již samotným jazykovým popisem genderu dochází k jeho utváření.

Tato autorka významně zasáhla i do sebepojetí feminismu jako takového, když kriticky zpochybnila jednoznačný a homogenní obsah kategorie *žen*. Tato skepse je typická pro generaci komplexních identit feministické právní teorie a blíže o ní pojednávám v bodě 2.1.3.3. této práce.

Osobně považuji krajně konstruktivistické názory J. Butler za poněkud extrémní. J. Butler navíc prezentuje své názory jazykově a teoreticky velmi složitou formou. Tato komplikovaná forma přetrvává i v překladu jejího díla do češtiny.¹⁰⁶ J. Butler dokonce

---

¹⁰¹ BUTLER, Judith. *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. 1. vydání. New York, London: Routledge, 1990. ISBN 0-415-90042-5. s. 6.

¹⁰² Tamtéž, s. 138.

¹⁰³ CHAMALLAS, zdroj cit. v pozn. č. 3, s. xxii.

¹⁰⁴ BUTLER, zdroj cit. v pozn. č. 86, s. 16-17.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 25.

¹⁰⁶ BUTLER, zdroj cit. v pozn. č. 86.

získala v r. 1998 anticenu za špatné psaní.¹⁰⁷ Sama autorka vydává texty, ve kterých se snaží veřejnosti vysvětlit své dříve publikované myšlenky. Pro mnohé čtenáře zůstává její samostatné dílo bez navazujícího vysvětlení odborníků nepřístupné.

Připouštím, že současná izolovaná definice genderu jakožto historicky proměnlivého výhradně sociálního konstruktů vylučuje možnost jeho esencialistického pojetí. Zůstává však otázka, zda je taková definice vůbec správná. Sama se přikláním k esencialistickému pojetí genderu. Nesouhlasím s tím, že by se jednalo o sociální konstrukt.

Gender chápu jako součást individuálního projevu člověka ve společnosti. Jedinec v sociální skupině cítí potřebu se nějak identifikovat a vymezit se vůči ostatním. Tato potřeba je však dle mého názoru součástí vrozeného rozmnožovacího pudu. Příslušností k nějakému genderu dávám okolí najevo, jakého partnera k sobě hledám. Rozmnožování je u lidí přirozeně možné jen mezi jedinci opačného pohlaví. Není tedy překvapivé, že základními genderovými projevy jsou femininita a maskulinita.

I v případě, že můj gender není vyhraněný nebo tradiční, genderovými projevy dávám ostatním poznat jeden ze svých stěžejních životních postojů. Má vlastní genderová identifikace slouží jako prostředek sociální klasifikace. Dle mého názoru je účelem genderu výběr kompatibilního partnera pro zplození potomků. Pokud je tomu tak, pak gender sleduje osud rozmnožovacího pudu. Tento pud považuji za biologicky podmíněný. Proto se přikláním i k esencialistické podstatě genderu.

Je otázkou, zda se gender projevuje u lidí pouze ve skupině jiných osob nebo by se projevil i v naprosté sociální izolaci. Společensky naučené projevy osob není možné striktně vymezit, resp. jednoznačně oddělit od jejich projevů podmíněných biologicky. Objevují se však tendence k genderově neutrální výchově dětí,¹⁰⁸ která by mohla alespoň částečně přispět k objasnění tohoto problému.

Pro zajímavost zde uvádím, že genderové projevy jsou zkoumány i u vyšších primátů. Ukazuje se, že mláďata vyšších primátů preferují různé lidské hračky s ohledem na své biologické pohlaví. Samičky dávají přednost panenkám a plyšovým hračkám. Samečkové volí spíše tradičně chlapecké hračky. U samečků je pravděpodobné, že

---

¹⁰⁷ THE BAD WRITING CONTEST: Press Releases, 1996-1998. Dostupné z: http://www.denisdutton.com/bad_writing.htm

¹⁰⁸ SUK, Jaroslav. Jak utajit švédským dětem existenci dvou pohlaví. *Česká pozice* [online]. 1. 1. 2012 [cit. 17. 7. 2018]. Dostupné z: http://www.ceskapozice.lidovky.cz/jak-utajit-svedskym-detem-existenci-dvou-pohlavi-f7j-/tema.aspx?c=A121027_220439_pozice_81165

výběrem hračky napodobují péči o mláďata, které jsou ve své skupině svědkem. U sameček je však otázkou, proč rovněž nesahají po stejných hračkách jako samičky. Preferenci autíček u sameček lze stěží odůvodnit tak, že výběrem napodobují dospělé samce. Opět se můžeme zamýšlet nad tím, jak a zda vůbec by se vyšší primáti genderově projevovali, kdyby byli zcela izolováni od své sociální skupiny. Výsledek tohoto výzkumu ze zvířecí říše podporuje názor, že genderové projevy jsou biologicky podmíněné.¹⁰⁹

1.2.3. Vztah genderu a moci

Dle názoru J. W. Scott gender sleduje rozložení moci ve společnosti. Právě rozdílný gender je projevem podřízenosti jednoho pohlaví (žen) vůči druhému (muži). Gender je pak možné chápat jako prostředek manifestace a stabilizace moci ve společnosti, díky kterému je zachován status quo. J. W. Scott má za to, že prvek genderu je obsažen v představě a konstrukci samotného pojmu moci.¹¹⁰ S odkazem na práci Maurice Godelier vyjadřuje klíčový názor. Poukazování na biologické rozdíly mezi pohlavími ani samotná kategorie genderu neslouží společnosti primárně k vyjádření sexuality jednotlivce. Slouží totiž k určení rozložení moci ve společnosti, a tedy legitimizaci sociálních vztahů subordinace.¹¹¹

Kromě zkoumání esencialistické nebo neesencialistické podstaty genderu se jím můžeme též zabývat jako mocenským identifikátorem. Lze jej chápat jako ztotožnění se s určitou mocenskou pozicí v konkrétním společenském okruhu. V naší patriarchální společnosti je tradičně maskulinita spojována s dominancí a femininita se submisivitou. Ve světle teorie propojující gender a moc tedy chápu feministická a genderová hnutí, kterých jsme byli dosud svědky, jako revoluční snahy o převzetí moci.

1.2.4. Gender – shrnutí

Hranici mezi biologickým mužstvím a ženstvím nelze pevně určit.¹¹² Podobně nelze zcela striktně vymezit genderovou identitu, která odpovídá lidské snaze přiblížit se

---

¹⁰⁹ NEIL, Robert. *Zvířecí mámy: batolata* [televizní vysílání] 2. díl. Velká Británie: BBC Earth, 2015, 46 min. Dostupné z: Vysílání 2. programu České televize dne 7. 8. 2018.

¹¹⁰ WALLACH SCOTT, zdroj cit. v pozn. č. 98, s. 1069.

¹¹¹ Tamtéž.

¹¹² SLATER, Matt. Sport & gender: A history of bad science & 'biological racism'. *BBC Sport* [online]. 28. 7. 2015. [cit. 24. 7. 2018]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/sport/athletics/29446276>
RENZETTI a CURRAN, zdroj cit. v pozn. č. 13, s. 61-92.

společenskému ideálu muže nebo ženy. Součástí pochopení významu pojmu gender je právě uvědomění si proměnlivosti (fluidnosti) genderových identit. Podobnou neuchopitelnost vykazuje neřešitelný spor o podstatu genderu (esencialistické vs. antiesencialistické pojetí). Nepochybné je, že genderově rozdělená společnost působí na lidské jedince již od narození a v každé sociální interakci vystupuje člověk v nějaké genderové identitě. Lidé svůj gender žijí.

Gender je analytickou kategorií. Zejména v historickém kontextu je gender hodnotným předmětem výzkumu, pokud není bádání zaměřeno pouze na rozdíly mezi ženskou a mužskou rolí ve společnosti, ale zkoumá-li to, jak je samotná rozdílnost konstruována.¹¹³

S ohledem na spory o jednotnou definici genderu je užitečné nahlížet na pojem kriticky. Všeobecně je gender pojímán jako sociální konstrukt, existující vedle kategorie biologického pohlaví. Gender dává soužití biologických pohlaví mužů a žen do společenského kontextu.

Problematika definice genderu se promítá i do tuzemské právní oblasti. V současnosti jde u nás o aktuální téma spojené s otázkou ratifikace tzv. Istanbulské úmluvy (dále jen „Istanbulská úmluva“).¹¹⁴ Česká republika se k této úmluvě o prevenci a potírání násilí vůči ženám a domácího násilí připojila svým podpisem již 2. května 2016, k ratifikaci úmluvy však dosud nedošlo. Její ust. čl. 3 písm. c) definuje pojem gender jako „[...] sociálně ustanovené role, chování, jednání a vlastnosti, které příslušná společnost pokládá za odpovídající pro ženy a muže.“¹¹⁵ Ratifikací úmluvy by se Česká republika mohla přiblížit okamžiku, kdy se konkrétní definice genderu stane součástí jejího právního řádu. V současnosti se zákonná definice pojmu gender v našem právním řádu nevyskytuje.

Proti ratifikaci úmluvy se v České republice vyslovila řada křesťanských autorit.¹¹⁶ Jejich výtky směřují nejen proti samotnému pojmu gender, ale zejména proti

---

¹¹³ WALLACH SCOTT, Joan. Gender: Still a Useful Category of Analysis? *Diogenes* [el. forma]. SAGE Journals, 2010, Vol. 57, Issue 1, s. 7-14. Dostupné v rámci semináře Právnické fakulty Univerzity Karlovy s názvem Gender a právo. s. 10.

¹¹⁴ Úmluva Rady Evropy č. 210 ze dne 7. 4. 2011, o prevenci a potírání násilí na ženách a domácího násilí (Istanbulská úmluva).

¹¹⁵ Tamtéž, čl. 4 písm. c).

¹¹⁶ JEMELKA, František. Církeve ke schvalování tzv. Istanbulské úmluvy v ČR. *Církev.cz: Katolická církev v České republice* [online]. 25. 6. 2018 [cit. 21. 11. 2018]. Dostupné z: <https://www.cirkev.cz/cs/aktuality/180625cirkve-ke-schvalovani-tzv-istanbulske-umluvy-v-cr>

implementaci genderové ideologie v naší zemi. Obava z ratifikace úmluvy akcentuje hodnoty tradičního uspořádání české rodiny a celé naší společnosti.

Naopak příznivci ratifikace úmluvy z řad studentů a studentek Právnické fakulty Univerzity Karlovy založili na sociálních sítích podpůrnou skupinu¹¹⁷ a sepsali petici s žádostí o vyslovení souhlasu s ratifikací úmluvy adresovanou Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky.¹¹⁸

Istanbulská úmluva není přímo aplikovatelným typem mezinárodní smlouvy. Její konkrétní vnitrostátní provedení je ponecháno na uvážení jednotlivých smluvních států. Cílem úmluvy je především ochrana žen a dívek před veškerými formami násilí včetně násilí domácího.¹¹⁹ Ochrana však má být uplatňována na všechny oběti domácího násilí, tj. i děti, seniory a muže.¹²⁰ Jedná se tedy o úmluvu chránící lidská práva.

Istanbulská úmluva rozlišuje pojmy *pohlaví*¹²¹ a (sociálně konstruovaný) *gender*.¹²² Úmluva se zaměřuje na různé formy násilí, zejména na domácí násilí ve fyzické i psychické formě, nebezpečné pronásledování (stalking), sexuální násilí včetně znásilnění, sexuální obtěžování, nucené sňatky, mrzačení ženských pohlavních orgánů, násilné přerušování těhotenství nebo násilnou sterilizaci.¹²³ Úmluva cílí zejména na *prevenci* násilí, které má být dosaženo nejen právní cestou. Z právního hlediska současná česká legislativa požadavkům úmluvy již vyhovuje. Největší prostor pro změnu se u nás tedy otevírá v mimoprávní oblasti prevence, pomoci a mezistátní spolupráce.

Je možné namítat, že Česká republika úmluvu nepotřebuje a speciální *genderové podmíněné násilí na ženách*¹²⁴ je již v současnosti dostatečně upraveno stávajícími právními předpisy postihujícími *násilí* obecně. Co se týče mimoprávní oblasti, díky ratifikaci úmluvy by bylo možné posílit ochranu obětí násilí např. zřizováním azylových center nebo speciálních telefonních linek pomoci. V České republice však taková centra i linky již působí.

---

¹¹⁷ Studenti PFUK za Istanbul. *Facebook* [online soc. síť]. [cit. 28. 11. 2018]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/events/305123936764380/>

¹¹⁸ Petice studentů a studentek Právnické fakulty Univerzity Karlovy na podporu ratifikace Úmluvy Rady Evropy o prevenci a potírání násilí vůči ženám a domácího násilí. *Google Docs* [el. forma] Dostupné z: <https://docs.google.com/document/d/1p27fHIL5EUGq0sUY4-XYbmleN6Hbj8kThT8ma0QtgWw/edit?fbclid=IwAR0TYhTAtRO1vtbkJx9BnqvftyoumTNX3lWHj0RxWwztMs2TY9tejKKyzE8>

¹¹⁹ Úmluva Rady Evropy č. 210, zdroj cit. v pozn. č. 114, čl. 1.

¹²⁰ Tamtéž, čl. 2 odst. 2 ve spojení s čl. 3 písm. e).

¹²¹ Tamtéž, např. čl. 2 odst. 2.

¹²² Tamtéž, např. čl. 3 písm. c).

¹²³ Tamtéž, zejména čl. 32-42.

¹²⁴ Tamtéž, čl. 3 písm. d).

S rozpaky je vnímán čl. 12 odst. 1 úmluvy, který ukládá smluvním státům obecnou povinnost přijmout „[...] nezbytná opatření k prosazování změn sociálních a kulturních vzorců chování žen a mužů za účelem vymýcení předsudků, obyčejů, tradic a veškerých dalších zvyklostí, které jsou založené na myšlence méněcennosti žen nebo stereotypním pojmání rolí žen a mužů.“¹²⁵ Úmluva se dále ve svém čl. 14 věnuje aplikaci tzv. *genderově citlivé výchovy* ve školských zařízeních. V oblasti vzdělávání však již nyní školský zákon stanoví, že obecným cílem vzdělávání je mj. pochopení a uplatňování principu rovnosti žen a mužů ve společnosti.¹²⁶ V souvislosti s těmito ustanoveními úmluvy je pak otázkou, s jak velkým úsilím, jak důsledně a především jakou formou budou smluvní státy své povinnosti dodržovat.

Osobně mám nejvíce výtek vůči samotnému textu úmluvy. Ačkoliv se úmluva všeobecně hlásí k prosazování rovnosti a respektu mezi pohlavími, použitým jazykem staví muže a ženy proti sobě. Její čl. 12 odst. 4 říká, že „[...] především muže a chlapce [...]“¹²⁷ mají smluvní strany podporovat v tom, aby aktivně předcházeli všem formám násilí. Čl. 1 písm. b) pak necílí pouze na rovnost mezi pohlavími, ale výslovně na „[...] posílení postavení žen.“¹²⁸ Skutečnost, že již samotný text úmluvy je velmi genderově nevyvážený v neprospěch mužů, vnímám jako zásadní prohřešek proti ideji genderové rovnosti. Zejména z tohoto důvodu ratifikaci úmluvy v současné době a podobě nepodporuji.

Daniel Bartoň¹²⁹ se vyjádřil pro ratifikaci Istanbulske úmluvy a uvedl, že by byl „rád, kdyby přispěla i k diskuzi o otázkách násilí obecně, ale i násilí vůči ženám a především sexuálního násilí.“¹³⁰ Já se však domnívám, že diskuze má přijetí právní úpravy spíše předcházet než ji následovat. Pokud ratifikace úmluvy vyvolává v naší společnosti velké množství zásadních otázek a obav, myslím, že by Česká republika měla s ratifikací posečkat. Mám za to, že pouze svobodná diskuze a dobrovolné začleňování genderových témat do právní úpravy může být naší společnosti prospěšné. Po náležité

---

¹²⁵ Tamtéž, čl. 12 odst. 1.

¹²⁶ Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů (školský zákon), § 2 odst. 2 písm. d).

¹²⁷ Úmluva Rady Evropy č. 210, zdroj cit. v pozn. č. 114, čl. 12 odst. 4.

¹²⁸ Tamtéž, čl. 1 písm. b).

¹²⁹ D. Bartoň je advokát a pedagog Evangelické teologické fakulty Univerzity Karlovy.

¹³⁰ ŠINDELÁŘ, Adam a Jana PŘENOSILOVÁ. Istanbulska úmluva má příznivce i odpůrce. Měla by být součástí našeho právního řádu? *Český rozhlas: Vertikála* [online]. 21. 10. 2018 [cit. 21. 11. 2018]. Dostupné z: <https://plus.rozhlas.cz/istanbulska-umluva-ma-priznivce-i-odpurce-mela-byt-soucasti-naseho-pravniho-radu-7646148>

veřejné diskuzi a případně osvětové kampani bych se nebránila uvažovat o projednání ratifikace Istanbulské úmluvy v obecném referendu.

Tuto kapitolu ukončím definicí genderu české autorky L. Jarkovské, kterou považuji za srozumitelnou a výstižnou:

„[...] *Náš gender je způsob, jakým okolí předvádíme, zda jsme muži nebo ženy, aniž bychom odhalili svá pohlaví. A zároveň je to způsob, jakým se k nám okolí chová, jak nás posuzuje jako muže a ženy. Naše biologické pohlaví je až na výjimky stálé a neměnné. Gender je proměnlivý a velice tvárný.*“¹³¹

1.3. Je feministická právní teorie o ženách nebo o genderu?

Na konci 1. části této práce, která pojednávala jak o feminizmu, tak o genderu, přichází na řadu zamyšlení. Co je vlastně hlavní analytickou kategorií feminizmu a potažmo feministické právní teorie? Jsou to ženy nebo gender?

Odpověď se dle V. Sokolové skrývá v dějinách feminizmu, neboť analytická kategorie žen byla postupně nahrazena kategorií genderu. Tento myšlenkový vývoj byl reakcí na vnitřní rozpornost uvnitř samotné feministické teorie. Až do 80. let 20. století byla předmětem zájmu feminizmu *žena*. Byla nejen jeho hlavní analytickou kategorií a předmětem výzkumu, ale též centrem vytyčených politických cílů.¹³²

Dle S. Fredman představitelé feminizmu 60. a 70. let 20. století prohlašovali, že hovoří obecně za všechny ženy.¹³³ S odkazem na názory Elizabeth V. Spelman uvádí, že ve skutečnosti však byly hlasem pouze jedné skupiny žen, a to středostavovských žen bílé barvy pleti z vyspělých západních zemí.¹³⁴ Podřízenost žen však nemá homogenní povahu. S odkazem na Carol Smart S. Fredman doplňuje, že ženskou subordinaci ovlivňuje řada provázaných faktorů jako je společenská třída, postavení, rasa, barva pleti, sexuální orientace, rodinný stav.¹³⁵ Ženy mohou být podřízené též jiným ženám.¹³⁶ Iluzorní kategorie *univerzální ženy* tak začala být odmítána z vlastních řad feministů a započala tzv. *kritiku politiky identity*.

¹³¹ JARKOVSKÁ, zdroj cit. v pozn. č. 10, s. 22.

¹³² SOKOLOVÁ, zdroj cit. v pozn. č. 67, s. 201-202.

¹³³ FREDMAN, zdroj cit. v pozn. č. 14, s. 2.

¹³⁴ Tamtéž, s. 3.

¹³⁵ Tamtéž, s. 3.

¹³⁶ Tamtéž, s. 2.

Feministická teorie se díky sebereflexi přestala zabývat výhradně rozdíly mezi biologickými pohlavími žen a mužů. Zaměřila se na to, jak jsou tyto kategorie ve společnosti konstruovány, co symbolizují a jak představa o nich ovlivňuje sociální uspořádání. Tak dal feminismus vzniknout nové kategorii, která zohledňuje sociální kontext vztahu žen a mužů, tj. genderu.

Základní kategorií feministické analýzy je tedy v současnosti gender, nikoliv žena.¹³⁷ S ohledem na současný vývoj by bylo možné pomocí kategorie genderu vytyčit nový cíl feministické teorie, a to uspořádání společnosti zcela nezávisle na genderu jejích jednotlivců (*gender-free*).

V této souvislosti bych ráda zmínila aktuální hojně medializovaný případ z Velké Británie. Vysokoškolský student Angelos Sofocleous, mj. volený prezident národní studentské asociace Humanist students, sdílel na svém twitterovém účtu článek nazvaný: *Je zločin říkat, že „ženy nemají penisy“?* Vyzval ke sdílení článku všechny, kteří s tímto výrokiem souhlasí.¹³⁸

V důsledku uvedené aktivity na sociální síti byl A. Sofocleous označen za transfobního. Též přišel o své pozice editora časopisů a byl donucen rezignovat na funkci prezidenta národní studentské asociace. A. Sofocleous označil výše uvedený výrok v názvu svého článku za „*biologický fakt*“.¹³⁹ Naopak bývalý vedoucí LGBT sekce studentské asociace Humanist students Christopher Ward označil prohlášení za „fakticky nepravdivé“.¹⁴⁰ Tento případ vyvolal bouřlivé debaty české veřejnosti, která se prostřednictvím diskuzních příspěvků přikláněla převážně na stranu studenta. Diskutován byl střet práva na genderovou identifikaci (zejména transgender) a práva na svobodu slova.

---

¹³⁷ SOKOLOVÁ, zdroj cit. v pozn. č. 67, s. 202.

¹³⁸ Např. ZD. „Ženy nemají penisy,“ napsal student a spustil bouři. *Echo24.cz* [online]. 22.9.2018 [cit. 2018-9-25]. Dostupné z: <https://echo24.cz/a/SNwVN/zeny-nemaji-penisy-napsal-student-a-spustil-bouri/>. Vlastní překlad názvu článku.

¹³⁹ KIRKUP, James. Is it a crime to say ‘women don’t have penises’? *The Spectator* [online]. 19. 8. 2018 [cit. 25. 9. 2018]. Dostupné z: <https://blogs.spectator.co.uk/2018/08/is-it-a-crime-to-say-women-dont-have-penises/>

¹⁴⁰ NOVINKY. Ženy nemají penisy, napsal britský student. Přišel o místo v novinách i akademickém spolku. *Novinky.cz* [online]. 19. 9. 2018 [cit. 25. 9. 2018]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/484174-zeny-nemaji-penisy-napsal-britsky-student-prisel-o-misto-v-novinach-i-akademickem-spolku.html>

Problematicnost tvrzení „*ženy nemají penisy*“ spočívá právě v definici pojmu *žena*. S tou se snažili vypořádat feministé v 60. a 70. letech 20. století. Nakonec se raději přiklonili k nové analytické kategorii genderu.

Na pojem ženy lze nahlížet z pohledu biologického, jako na samičí pohlaví člověka. Nebo z pohledu genderového, jako na sociální konstrukt ženství. V druhém případě je ženská identita nezávislá na biologickém pohlaví. Jako žena se může cítit i osoba jiného než ženského biologického pohlaví. Problém výše uvedeného prohlášení, které A. Sofocleus zveřejnil, je tedy čistě terminologický.

Z pohledu každodenního života se může definice pojmu žena zdát jako marginální problém, neboť většina populace má o definici pojmu jasnou představu a používá ho v jeho běžném významu. Z pohledu práva je však situace složitější. Ustanovení § 775 občanského zákoníku, totiž podává zákonnou definici mateřství takto:

„Matkou dítěte je žena, která je porodila.“¹⁴¹

Tuzemská právní úprava tedy s právní závazností pro odvětví občanského práva, resp. celého odvětví práva soukromého, určuje, že matkou může být jediné *žena*. Dále v ust. § 655 a násl. občanský zákoník definuje manželství. A to jako trvalý svazek muže a *ženy*, jenž vzniká úplným souhlasným projevem vůle muže a *ženy*.¹⁴² Žena je zmíněna i na dalších místech textu zákoníku.

Legální definici ženy, podobně jako definici genderu, bychom ale v tuzemském právním řádu hledali marně. Vzhledem k výskytu tohoto pojmu v české legislativě je však nutné připustit, že nejasnosti ohledně jeho přesného vymezení mohou představovat právní problém s ohledem na požadavek právní jistoty.

S odkazem na výše uvedenou citaci ust. § 775 občanského zákoníku mám za to, že tuzemský právní řád používá pojem žena ve smyslu biologického pohlaví. Tedy ve smyslu běžně používaného významu slova. Biologické pojetí pojmu je neproblematické pro většinu populace. Je však nutné připustit existenci jedinců, jejichž biologické pohlaví

---

¹⁴¹ Zákon č. 89/2012 Sb., zdroj cit. v pozn. č. 19, § 775.

Toto ustanovení se může ukazovat jako problematické ještě s ohledem na otázku tzv. *náhradního mateřství*, které náš právní řád v současnosti neupravuje samostatně. Ust. § 804 občanského zákoníku se ale zmiňuje o náhradním mateřství mezi osobami příbuznými a s odkazem na důvodovou zprávu k tomuto ustanovení se předpokládá, že vztahy vznikající při náhradním mateřství budou upravovány prostřednictvím institutu osvojení. Alternativní právní úprava mateřství tedy není očekávána (ELIÁŠ, zdroj cit. v pozn. č. 20, s. 349).

¹⁴² Tamtéž, § 655 a násl.

není snadné přesně určit a kteří by biologickou definici pojmu žena mohli mít za nesprávnou či nedostatečnou.¹⁴³ Tento okrajový problém však spadá spíše do oborů přírodních věd a je otázkou, zda by právní úprava měla takové výjimečné přírodní anomálie zohledňovat.

Znění ustanovení § 775 občanského zákoníku by bylo možné představit si s jednoduchou modifikací, a to záměnou pojmu „žena“ za neutrální „osoba“. V kontextu současných ustanovení o manželství však taková změna myslitelná není. Resp. by se dotkla aktuálního problému České republiky, a to uzavírání manželství stejnopohlavními páry.

V průběhu psaní této práce se mi nepodařilo najít žádnou zákonnou definici termínu ženy ani v právních řádech jiných států, pouze ust. čl. 3 písm. f) Istanbulské úmluvy říká, že „ženami“ se rozumí i dívky mladší 18 let.“¹⁴⁴

---

¹⁴³ RENZETTI a CURRAN, zdroj cit. v pozn. č. 13, s. 61-92.

¹⁴⁴ Úmluva Rady Evropy č. 210, zdroj cit. v pozn. č. 114, čl. 3 písm. f).

2. Feminismus, gender a právo

Na první pohled se právo jeví jako objektivní, neutrální, nestranné, nezávislé na politických vlivech a imunní vůči krátkodobým společensko-kulturním problémům. Právo ale takové mnohdy není.¹⁴⁵ Není dokonalé a kolikrát ani spravedlivé, neboť je lidským produktem reflektujícím všechna pozitiva i negativa charakterů svých tvůrců. Právo se přizpůsobuje politickým ideologiím a ekonomickým podmínkám.¹⁴⁶

Z filosofického hlediska je možné připustit existenci práva přirozeného, kterému jsou vlastní všechny superlativy uvedené výše v první větě na této stránce. Ale v praxi se setkáváme s právem platným (pozitivním) a na ně je nutné nahlížet kriticky.¹⁴⁷

Zdánlivou objektivní kvalitu práva lze zpochybnit za pomoci přístupů, které nabízí feministická (genderová) právní studia. V rámci těchto oblastí jsou pokládány otázky, zda je právo skutečně takové, jak je nám prezentováno, a jak získalo svou současnou podobu. Feministicko-právní teoretici se noří pod povrch práva, kde zkoumají jeho strukturu, jazyk a kontext. Zabývají se skrytými faktory, např. vlivem genderu oběti, pachatele nebo soudce na výsledek právní kauzy, nebo přítomností diskriminačních vnitřních mechanismů při aplikaci práva.

Zastánci mnohých feministicko-právních teorií zpochybňují nestranný charakter práva a přisuzují mu zásadní roli při udržování systematické podřízenosti žen ve společnosti. Věří, že naše patriarchální společnost vytvořila rovněž patriarchální právní normy, které tak ze své podstaty obsahují skryté předsudky.

Feministická právní teorie zastává názor, že genderová nekorektnost není drobnou vadou na kráse práva, ale jeho přirozenou povahou.¹⁴⁸ Právo je ovlivněno představami a názory mocenských špiček společnosti, kterými jsou zpravidla muži. Právní normy jsou tedy tvořeny tak, aby odpovídaly mužským zájmům.¹⁴⁹

Právní systémy začaly přiznávat ženám stejná práva jako mužům poměrně nedávno a antidiskriminační právní úprava je fenoménem velmi moderním. I dnes jsou však ženy stále znevýhodněné v řadě oblastí, zejména na pracovním trhu, v politice a ve svých vlastních domácnostech.¹⁵⁰

---

¹⁴⁵ BOBEK, BOUČKOVÁ a KÜHN, zdroj cit. v pozn. č. 65, s. 224.

¹⁴⁶ FREDMAN, zdroj cit. v pozn. č. 14, s. 2.

¹⁴⁷ Tato práce pracuje s pojmem práva ve významu práva pozitivního.

¹⁴⁸ CHAMALLAS, zdroj cit. v pozn. č. 3, s. xxi-xxii.

¹⁴⁹ FREDMAN, zdroj cit. v pozn. č. 14, s. 2.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 1.

Analytická kategorie genderu tvoří základ feministické kritiky vědy a jeho použití jako nástroje kritické analýzy je jedním z předpokladů feministického bádání. Kritický přístup umožňuje zkoumat kategorii genderu v historicko-sociálních souvislostech.¹⁵¹ Nalezne-li věda konkrétní příčinu palčivého společenského problému, může dojít k aktivizaci kolektivu s cílem prosadit změnu sociální struktury. Taková hromadná snaha může dát vzniknout *sociálnímu hnutí*, tj. organizované skupině lidí snažících se skrze kolektivní akce realizovat konkrétní politické cíle začleněním jejich stanovisek do oficiální státní politiky.¹⁵² Sociálním hnutím je i hnutí feministické. Obvykle proklamuje svůj nepolitický charakter, avšak své požadavky, byť neinstitucionalizovanými procedurami, adresuje státu.¹⁵³ František Znebežánek¹⁵⁴ k feministickému hnutí uvedl následující:

„Požadavky tohoto hnutí však směřují často do oblasti legislativy, jejíž úpravy jsou závislé na jednání parlamentu, tedy politického orgánu. Svým nátlakem na úpravu právních vztahů se proto feministické hnutí dostává do pozice vyzývatele.“¹⁵⁵

Tato citace výstižně popisuje možný politický přesah feminismu do práva. Feministická studia nabývají na významu v okamžiku, kdy výsledky jejich zkoumání naleznou příčinu aktuálního sociálního problému. Společenské masy aktivizované společnou vírou v potenciální změnu sociálního systému vytváří tlak i na právní oblast. Právo je tvořeno společností. Záleží tedy na síle sociálního tlaku, zda právo nutnost změny akceptuje a přijme nový řád, nebo dočasným společenským turbulencím odolá bez akceptace jakékoliv změny právních norem.

2.1. Feministická právní teorie

V první řadě je nutné říci, že feministická právní teorie (*feminist legal theory* nebo *feminist jurisprudence*) není jednou koherentní teorií. Její gramatická podoba

---

¹⁵¹ NAGL-DOCEKAL, Herta. *Feministická filozofie: výsledky, problémy, perspektivy*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2007. ISBN 978-80-86429-68-7. s. 70–71.

¹⁵² RENZETTI a CURRAN, zdroj cit. v pozn. č. 13, s. 35.

¹⁵³ ZNEBEŽÁNEK, František. *Sociální hnutí: teorie, koncepce, představitelé*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. ISBN 80-85850-31-1. s. 114.

¹⁵⁴ F. Znebežánek je odborný asistent katedry sociologie, andragogiky a kulturní antropologie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci.

¹⁵⁵ ZNEBEŽÁNEK, zdroj cit. v pozn. č. 153, s. 114.

v jednotném čísle je použita proto, aby byla chápána ve smyslu obecného pojmu, podobně jako termín feminismus.¹⁵⁶

Ivana Radačíc¹⁵⁷ za účelem definice pojmu odkazuje na definici K. Bartlett, totiž že feministická právní teorie „[...] je rodinou různých pohledů nebo struktur, které lze použít za účelem analýzy současných a též žádoucích vztahů mezi právem a genderem.“¹⁵⁸ Tato definice tedy zahrnuje zkoumání práva *de lege lata* i *de lege ferenda*.

Feministická právní teorie se inspirovuje kritickými perspektivami a metodologií souvisejících oblastí. Má velmi blízko ke *kritické rasové teorii* a k studiím zabývajícím se LGBT. Lze ji tedy označit za interdisciplinární. Snaží se poukázat na limity a možnosti právní reformy.¹⁵⁹ „[...] autoři a autorky feministicko-právních textů se od sebe liší téměř ve všech myslitelných ohledech.“¹⁶⁰ Feministická právní teorie se vyznačuje značnou nejednotou v názorech, přístupech i metodách. V jejím rámci bylo publikováno velké množství různorodých textů. Jedná se o velmi dynamické odvětví, jehož obsáhlost svádí k nemístné kategorizaci, zobecňování a zlehčování. Možná pro tuto neuchopitelnost a skutečnost, že její těžiště se nachází v angloamerickém právním systému, je feministická právní teorie v oblastech kontinentálního právního systému trochu mystériem.

Feministická právní teorie je poměrně nové právní odvětví. Z časového hlediska spadá její vznik na začátek 70. let 20. století. Tento údaj se váže k území Spojených států amerických.¹⁶¹ Ohledně historického vývoje tohoto odvětví v Evropě odkazuje M. Chamallas na zdroj, který se mi bohužel nepodařilo pro tuto práci získat.¹⁶² Bližší (nejen časové) kategorizaci feministické právní teorie se věnuje kapitola 2.1.3. této práce. Protože se jádro feministické právní teorie nachází v angloamerickém právním systému, znalost evoluce tohoto odvětví na území Spojených států amerických je základním předpokladem studia tohoto odvětví.

---

¹⁵⁶ NAGL-DOCEKAL, zdroj cit. v pozn. č. 151, s. 15.

¹⁵⁷ I. Radačíc působí v pracovní skupině OSN zabývající se diskriminací žen v právu a praxi.

¹⁵⁸ RADAČIĆ, zdroj cit. v pozn. č. 11, s. 3. Vlastní překlad.

¹⁵⁹ BARTLETT, Katharine T. a Roseanne KENNEDY. *Feminist Legal Theory: Readings in Law and Gender* [el. forma]. New York, Abingdon: Routledge, 2018. ISBN 9780429980114. Dostupné v rámci semináře Právnícké fakulty Univerzity Karlovy s názvem Gender a právo. s. 1.

¹⁶⁰ CHAMALLAS, zdroj cit. v pozn. č. 3, s. xxiii. Vlastní překlad.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 17.

¹⁶² Tamtéž, M. Chamallas odkazuje na „Carol Smart, Feminist Jurisprudence, in *Law, Crime & Sexuality* 162 (1995).“

Feministická právní teorie „[...] představuje jednu z nejvýznamnějších výzev současného práva [...].“¹⁶³ Jako samostatný předmět se tato teorie stala součástí výuky na většině právnických fakult. Jak již bylo zmíněno v úvodu této práce, Právnická fakulta Univerzity Karlovy jí opakovaně věnuje samostatný seminář s názvem Gender a právo pod vedením své absolventky Barbary Havelkové. Spolupráce fakulty s touto teoretičkou je jedinečnou příležitostí pro české studenty práva získat povědomí o této teorii v rodném jazyce a diskutovat o feministické právní teorii se specialistkou na toto právní odvětví.

Feministická právní teorie i přes svůj název není pouhou teoreticky zaměřenou oblastí, ale své poznatky se snaží přenést do praxe.¹⁶⁴ Kombinuje v sobě teoretickou i praktickou stránku.¹⁶⁵ Více než jiná odvětví klade feministická právní teorie důraz na praktické dopady svých teoretických výzkumů, když teorii samotnou považuje nikoliv za svůj cíl, ale spíše za prostředek k iniciaci společenské změny ku prospěchu žen.¹⁶⁶

M. Chamallas ve své knize nazvané *Úvod do feministické právní teorie (Introduction to Feminist Legal Theory)* přibližuje čtenářům feministickou právní teorii velmi přístupnou a srozumitelnou formou.¹⁶⁷ Tato její kniha je jedním z hlavních informačních zdrojů mé práce. Nejen na tomto místě si tedy vypůjčím její myšlenky.

M. Chamallas v úvodu své knihy uvádí, že základem feministické právní teorie je kritika stávajícího stavu, založená na myšlence, že ženy se nachází ve společnosti v podřízeném postavení. Navíc tuto jejich podřízenost právo nejenže přijímá, ale dokonce ji upevňuje.¹⁶⁸

Přes veškeré myšlenkové rozdíly jednotlivých feministických autorů a autorek jsou všichni přesvědčeni, že přístup práva k ženám není spravedlivý a rovnocenný a že tato situace vyžaduje změnu. Předmětem zkoumání feministické právní teorie je tedy právo, které je však považováno za nespravedlivé. Buď je přímo z konstrukce právní normy zjevně patrné, že právo zachází s ženami a muži rozdílně, nebo na první pohled neutrální právní norma působí v neprospěch žen až následně.

---

¹⁶³ BARTLETT a KENNEDY, zdroj cit. v pozn. č. 159, s. 1. Vlastní překlad.

¹⁶⁴ RADAČIČ, zdroj cit. v pozn. č. 11, s. 3.

¹⁶⁵ Tamtéž, I. Radačič odkazuje na „Carol Smart, *Feminism and the Power of Law*, London: Routledge (1989), at 69.“

¹⁶⁶ CHAMALLAS, zdroj cit. v pozn. č. 3, s. 2. M. Chamallas odkazuje na „Clare Dalton, *Where We Stand: Observations on the Situation of Feminist Legal Thought*, 3 *Berkeley Women's L.J.* 1, 2 (1988-89) (*emphasis added*).“

¹⁶⁷ Tamtéž.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 1.

2.1.1. Feministická právní teorie a feminismus

Jaký je vztah feministické právní teorie k feminismu, tj. pojmu, který je přímo obsažen v jejím názvu? Feminismus a feministickou právní teorii nelze oddělit, feministická právní teorie je však fenoménem mladším a od feminismu odvozeným. M. Chamallas vysvětluje, že feministická právní teorie vděčí za svůj vznik druhé vlně feminismu, jejíž počátek spadá do pozdních 60. let 20. století.¹⁶⁹ Feministická právní teorie je historicky neoddělitelně spjata s feministickým sociálním hnutím, které se rovněž jako ona zaměřuje na kategorii žen a genderu.¹⁷⁰

„Hlavním projektem feministické právní teorie je nahlížet na právo kritickými očima feministů.“¹⁷¹

S odkazem na tříprvkovou definici feminismu profesorky práva Clare Dalton popisuje M. Chamallas tři základní výzkumné cíle feminismu.¹⁷² Tyto cíle mj. ilustrují přesah feminismu do feministické právní teorie. M. Chamallas si při vysvětlení pomáhá příkladem domácího násilí. Za prvé feminismus „[...] *POPISUJE ženskou podřízenost – zkoumá její povahu a rozsah* [...],“¹⁷³ kdy skutečný rozsah je často o dost širší, než by se na první pohled mohlo zdát. V případě domácího násilí nejde typicky jen o příležitostné nadávky a fyzické útoky, ale o celý komplex domácí tyranie. Na detail zaměřené zkoumání feministicko-právních teoretiků pomáhá tento skrytý kontext odhalit a prezentovat veřejnosti mj. s cílem přimět zákonodárce a soudy, aby tyto souvislosti zohlednili při tvorbě a aplikaci práva.¹⁷⁴

Za druhé se feminismus „[...] *ptá, JAK – skrz jaké mechanismy, a PROČ – z jakých spleťových a propojených důvodů* [...],“¹⁷⁵ k ženské podřízenosti vůbec dochází. Na příkladu domácího násilí je opět možné rozpoznat mechanismus, kdy veřejnost domácí násilí neoznámí, nebo orgány činné v trestním řízení nezasáhnou z důvodu respektu k soukromí násilníkovy rodiny. Rozpoznání mechanismu absence jednání (opomenutí) a důvodů, které k němu vedou, objasňuje, proč přes existenci náležitých trestně-právních norem není právo v praxi vymáháno.

---

¹⁶⁹ O druhé vlně feminismu pojednává bod 1.1.2.5. této práce.

¹⁷⁰ CHAMALLAS, zdroj cit. v pozn. č. 3, s. 1-2.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 2. Vlastní překlad.

¹⁷² Tamtéž.

¹⁷³ Tamtéž. Vlastní překlad.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 2-3.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 3. Vlastní překlad.

Bližším zaměřením na osobnosti aktérů domácího násilí feminismus odkrývá další skryté souvislosti. Při vymáhání práva působí značné problémy častá ekonomická závislost oběti na tyranovi a citové pouto oběti k tyranovi, které přetrvává i přes jeho násilné chování. Objev těchto souvislostí může přispět k hledání forem pomoci obětem domácího násilí mimo právní oblast, které se nakonec mohou ukázat jako efektivnější.¹⁷⁶

Za třetí feministické bádání usiluje jednoduše o „[...] změnu [...]“¹⁷⁷ nejen právních norem, ale i právních struktur a celé společnosti.¹⁷⁸

Nakonec opět na příkladu domácího násilí lze ilustrovat jeden z reálných přínosů feministické právní teorie. Díky ní mohou být v praxi pachatelům domácího násilí ukládány specifické sankce. V našem právním řádu jde např. o institut zákazu styku s určitými osobami ve formě předběžného opatření¹⁷⁹ a institut vykázání ze společného obydlí ve formě preventivního opatření Policie České republiky.¹⁸⁰ Na pomoc obětem domácího násilí jsou pak zřizována speciální centra pomoci, u nás např. Bílý kruh bezpečí z.s. V informované společnosti působí preventivně též tlak veřejného mínění a s ním spojená dehonestace pachatelů domácího násilí.

2.1.2. Myslet jako feministé

M. Chamallas se zabývala otázkou, jak nahlížet na právní problémy očima feministů. V této souvislosti identifikovala a popsala šest teoretických nástrojů, které feministicko-právním teoretikům umožňují nahlížet na právní odvětví kriticky. Tyto nástroje nazývá *šest základních kroků (six opening moves)*. Uvádí, že pro feministický přístup k právním problémům je klíčové osvojit si určité techniky právního myšlení, nestačí mít pouhou znalost konkrétních zákonných ustanovení. Feministické právní teorii nejsou vlastní jednotné metodologické přístupy, v jejím rámci se však opakovaně v teorii i praxi používá těchto *šest základních kroků*, které staví ženu do centra zájmu zkoumání a umožňují kritickou analýzu jakéhokoliv právního problému.¹⁸¹

---

¹⁷⁶ Tamtéž.

¹⁷⁷ Tamtéž, s 2.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 3. Vlastní překlad.

¹⁷⁹ Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů, § 88d.

¹⁸⁰ Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů, hlava VII, § 44-47.

¹⁸¹ CHAMALLAS, zdroj cit. v pozn. č. 3, s. 4, 15.

2.1.2.1. Ženské zkušenosti

Osobní zkušenosti žen se dostaly do popředí zájmu amerického feministického hnutí na pomezí 60. a 70. let 20. století.¹⁸² Toto zaměření na ženu (*woman-centeredness*) je základním znakem druhé vlny feminismu.¹⁸³ Ženské unie tehdy veřejně vyzývaly k zakládání lokálních ženských skupin za účelem pořádání pravidelných setkání, na nichž malý počet žen diskutoval na vybrané téma (*consciousness-raising groups*). Témata byla zaměřena abstraktně, týkala se např. ženského sebepojetí nebo ekonomické závislosti žen na mužích. Ale též prakticky, když se ve skupinách diskutovalo o tom, jak se manželé podílejí na domácích pracích, o výchově dětí a dokonce o předstírání orgasmu.¹⁸⁴

Taková forma ženských aktivit byla do té doby nevídaná.¹⁸⁵ Diskuze zvyšovaly povědomí (z anglického *to raise consciousness/awareness*) o běžných i ojedinělých ženských problémech, které dosud zůstávaly skryté za dveřmi domácností. Taková témata byla do té doby tabuizována jako něco, co má zůstat v tichosti a soukromí, nebo zlehčována jako pouhé *ženské* záležitosti. V intimním prostředí malé skupiny žen se tak o některých tématech hovořilo otevřeně vůbec poprvé.

Přínos sdílení spočíval mj. v prostém poznání, že určité zkušenosti si prožila velká část zúčastněných žen. Emoce, které ženy při prožití těchto situací pociťovaly, se podobaly. Osobní zážitky se ukázaly být významnou životní zkušeností tak velké skupiny žen, že její názor na tuto zkušenost již měl sílu být veřejně slyšen a byl schopen vytvářet politický tlak. M. Chamallas v originálním znění píše: „[...] *women* [...] *discovered that personal was political*.“¹⁸⁶ Obsah tohoto významného myšlenkového motivu druhé vlny feminismu, tj. že *osobní je politické*, vysvětluje blíže H. Havelková:

„Feminismus usiluje o nové sblížení veřejné a soukromé sféry a odmítá omezení, že by se veřejné záležitosti měly týkat jen toho, co pod ně bylo v minulosti zahrnuto. I to, jak žena žije v domácnosti, co a jak prožívá, je do velké míry politika. Jednak je to politikou dalekosáhle určováno, a jednak je domácí situace žen (společností očekávaný rozsah jejich služeb ostatním, způsob a míra oceňování domácí práce, jež je vlastně prací

---

¹⁸² Tamtéž, s. 4.

¹⁸³ HAVELKOVÁ, zdroj cit. v pozn. č. 25, s. 180.

¹⁸⁴ CWLU HERSTORY PROJECT. How to Start Your Own Consciousness-raising Group. *CWLU HERSTORY PROJECT* [online]. [cit. 5. 11. 2018]. Dostupné z: <https://www.cwluherstory.org/conscious/how-to-start-your-own-consciousness-raising-group>

¹⁸⁵ HAVELKOVÁ, zdroj cit. v pozn. č. 25, s. 180.

¹⁸⁶ CHAMALLAS, zdroj cit. v pozn. č. 3, s. 5.

pro společnost) společenským problémem, který je třeba reflektovat a pojednávat jako politikum.“¹⁸⁷

Důsledkem sdílení byla postupná změna pohledu žen na konkrétní zkušenost. Teprve vlastními slovy vyjádřené pocity jim umožnily oprostít se od stereotypního myšlení. Bylo jim dovoleno sdělit skutečně osobní názor, a to mnohdy kritický. M. Chamallas hovoří o tom, že v rámci *consciousness-raising groups* si ženy prvně uvědomily skrytý útlak, kterému byly ze strany mužů systematicky vystavovány.¹⁸⁸

Skutečnosti a situace, dosud přijímané jako normální, najednou více žen označovalo za nepřijatelné. Taková změna úhlu pohledu významně dopadá na proces tvorby práva. Začne-li být určitá negativně vnímaná životní zkušenost společným tématem dostatečně početné skupiny lidí, může se stát hybatelem celospolečenské změny, jenž povede ke změně v právní oblasti. Nicméně ani existence uspokojivé právní regulace neznamená řešení problému, pokud na něj určitá část společnosti jako na problém nepohlíží. V tomto ohledu je osvěta nadčasovým a nenahraditelným nástrojem nejen feministické právní teorie. Týraná osoba, která si není vědoma skutečnosti, že chování tyrana vůči ní je nejen morálně nepřijatelné, ale též právem zakázané, se sotva dovolá právní ochrany, neidentifikuje-li se s pozicí oběti. Podobně nevyhledá právní pomoc ani osoba blízká týrané osobě, považuje-li násilí za běžnou formu komunikace v rodině. Jedině informovaná oběť je schopna se účinně bránit. Právní cesta je mnohdy považována za krajní řešení.

Aby M. Chamallas ukázala, že autentické zkušenosti žen jsou klíčovým nástrojem feministické právní teorie, cituje slova Patricie A. Cain.¹⁸⁹ P. A. Cain odpověděla na dvě otázky: Co je feministická právní teorie a jaké předpoklady by měli mít feministicko-právní teoretici? Těžiště svých definic nalézají právě v ženských zkušenostech:

„Feministická právní věda se snaží analyzovat, jaký má právo dopad na ženy jako třídu [...] Tato analýza je založena na ženském úhlu pohledu. Úhlu pohledu, který vzniká pochopením ženských životních zkušeností. Toto pochopení může mít buď žena, která se dívá na své vlastní životní zkušenosti kriticky, nebo ten, kdo pozorně naslouchá druhým,

---

¹⁸⁷ HAVELKOVÁ, zdroj cit. v pozn. č. 25, s. 181.

¹⁸⁸ CHAMALLAS, zdroj cit. v pozn. č. 3, s. 5.

¹⁸⁹ Tamtéž, M. Chamallas cituje „Patricia A. Cain, *Feminist Legal Scholarship*, 77 *Iowa L. Rev.* 19, 20 (1991).“

P. A. Cain je profesorkou právní fakulty Univerzity v Santa Claře.

když ti o zkušenostech žen vypráví. [...] Právní věda nemůže být považována za feministickou, nezakládá-li se na ženských zkušenostech. ¹⁹⁰

M. Chamallas dále uvádí, že až poté, co je identifikována problémová zkušenost, je možné podrobit zkoumání samotnou právní úpravu. Právní úprava předmětné situace může zcela chybět (mezera v právu) nebo na ni lze nově aplikovat již existující související ustanovení (analogie). Ve spojení s politickým aktivismem pak mohou vzniknout nové právní kauzy.¹⁹¹ Jako příklad uvádí právě diskriminaci na základě pohlaví na pracovišti, kterou americké právo začalo postihovat až po r. 1964 (*Civil Rights Act*). Samotný pojem *sexuální obtěžování* (*sexual harassment*) byl prvně užit v souvislosti s případem Carmity Wood v r. 1975.¹⁹²

Může být feministou muž? Může být feministkou žena, která postrádá osobní negativní zkušenost vycházející ze skutečnosti, že je ženského pohlaví? Tyto otázky bývají pokládány jako jedny z prvních na všech debatách na téma feminismu a feministicko-právní teorie. Odpověď je ano, pokud jsou splněny podmínky uvedené v citaci P. A. Cain výše, tj. že feministé prošli dostatečnou osvětou. Pravdou však je, že většinou jsou feministkami ženy a při své práci často vycházejí z vlastních autentických zkušeností.¹⁹³

Je tedy každá žena feministkou? Na tomto místě uvedu dva příklady. V rámci praxe v advokátní kanceláři jsem přednášela v komunitním centru pro rodinu. V diskuzi se jedna z žen na rodičovské dovolené, pro přehlednost ji označím jako paní L., zmínila, že nechápe negativní emoce ohledně sexuálního obtěžování na pracovišti. Ona sama naopak flirtování a letmé doteky s mužskými kolegy vždy vítala jako něco, na co se může v práci těšit. Sexuální podtext chování jejích mužských kolegů nevnímala jako obtěžování. Pokud by jí bylo chování některého kolegy nepříjemné, dokázala by ho s lehkostí odmítnout. Paní L. neměla při kontaktu s kolegy žádné negativní pocity a rozhodně se na pracovišti necítila jako oběť sexuálního obtěžování. Ani potom, co si vyslechla příběhy jiných žen, kterým bylo flirtování na pracovišti nepříjemné, neměla pro

---

¹⁹⁰ Tamtéž. Vlastní překlad.

¹⁹¹ Tamtéž.

¹⁹² Tamtéž, s. 5-6.

¹⁹³ Tamtéž, s. 6.

ně pochopení. Tatáž paní L. by se ale mohla identifikovat s pozicí oběti v souvislosti s domácím násilím nebo by v budoucnu na pracovišti mohla trpět sexuálně motivovanými projevy kolegy dosahujícími takové intenzity, že by je již jako obtěžování vnímala.

Druhý případ byl diskutován na semináři Právnické fakulty Univerzity Karlovy s názvem Gender a právo pod vedením B. Havelkové. Tento případ je pouze hypotetický, nicméně představoval zkušenosti řady posluchačů semináře. Typickou představitelkou je úspěšná žena, které se podařilo prorazit tzv. *skleněný strop* a působí na vysoké profesní pozici. Dosáhla tedy na pracovní místo ve vedení společnosti či instituce, které je tradičně obsazováno muži. Tato žena, pojmenuji ji jako paní K., obětovala své kariéře velké úsilí a za cenu řady ústupků v osobním životě obstála v mužském světě. Akceptovala stereotypně nastavená mužská pravidla a v rámci těchto podmínek uspěla. Paní K. pak místo toho, aby ze své pozice podpořila další ženy v kariérním růstu, naopak snahy ostatních žen maří. Svůj postoj ospravedlňuje tím, že jí také nikdo nepomohl, čímž upevňuje svou pozici výjimečné ženy v mužském světě.

Obě dvě zmíněné ženy na pracovišti objektivně čelily jisté formě diskriminace na základě pohlaví. Paní L. byla vystavena sexuálním projevům svých kolegů, tyto však za problém nepovažovala, naopak jí lichotily. Paní K. pak dokázala typicky mužským stylem překonat neviditelné diskriminační bariéry, které ženám tradičně v pracovním postupu brání. Její úspěch jí rovněž lichotí, paní K. si je ovšem, na rozdíl od paní L., existence diskriminace na pracovišti vědoma.¹⁹⁴ Obě tyto ženy se s diskriminací na pracovišti svým vlastním způsobem vyrovnaly. Ani jednu z nich však nemůžeme mít za feministku, když paní L. si problém nepřipouští a paní K. problém nemá v úmyslu řešit v zájmu žen.

Podstatou feministického náhledu na problém je přijetí myšlenky, že určité životní situace mohou pro ženy znamenat újmu tak významnou, že je nutné je v těchto případech chránit. Předpokladem kritického pohledu na situaci je vždy prvotní znalost této situace, tato znalost pak slouží feministům obou pohlaví jako nenahraditelný zdroj poznání.¹⁹⁵

---

¹⁹⁴ Některé jiné ženy v podobné situaci jako paní K. si však diskriminace na pracovišti ani vědomy být nemusí.

¹⁹⁵ CHAMALLAS, zdroj cit. v pozn. č. 3, s. 6.

2.1.2.2. Intersekcionalita a komplexní identita

Po roce 1990 čelila feministická právní teorie kritice z důvodu, že nahlíží na ženy jako na homogenní skupinu. K této kritice přispěly zejména teoretičky lesbické orientace a jiné než bílé barvy pleti. Do té doby se předpokládalo, že všechny ženy spojují jisté společné životní zkušenosti, které vycházejí z jejich podřízeného postavení ve společnosti a které jsou demonstrací jejich útlaku jako třídy.

Ukázalo se však, že ženy čelí diskriminaci i z jiných důvodů než jen z důvodu jejich genderu. Jejich společenské postavení je určováno též faktory jako je rasa, barva pleti, věk, etnikum, výše příjmu, sexuální orientace, zdravotní postižení nebo status imigrantky. O jejich identitě je možné říci, že je *komplexní (komplex identity)*. Bylo tedy třeba dosud jednotnou třídu žen rozdělit na podskupiny podle jejich výsledného společenského postavení určeného průnikem (*intersection*) výše uvedených faktorů. Objevily se ženské podskupiny, jejichž představitelky čelí v jediné osobě mnohonásobné diskriminaci na základě hned několika znevýhodnění a nerovností zároveň. M. Chamallas uvedla jako příklad podskupinu imigrantských dělnic asijského původu.

Výše nastíněný průnik řady znevýhodnění popisuje *teorie intersekcionality*. Díky ní lze z žen jako celku vydělit privilegované a znevýhodněné podskupiny žen a též připustit faktickou existenci útlaku ženy jinou ženou. Taková situace může typicky vzniknout ve vztahu ženy privilegované a ženy znevýhodněné.

Teorie intersekcionality ovlivnila právní úpravu znásilnění. Zejména na afroamerické ženy bylo totiž dlouho pohlíženo jako na „*od přírody promiskuitní*“, a proto jim byl v mnohých případech odpírán status oběti znásilnění. Podobně se původně předpokládalo, že žena bílé barvy pleti by nikdy nesouhlasila s pohlavním stykem s mužem černé barvy pleti. Pohlavní styk těchto osob tak automaticky činil černošského muže viníkem ze znásilnění, bez ohledu na důkazy.

Teorie intersekcionality ukončila uvažování v univerzálních pojmech, které do té doby samotní feministé vytýkali maskulinně orientovaným teoriím a jejich jazyku.¹⁹⁶

2.1.2.3. Skryté předsudky a mužské normy

Jak vůbec mohou být ženy ještě dnes diskriminovány, když formálně jsou jim přiznána stejná práva jako mužům? Zdánlivě neutrální a objektivní společenské normy

---

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 6-7.

mnohdy působí nezamýšlené důsledky, dopadají na ženy a muže různě.¹⁹⁷ Západní civilizaci je totiž vlastní *androcentrický* charakter. Androcentrická jsou její neformální pravidla i její právní normy. Androcentrismus je:

„Koncepce, která vyjadřuje skutečnost, že v dané společnosti je na symbolické rovině maskulinita chápána jako nadřazená (dominantní) feminitě a jako norma, od které je feminita odvozena.“¹⁹⁸

Jinak řečeno, naše společnost vnímá muže jako normálního představitele lidské rasy, kdežto ženu jako odchylku od této normy.¹⁹⁹ Právní normy byly v souladu s touto celospolečenskou koncepcí vytvořeny na základě skrytých předsudků a s cílem vyhovět mužským zájmům. Ačkoliv je adresátem právních norem *každý* (člověk), pak s ohledem na kulturní pozadí společnosti je tímto adresátem ve skutečnosti míněn *muž*. Aby tedy bylo možné určit dopady jakýchkoliv společenských norem na ženy, je třeba si položit tzv. *ženskou otázku*, která ženu pomyslně umístí do centra zájmu uvažování.²⁰⁰

Androcentrismus se projevuje též v gramatických konstrukcích jazyků, tento jev nalezneme v jazyce českém i anglickém. Konkrétně jsou mužským rodem souhrnně označovány skupiny osob ženského i mužského pohlaví, např. v názvu zákona č. 6/2002 Sb. o soudech, „*soudcích, přísedících* [...]“²⁰¹ Maskulinum se objevuje též při použití souhrnného přičestí minulého, např. ve větě: „Advokáti a advokátky se *sešli* na plese advokátní komory.“

Projevy androcentrismu v jazyce se přímo dotýkají oblasti práva, neboť jazyk je jeho hlavním výrazovým prostředkem a nástrojem. Pojednání o genderové neutrálnosti

---

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 8.

¹⁹⁸ PAVLÍK, Petr. Androcentrismus. In: MALINA, Jaroslav a kol. *Antropologický slovník (s přihlédnutím k dějinám literatury a umění) aneb co by mohl o člověku vědět každý člověk* [el. forma]. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2009, s. 112. ISBN 978-80-7204-560-0. Dostupné z: <https://is.muni.cz/do/1431/UAntrBiol/el/antropos/index.html>. s. 112.

¹⁹⁹ Příspěvek adaptující knihu [online]: BEM, Sandra Lipsitz. *The lenses of gender: transforming the debate on sexual inequality*. London: Yale University Press, 1993. ISBN 9780300061635. [cit. 8. 5. 2018]. Dostupný z: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&ved=2ahUKEwiwsvnivbaAhVSjqQKHj-Cu4QFjADegQIABBA&url=http%3A%2F%2Fwww.radford.edu%2F~jaspelme%2Fminority-groups%2Fpast_courses%2FBem-Transforming%2520the%2520Debate%2520on%2520Sexual%2520Inequality.doc&usq=AOvVaw0fv-gC8-ulDjGwrnivLCrb

²⁰⁰ CHAMALLAS, zdroj cit. v pozn. č. 3, s. 8.

²⁰¹ Zákon č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů (zákon o soudech a soudcích).

v jazyce najdeme v praktické publikaci pro právní překlady Marty Chromé.²⁰² M. Chromá ve své knize uvádí, že lingvistická genderová neutrálnost zákonů je v anglicky mluvících zemích tématem až od 80. let 20. století a byla zprvu spojena s nedůvěrou. Dnes zákony upravující obecná pravidla pro interpretaci jazyka zákonů v zemích, jejichž právní systém spadá pod *common law*, již zpravidla obsahují tzv. *ustanovení o genderové vyváženosti (gender clause)*. Zejména při překládání právních předpisů do angličtiny by se překladatelé měli řídit příslušnými příručkami legislativních pravidel (*legislative drafting rules*), aby bylo dosaženo dostatečné úrovně genderové neutrálnosti výsledného textu.

Autorka překladatelům právních textů poskytuje návod, jak pochopit a vystihnout obsah konkrétních právních ustanovení, jak tato ustanovení následně správně přeložit, a to vše s důrazem na genderovou korektnost. Je řada lingvistických nástrojů, které lze při překladu použít. Pro překlad právních předpisů je vhodné např. použití plurálu *oni (they)* místo jednotného čísla. Zájmeno *oni* je však méně vhodné pro překlad smluv, ve kterých je třeba důsledně odlišit práva a povinnosti každé ze smluvních stran. Použití tohoto zájmena ve smlouvách by mohlo vést ke smísení práv a povinností obou smluvních stran, v důsledku tedy k právní nejistotě ohledně toho, co mělo být a bylo ujednáno. Český jazyk použitý v právních předpisech se důsledně řídí gramatickým rodem jmen. U podstatných jmen je jednotné číslo mužského rodu užíváno jako jejich obecný tvar (tzv. *generický tvar*).²⁰³

M. Chamallas jako příklad skrytých předsudků a mužských norem uvádí právní úpravu práce na tzv. *plný úvazek*. V našem právní prostředí se jedná o výkon práce zaměstnance po zákonem stanovenou dobu 40 hodin týdně.²⁰⁴ Osobám pracujícím na méně než 40 hodin týdně na tzv. *zkrácený (částečný) úvazek* zpravidla nenáleží odměna, benefity a právní ochrana v takovém rozsahu, jako osobám pracujícím 40 hodin týdně. Vzhledem ke skutečnosti, že z většiny jsou na zkrácené úvazky zaměstnány ženy, lze mít

---

²⁰² CHROMÁ, Marta. *Právní překlad v teorii a praxi: nový občanský zákoník*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2851-6. s. 74-77.

M. Chromá působí jako vedoucí katedry jazyků na Právnické fakultě Univerzity Karlovy, kde vede mj. předmět *Translating Czech civil law into English*.

²⁰³ Tamtéž, s. 74-79.

²⁰⁴ Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, § 79 odst. 1.

právní úpravu, stanovící 40hodinovou standardní délku pracovní doby, za diskriminující ženy jako třídu.²⁰⁵

V r. 2016 pracovalo v České republice na zkrácený úvazek 10 % žen a 2,3 % mužů z celkového počtu zaměstnaných. Průměrně v celé Evropské unii pak bylo v témže roce zaměstnáno na zkrácený úvazek 31,9 % žen a 8,9 % mužů. Je zřejmé, že v naší zemi nejsou zkrácené úvazky tolik využívány jako v jiných zemích Evropské unie, celkem se jedná u nás o 12,3 % zaměstnaných, v EU však o 40,8 %.²⁰⁶ Mohlo by se tedy zdát, že v prostředí České republiky výše uvedená diskriminace čtyřicetihodinovou pracovní dobou nedopadá na ženy tak markantně. Zkrácené pracovní úvazky však umožňují osobám pečujícím o děti lépe vyvážit pracovní a rodinný život, jedná se převážně o ženy. Skutečnost, že u nás jsou zkrácené úvazky spíše okrajovým jevem, upozorňuje na celkově problematický návrat žen do pracovního života po narození dítěte.

Z výše uvedených dat je možno dojít k závěru, že v České republice i celé Evropské unii pracuje na zkrácené úvazky 4 x více žen než mužů (zaokrouhleno na celá procenta). Nevýhody práce na zkrácený úvazek tak dopadají větší vahou na ženy než na muže. V na první pohled objektivní právní úpravě standardní délky pracovní doby tak lze vidět skrytý androcentrismus.

Proč nejsou v České republice zkrácené úvazky příliš rozšířené? Pravděpodobným důvodem je, že odměna za práci na plný úvazek je u nás tak nízká, že pro zaměstnance je ekonomicky neúnosné pracovat za zkrácenou mzdu. Navíc se v praxi často ukazuje, že zkrácený úvazek není spjat s menším množstvím pracovních povinností. Zaměstnanci na zkrácené úvazky musí často plnit stejné množství pracovních povinností jako jejich kolegové pracující na úvazky plné, ale na splnění těchto povinností mají kratší pracovní dobu a k tomu jim na konci měsíce náleží nižší odměna.

2.1.2.4. Dvojitý očekávání a dilema rozdílnosti

Přes veškeré úspěchy feministů v právní oblasti upozorňuje M. Chamallas na přetrvávající *sexismus* ve společnosti. Sexismus znamená:

„[...] hodnocení jednoho pohlaví jako nadřazeného druhému. [...] Zakládá se na genderových stereotypch a na rozdělení lidí podle genderových rolí, tj. striktně dodržuje

---

²⁰⁵ CHAMALLAS, zdroj cit. v pozn. č. 3, s. 8-9.

²⁰⁶ EUROSTAT. *Mezinárodní srovnání – Podíl zaměstnaných na částečný úvazek v roce 2016 (Práce a mzdy)* [online]. [cit. 8. 5. 2018] Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/45709978/300002174425.pdf/f692ce76-ae71-4a14-8612-e79f31283c5a?version=1.1>

obecnou představu o tom, jaký má být/jak se má chovat typický muž a jaká má být/jak se má chovat typická žena s odvoláním na biologickou předurčenost mužů a žen k určitému chování a postavení ve společnosti. Sexismus je v současnosti většinou zaměřen proti ženám a bývá také nazýván mužským šovinismem.²⁰⁷

Ženy čelící sexismu z podřízené pozice se ocitají v bezvýhodné situaci tzv. *dvojího očekávání (double binds)*. Jsou nuceny si vybírat jen z omezených možností, a ať zvolí kteroukoliv z nich, budou nuceny smířit se s odsouzením, kritikou či trestem. Není jim dovoleno dosahovat cílů standardní cestou, ale musí volit cestu nejmenšího odporu nebo volit menší zlo. Pro lepší pochopení uvedla M. Chamallas případ Ann Hopkins.²⁰⁸

A. Hopkins zastávala pracovní pozici vysoko postavené manažerky ve významné účetní firmě. Dlouhodobě byly její pracovní výsledky lepší než výsledky jejích mužských kolegů. Přesto nebyla mužským vedením shledána vhodnou kandidátkou (byla jedinou ženou mezi kandidáty) na pozici partnerky firmy z důvodu, že styl jejího vystupování je *neženský*. I kdyby však A. Hopkins změnila své vystupování na typicky *ženské*, nebylo by jí umožněno se partnerkou firmy stát, tentokrát pro její *ženskost*, tj. atribut v prestižních firmách tradičně spojovaný s nedostatkem vůdčích schopností. A. Hopkins se tak ocitla v bezvýhodné situaci dvojího očekávání. Z důvodu svého pohlaví nemohla dosáhnout pracovních úspěchů cestou, kterou sledovali její mužští kolegové, ať už by se genderově projevovala jakkoliv.

Nejvyšší soud Spojených států amerických shledal, že je protiprávní požadovat po ženě, aby vyhovovala typicky mužskými charakterovými vlastnostmi a zároveň vystupovala dostatečně *žensky*. Případ A. Hopkins ilustruje bezvýhodnost situace dvojího očekávání, kdy je po jediné osobě požadováno, aby vyhověla několika protikladným společenským stereotypním představám současně.²⁰⁹

V případě zjištění, že konkrétní znění předpisu vede k genderově nevyváženým důsledkům, není snadné zvolit vhodně působící antidiskriminačních opatření. Zejména neuvážené použití pozitivních opatření v podobě tzv. *afirmativních akcí (affirmative*

---

²⁰⁷ FERRAROVÁ, Eva. Sexismus. In: MALINA, Jaroslav a kol. *Antropologický slovník (s přihlédnutím k dějinám literatury a umění) aneb co by mohl o člověku vědět každý člověk* [el. forma]. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2009, s. 3566. ISBN 978-80-7204-560-0. Dostupné z: <https://is.muni.cz/do/1431/UAntrBiol/el/antropos/index.html>. s. 3566.

²⁰⁸ Rozhodnutí Nejvyššího soudu Spojených států amerických ze dne 1. 5. 1989 ve věci *Price Waterhouse v. Hopkins*, 490 U.S. 228 (1989). Dostupné z: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/490/228/case.html>

²⁰⁹ CHAMALLAS, zdroj cit. v pozn. č. 3, s. 10-11.

actions) či kvót může způsobit více škod než užitku. Pokud je v rámci vyrovnávací akce nerovnost napravena zjevným zvýhodněním určité společenské skupiny, může většina začít tuto skupinu ještě významněji považovat za odlišnou, nedostatečnou a méně schopnou. I přes počáteční dobrý úmysl pak vyrovnávací akce může prohloubit negativní stigma a znásobit diskriminaci znevýhodněných skupin. *Dilema rozdílnosti*²¹⁰ tak vede k zamyšlení, jak vhodně uchopit řešení problematické společenské situace, aniž by byla rozdílnost ignorována nebo naopak zdůrazňována. Feministé se v této souvislosti zabývají další otázkou, a to, jak překonat kulturní předsudek, že je vše odlišné lidmi často považováno zároveň za méněcenné.²¹¹

O problematickém důsledku vyrovnávacích akcí hovořil populární americký ekonom Peter Schiff. Upozorňoval na předkládaný návrh právního předpisu v Kalifornii, státu USA, jehož právní úprava je velmi vstřícná v genderových otázkách. Dle tohoto návrhu by všem veřejně obchodovatelným společnostem se sídlem v Kalifornii měla být uložena povinnost, aby se v jejich výkonném orgánu nacházela nejméně jedna žena. Jednalo by se tedy o opatření v podobě kvóty. Kalifornie přistupuje k genderové identitě velmi liberálně, umožňuje, aby si jedinec svůj gender volil a měnil podle svého uvážení. P. Schiff tedy vyjádřil obavy, že navrhovaná kvóta může být v praxi velmi lehkou obcházena, pokud se ve výkonných orgánech společností vždy jeden z členů mužského pohlaví přikloní k ženskému genderu. Vzhledem k tomu, že v Kalifornii je společensky nepřijatelné genderovou identitu osoby zpochybňovat, tak uvedený návrh může v praxi zcela selhat.²¹² Jeho původní účel, tj. větší participace žen na rozhodování významných obchodních společností, zůstane nenaplněn. Tento příklad ilustruje, jakým praktickým výzvám feministická právní teorie čelí.

2.1.2.5. Přetrvávající vzorce dominance

Ačkoliv by se dalo shrnout, že na poli feminismu bylo již mnohé vybojováno, feministické teorie upozorňují na přetrvávající vzorce dominance ve společnosti. Přes změny, které se odehrály v jednotlivých oblastech práva, se ženy dnes a denně ocitají v

---

²¹⁰ O dilematu rozdílnosti dále pojednává bod 2.1.3.3. této práce v souvislosti s dílem M. Minow.

²¹¹ CHAMALLAS, zdroj cit. v pozn. č. 3, s. 11.

²¹² SCHIFF, Peter. Ep. 385: Let's Honor the Labor of the Entrepreneur. *Youtube* [online podcast]. 31. 8. 2018 [cit. 17. 11. 2018] Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=DBY9opwMtf4&t=1578s>

podřízené pozici.²¹³ Tuto skutečnost vystihuje ve feministických teoriích často reprodukována věta:

„Čím více se věci mění, tím více zůstávají stále stejné.“²¹⁴

V historii se feministickým teoriím jevíly jako velmi nadějně změny v oblasti pracovního práva a pracovního trhu. Když však bylo zlepšení postavení žen pracujících v typicky *ženských odvětvích* podrobena bližšímu zkoumání feministů, bylo zjištěno, že k těmto zlepšením došlo spíše samovolně v důsledku reorganizace pracovního trhu. Samotné feministické reformní akce neměly na zkoumanou oblast rozhodující vliv.

M. Chamallas pro názornost odkazuje na výzkum socioložky Barbary Reskin.²¹⁵ Zjištění B. Reskin objasňují, co v praxi pojem přetrvávajících vzorců dominance znamená. Autorka pracovala s daty v oblasti farmaceutického průmyslu, která prokazovala vzrůstající pracovní zapojení žen v tomto odvětví. Detailní studium dat však vedlo k závěrům, že ženy ve farmaceutickém průmyslu působí na nižších pracovních pozicích, zejména v maloobchodním sektoru. Naopak muži dominují sektorům tzv. prestižním, jakými jsou velkoobchod, výzkum a věda. Integrace žen do některých pracovních oblastí někdy neznamená skutečné zlepšení postavení žen na trhu práce, protože pronikání žen do těchto oborů je zároveň doprovázeno zhoršením pracovních podmínek. Feminizace odvětví tak přináší nižší odměny, menší autonomii, odpovědnost a nižší společenský status oproti odvětvím, kterým dominují muži.²¹⁶

M. Chamallas uvádí další příklad přetrvávajících vzorců dominance, který popsala Reva Siegel.²¹⁷ Potom, co bylo postaveno mimo zákon jednání manžela, který si silou vynucoval poslušnost své manželky (forma domácího násilí), americká jurisdikce přišla s doktrínou práva na ochranu soukromí rodiny. Právo tak prokázalo jistou imunitu proti reformám, když protiprávní domácí násilí mohlo zůstat i nadále netrestáno prosazováním nově formulovaného práva na ochranu soukromí rodiny.²¹⁸

---

²¹³ CHAMALLAS, zdroj cit. v pozn. č. 3, s. 11-12.

²¹⁴ Tamtéž, s. 12. Vlastní překlad.

²¹⁵ Tamtéž, s. 12. M. Chamallas odkazuje na „Barbara F. Reskin & Patricia Roos, *Job Queues, Gender Queues: Explaining Women's Inroads into Male Occupations* 11-15 (1990).“

²¹⁶ Tamtéž.

²¹⁷ Tamtéž, s. 12-13, M. Chamallas odkazuje na „Reva B. Siegel, “The Rule of Love”: Wife Beating as Prerogative and Privacy, *Yale L.J.* 2117 (1996). Siegel is discussed infra at pp. 344-47.“

²¹⁸ Tamtéž.

Nakonec M. Chamallas zmiňuje výzkum, díky kterému Ellen M. Bublick objevila další případ rezistence společenských vzorců dominance v právu.²¹⁹ E. M. Bublick upozorňuje na právní kauzy vedené v USA. V nich ženské oběti znásilnění žalují vlastníky nemovitostí nebo instituce o náhradu škody, protože tyto třetí strany nezajistili dostatečnou bezpečnost prostoru, ve kterém ke znásilnění došlo. Soudy v těchto případech přiznávají obětem v souladu se systémem odškodnění založeném na *poměrném zavinění (comparative fault system)* jen částečné finanční odškodnění v závislosti na míře spoluzavinění, tj. podle toho, nakolik oběť sama sebe vystavila riziku znásilnění tím, že podcenila svou ochranu. E. M. Bublick kritizuje sexismus skrývající se za tento právní názor, podle kterého jsou primárně samy ženy zodpovědné za vlastní ochranu před znásilněním. Odmítá, že by ženy měly mít neustále na mysli riziko znásilnění a permanentní součástí jejich života by mělo být chování toto riziko minimalizující.²²⁰ Systém poměrného zavinění se uplatňuje v jednotlivých státech USA v různé míře a vyznačuje se též různými modifikacemi v závislosti na dané lokalitě.²²¹

2.1.2.6. Problém volby

Diskriminace žen jako vnější faktor je mnohými považována za původce sociální nerovnosti. Zároveň však ženy čelí obvinění, že jejich méně výhodné postavení je důsledek jejich vlastních voleb jakožto faktoru vnitřního. V současnosti se tedy objevuje názor, podle kterého mají být samotné ženy zodpovědné za vlastní submisivní postavení ve společnosti. M. Chamallas popisuje tuto myšlenku, kdy ženská podřízenost již není považována za důsledek domnělé nižší inteligence žen nebo jejich nedostatečného morálního kreditu, ale je přisuzována jejich svobodné volbě.

Tento fenomén je opět patrný zejména v oblasti pracovního trhu, ve kterém se prosazuje názor, že ženy upřednostňují péči o rodinu před kariérou. Výběr méně zodpovědné a méně finančně ohodnocené práce je pak prezentován jako ženina přirozená volba v souladu s její preferencí rodiny.²²²

---

²¹⁹ Tamtéž, s. 13, M. Chamallas odkazuje na „Ellen M. Bublick, Citizen No-Duty Rules: Rape Victims and Comparative Fault, 99 Clum. L. Rev. 1413 (1999).“

²²⁰ Tamtéž, s. 13.

²²¹ MATTHIESEN, WICKERT & LEHRER, s.c. *Contributory negligence/Comparative fault laws in all 50 states* [el. forma]. 14. 2. 2018. [cit. 22. 5. 2018] Dostupné z: <https://www.mwl-law.com/wp-content/uploads/2013/03/contributory-negligence-comparative-fault-laws-in-all-50-states.pdf>

²²² CHAMALLAS, zdroj cit. v pozn. č. 3, s. 13-14.

Feministická právní teorie odkrývá pozadí této *svobodné volby* žen. Všímá si souvislosti mezi pojmem *volby*, tj. jednáním učiněným na základě autentických preferencí osoby, která svobodně volí z více alternativ, a pojmem *odpovědnosti*, která volbu osoby umocňuje o právní následek.

Zajímavá myšlenka vyvstane v souvislosti s konkrétní otázkou: Může být zaměstnavatel právně odpovědný za situaci, kdy jeho zaměstnankyně z vlastní volby nepřijme povýšení, neboť se obává výrazných projevů sexismu v pracovním kolektivu na vyšší pozici? Takovou konstrukci odpovědnosti právo nezná, nicméně pro ženy je podobná situace každodenní realitou. Feministicko-právní teoretici takové případy analyzují a docházejí k závěrům, že ženy volí na základě jistých motivů a s určitými záměry. Ženské volby jen málokdy můžeme považovat za svobodné a autentické. Ženy jsou ovlivněny zakořeněnými strukturami a stereotypy ve společnosti, v jejichž důsledku svými vlastními volbami utvrzují mužskou dominanci.²²³

Ačkoliv nemohou být zaměstnavatelé povoláni k odpovědnosti za to, že jsou některá pracovní odvětví doménou mužů, bez jejich aktivního přispění ženy do těchto odvětví ve větší míře neproniknou, nebudou-li přesvědčeny o tom, že jsou vítané.

Feministická právní teorie se zaměřuje nikoliv na samotnou konečnou volbu žen, ale na faktory, které jejich volbě předchází, formují ji a motivují, na reálné alternativní možnosti volby, její důsledky a celkový sociální kontext.

V praxi se pak jako účinná metoda jeví pozitivní strategie zaměstnavatelů zaměřená na vstup žen do určitých odvětví nebo na jejich uplatnění na konkrétních pracovních pozicích. Vhodné jsou speciální pozitivní zaměstnanecké programy, školení a nabídka vhodných zaměstnaneckých benefitů, které ženy skutečně uvítají.²²⁴ V České republice přišla s pozitivně laděnou kampaní cílenou na nábor žen-řidiček např. společnost ARRIVA TRANSPORT ČESKÁ REPUBLIKA a.s.

*Vlastní fotografie pořízená
dne 14. 7. 2018 v Písku*

²²³ Tamtéž, s. 14-15.

²²⁴ Tamtéž.

2.1.3. Generace feministické právní teorie

Tento oddíl mé práce pojednává o klasifikaci feministické právní teorie a zaměřuje se podrobněji na některé její proudy, kterých se již v krátkosti dotkl oddíl 1.1.3. této práce. Autorkou následující klasifikace je M. Chamallas.²²⁵ Intenzivní evoluci feministické právní teorie od jejího vzniku v raných 70. letech 20. století do současnosti rozdělila na tři generace, kdy následující generace se vždy vymezuje vůči generaci předchozí. Autorka upozorňuje na skutečnost, že toto dělení je značně zjednodušené, teoretické a slouží ke kategorizaci jednotlivých myšlenkových proudů tohoto odvětví.²²⁶ Je třeba upozornit na fakt, že následující dělení vychází z prostředí angloamerického právního systému.

2.1.3.1. Generace rovnosti (70. léta 20. století)

První generace feministické právní teorie reagovala na dlouhodobě nekriticky přijímanou teorii o přirozených a biologicky podmíněných rozdílech mezi ženami a muži. Autoři generace rovnosti odmítali, aby ženám jako třídě byla vyčleněna pouze sféra rodiny a domova. Akcentovali rovnost a stejnost lidí bez ohledu na jejich pohlaví, proto se jim říká též *egalitariáni*. Prosazovali, aby individuální práva byla přiznána univerzálně všem osobám. Tato právní změna měla ženám zaručit přístup do veřejné sféry a k mužským profesím.²²⁷

Od poloviny 60. let 20. století byla ve Spojených státech amerických právně zaručena stejná odměna za stejnou práci a mimo zákon byla postavena diskriminace na základě pohlaví v pracovně-právní oblasti. Po roce 1970 vzrostl ve Spojených státech amerických počet studentek právnických fakult a žen vykonávajících právnické profese. Tyto ženy využily zkušenosti nabyté v souvislosti s hnutím za černošská občanská práva v 60. letech 20. století a v podobném duchu zorganizovaly vlastní kampaň proti diskriminaci ženského pohlaví.²²⁸

Nejpříznačnějším směrem této generace je *liberální feminismus*. Tento směr ještě necítil své snahy proti zažitému společenskému systému, pouze v něm vytvářel prostor pro uplatnění žen. Jeho cílem byla jednotná práva a svobody přiznané ve stejné míře a

---

²²⁵ Tamtéž, s. 17-159.

²²⁶ Tamtéž, s. 17-19.

²²⁷ Tamtéž, s. 19.

²²⁸ Tamtéž, s. 33-34.

rozsahu všem lidem bez ohledu na jejich pohlaví. Liberální feministé tohoto cíle chtěli dosáhnout především za pomoci změn v právním systému. V této době se však nehovořilo o feministické *právní* teorii a dokonce i samotný pojem *feminismus* se zdál zatím jako příliš radikální. Zastánci liberálního feminismu se sami považovali za (pouhé) zastánce ženských práv. Zcela jednoznačný a přiznaný vztah feminismu a práva se zrodil v akademické sféře až po roce 1980.²²⁹

Generace rovnosti je charakteristická bojem proti explicitním rozdílům v tom, jak právní normy zachází s ženami a muži. Usiluje o nastolení formální rovnosti pohlaví před zákonem a genderovou neutrálnost právních ustanovení. Feministé této generace odkryli skutečnost, že právo podporuje tzv. *oddělené sféry*²³⁰ životů mužů a žen. Teorie oddělených sfér byla považována za ideální model společnosti, ve kterém muži a ženy žijí své životy jako zcela oddělené stereotypní třídy.²³¹

M. Chamallas ve svém pojednání o této generaci feministické právní teorie uvádí řadu praktických příkladů právních ustanovení, proti kterým feministé ve Spojených státech amerických bojovali. Např. ženy byly z pohledu práva dospělé dříve než muži, a to již v 18 letech, kdežto muži až ve 21 letech. Rodiče měli povinnost děti živit pouze do doby, než dosáhly dospělosti. Tento rozdíl znamenal pro ženy překážku pro dosažení vyššího vzdělání, neboť po 18. roce života mnohdy přišly o materiální zajištění. Pravidelný výdělek se pro ně stal nutností a studium muselo jít stranou.²³²

Dalším příkladem je právní domněnka, dle které se v případě smrti obou manželů při požáru předpokládalo, že ženy jako *slabší pohlaví* zemřely dříve než muži. Z hlediska dědického práva tak jmění obou manželů připadlo pouze rodině manžela. Nakonec některá diskriminační právní opatření měla v úmyslu ženy chránit, např. pouze manželka měla právo na výživné od manžela, nikoliv naopak.

Výsledkem boje za rovnost této generace feministické právní teorie bylo, že představitelé právnických profesí začali skutečnost, že právo přistupuje rozdílně k mužům a ženám, registrovat a vnímat jako diskriminaci na základě pohlaví.²³³

---

²²⁹ Tamtéž, 19-20.

²³⁰ ABRAMS, zdroj cit. v pozn. č. 6, s. 9.

²³¹ CHAMALLAS, zdroj cit. v pozn. č. 3, s. 34-39.

²³² Tamtéž, s. 34-39.

²³³ Tamtéž.

Po roce 1970 doznala značných změn pracovně-právní oblast, v jejíž praxi se začal účinně prosazovat zákaz diskriminace na základě pohlaví. Ženy postupně získávaly přístup k prestižnímu vzdělání, odborným profesím a veřejným funkcím. Vzdělávací instituce začaly otevírat smíšené kurzy a třídy. Mnohdy byly úspěchy studujících žen vykoupeny velmi tvrdou prací, neboť jejich přístup k univerzitnímu vzdělání byl omezený kvótami. Prosadily se tedy jen ty nejlepší z nich. Jejich výjimečné schopnosti pak představovaly skutečnou výzvu pro všechny studenty mužského pohlaví.²³⁴

I přes skvělé vzdělání však byly ženy po ukončení studií zaměstnávány na nižších pracovních pozicích, zejména jako sekretářky. Mnohé z nich se však po absolutoriu do pracovního života vůbec nezapojily. Často se tak dělo z jejich vlastní vůle, neboť se samy nepovažovaly za dostatečně kompetentní k vykonávání náročnějších profesí. V období generace rovnosti se vedly právní spory v otázkách vhodnosti jednotlivých pracovních pozic pro *slabší* pohlaví. Ojedinele docházelo též k právním sporům o přístup mužů do typicky ženských profesí, např. na pozice palubního personálu leteckých společností. V návaznosti na právní spory bylo čím dál více zřejmé, že tak, jak jsou ženy rozdílné od mužů, liší se od sebe osoby v rámci jediného pohlaví. Právní oblast se vyrovnávala se sílícím tlakem na individualismus.²³⁵

Téma rovnosti se ukázalo jako velmi citlivé v rodinné oblasti. Poté, co byla společensky odmítnuta idea *oddělených sfér*, podřízená pozice žen v rodině byla odkrývána jen pozvolna. Společnost do té doby vnímala ženskou úlohu v rodině jako velmi silnou a nikoliv submisivní. Řada žen v domácnosti se však cítila frustrována, trpěla pocitem méněcennosti a postrádala možnost adekvátní seberealizace. Aktuální se stala otázka, jak dosáhnout toho, aby ženy nemusely volit mezi rodinou a kariérou.²³⁶

V rodinně-právním odvětví byl zaznamenán významný posun v oblasti právní úpravy rozvodu. Bylo upuštěno od koncepce rozvodu výhradně z důvodu morálního selhání jednoho z manželů. Nově bylo možné ukončit manželství i bez existence tohoto důvodu. Idea rovnosti se významně promítla do právní úpravy péče o děti a majetkového vypořádání manželů po rozvodu manželství. Péče o děti již nebyla výhradní doménou matek, ale objevilo se právní hledisko *nejlepšího zájmu dítěte*. Právo se ve znamení

---

²³⁴ Tamtéž, s. 39-41.

²³⁵ Tamtéž.

²³⁶ Tamtéž, s. 42-43.

genderové neutrality zbavovalo zažitých stereotypů a začalo na matku a otce nahlížet jako na víceméně rovnocenné a vzájemně zastupitelné rodiče.²³⁷

Nikoliv požadavek na rovnost, ale na soukromí uvolnil právní úpravu v oblasti rodičovství a sexuálního života. Americké ženy obhájily své právo samostatně rozhodovat o svých tělech. Byla jim přiznána svobodná volba podstoupit umělé přerušování těhotenství, pokud si ho mohly finančně dovolit. Institut interrupce na žádost vedl též k legalizaci užívání antikoncepce bez ohledu na rodinný stav, zanikl právní postih mimomanželských sexuálních aktivit a nemanželským dětem bylo přiznáno právo dědit. V období generace rovnosti sílil tlak na zrušení nelegálnosti jiné než heterosexuální orientace. Manželství a mateřství již nebyly vnímány jako povinnosti, kterým musí ženy během svého života dostát nebo o ně alespoň usilovat.²³⁸

Generace rovnosti nacházela řešení problémů patriarchální společnosti v tzv. *asimilačním modelu*. Tento model měl za cíl začlenit ženy do veřejného života a umožnit jim participovat na funkcích ve veřejných úřadech a institucích. Prostá inkluze žen do *mužského* světa však nijak nezpochybňovala zažitý společenský systém²³⁹ a vycházela z myšlenky, kterou stručně vystihuje C. MacKinnon slovy:

„Čeho je schopen muž, toho je schopna i žena.“²⁴⁰

Tento přístup generace rovnosti ve výsledku znamenal, že do veřejné sféry se zapojily jen ty ženy, jež byly schopny dostát mužské společenské normě. Vanessa Munro²⁴¹ uvedla, že „[...] rovné příležitosti nezajistily ženám rovnost výsledku, [...]“,“²⁴² neboť existují situace, ve kterých si pohlaví jednoduše nejsou a nemohou být rovna. Takovými situacemi jsou např. těhotenství, mateřství, s nimi spojená mateřská dovolená a zájem o zkrácené pracovní úvazky. Životy žen a mužů se v některých aspektech

---

²³⁷ Tamtéž.

²³⁸ Tamtéž, s. 44-45.

²³⁹ MUNRO, Vanessa. *Law and Politics at the Perimeter: Re-evaluating Key Debates in Feminist Theory* [el. forma]. Oxford: Hart Publishing, 2007. ISBN 9781841133522. Dostupné v rámci semináře Právnické fakulty Univerzity Karlovy s názvem Gender a právo. s. 14-16.

²⁴⁰ Tamtéž, s. 16. V. Munro odkazuje na „C MacKinnon, ‘Reflections on Sex Equality Under Law’ in L. Kauffman (ed), *American Feminist Thought at Century's End: A Reader* (Oxford, Blackwell, 1993) at 370-1. Originally at (1991) 100 (5) *Yale Law Journal* 1281.“ Vlastní překlad.

²⁴¹ V. Munro je vedoucí katedry práva sociologické fakulty univerzity ve Warwicku.

²⁴² MUNRO, zdroj cit. v pozn. č. 239, s. 16. Vlastní překlad.

diametrálně liší, a proto není možné nastolit rovnost mezi pohlavími pouhým zapojením obou pohlaví do již existujícího patriarchálního systému.²⁴³

Asimilační model je znám ve dvou formách. První je *konformní* forma a druhá (sofistikovanější) *transformační*. Dle konformního asimilačního modelu je rovnost mezi ženami a muži dosažena prostým identickým přístupem k oběma pohlavím. Transformační asimilační model pak vyvažuje znevýhodnění žen uplatňováním speciálních ochranných opatření, které chápu jako formu pozitivních akcí. Oba asimilační modely usilují o rovnost, jejímž měřítkem je však pouze a jedině muž, tj. přispívají k zachování statu quo, kterým je patriarchální sociální systém.²⁴⁴

Pro generaci rovnosti a její představitele je typická úzká provázanost s praxí. Autoři a autorky spadající do tohoto směru nebyli akademiky v pravém slova smyslu, spíše se zabývali aktuálními problémy, se kterými se setkávali denně při své práci. Společenské a právní změny, kterých bylo postupně dosahováno, byly přijímány živelně a nepředcházely jim rozsáhlý teoretický výzkum. Tento vysoce praktický přístup generace rovnosti však není překvapivý ve spojení s faktem, že v této době feministická teorie jako právní obor teprve vznikala.²⁴⁵

Na konci 70. let 20. století se ženy etablovaly v právnícké akademické sféře rovnocenněji než kdy dříve. Prvně v historii bylo vydáno více feministických publikací od ženských autorek než od jejich mužských kolegů. Mužští autoři totiž trochu paradoxně do té doby feministickému odvětví dominovali. Díky zájmu žen o genderová témata se feministická studia a jejich přesahy do celé řady právních odvětví staly součástí studijních plánů právnických fakult.²⁴⁶ V roce 1978 byl prvně oficiálně použit termín *feministická jurisprudence (feminist jurisprudence)*.²⁴⁷

Jedním z hlavních cílů této generace bylo přijetí nového návrhu dodatku o rovnoprávnosti k Ústavě Spojených států amerických (*Equal Rights Amendment*). Tento dodatek stanoví, že ženy a muži se neliší a právo s nimi má zacházet shodně.²⁴⁸ Dodatek

---

²⁴³ Tamtéž, s. 16-21.

²⁴⁴ Tamtéž.

²⁴⁵ CHAMALLAS, zdroj cit. v pozn. č. 3, s. 45-46.

²⁴⁶ Tamtéž.

²⁴⁷ Tamtéž, s. 20.

²⁴⁸ Tamtéž, s. 34.

však nebyl do dnešního dne přijat na federální úrovni. Byl ale již ratifikován ve 37 státech Spojených států amerických.²⁴⁹

Generaci rovnosti právní odvětví dodnes vděčí za stěžejní myšlenku, že individuální autentické rysy jednotlivce převažují nad vlastnostmi, které jsou stereotypně přisuzovány jednotlivým genderům. Lidé se od sebe podstatně liší bez ohledu na jejich genderové identity. Současné trendy feministické právní teorie považují přístup generace rovnosti, a to zejména liberálního feminismu s jeho asimilačními modely, za překonaný.²⁵⁰ Dle mého názoru byla myšlenka, spočívající v prosté rovnosti pohlaví, přeceněna. Nikdo však nedokáže do důsledku předvídat veškeré faktické dopady právních změn a poznání přichází rovněž skrze (negativní) zkušenost. Přínos první generace feministické právní teorie právní oblasti, spočívající v jejím akcentu na požadavky rovnosti a neutrality, je však neoddiskutovatelný. Charakter generace rovnosti se nesl v duchu přirozeného počátku právní revoluce, která volala po radikálním řešení nově objeveného bezpráví.

2.1.3.2. Generace rozdílnosti (80. léta 20. století)

Druhou generaci feministické právní teorie nazývá M. Chamallas generací rozdílnosti. Její autoři připouští, že dosažené změny v právní oblasti neřeší řadu problémů, kterým ženy dennodenně čelí. Tato generace si je vědoma faktu, že světy mužů a žen se liší. V reálném životě ženy častěji čelí chudobě, do politických kruhů jsou přijímány jen výjimečně, v práci naráží na *skleněné stropy* a vykonávají samy většinu domácích prací.

Představitelé generace rozdílnosti byli zastánci jak esencialismu, tak sociálního konstruktivismu.

Cílem také této generace bylo nastolení rovnosti mezi pohlavími. Toho však chtěli dosáhnout jiným způsobem než předchozí generace. Jejich nový přístup vychází z předpokladu, že ženy a muži nemají v životě stejnou startovací pozici. Pokud by s oběma pohlavími právo zacházelo stejně, budou ženy za každé situace stále pozadu. Generace rozdílnosti tedy prosazuje, aby s ženami bylo zacházeno jinak než s muži.

---

²⁴⁹ ERA. *Equal Rights Amendment* [online]. [cit. 10. 11. 2018] Dostupné z: <https://www.equalrightsamendment.org>

²⁵⁰ CHAMALLAS, zdroj cit. v pozn. č. 3, s. 46-49.

Navrhují, aby právní normy odlišnosti pohlaví zohledňovaly. Tento přístup nevytváří na ženy tlak, aby se snažily vyhovět mužským normám.²⁵¹

Generace rozdílnosti významně přispěla do právní oblasti důrazem na problematiku těhotenství, sexuálního násilí a obtěžování, domácího násilí, prostituce a pornografie. Oproti předchozí generaci se již nezaměřovala do takové míry na ekonomické aspekty nerovnosti mezi pohlavími. Ačkoliv stěžejním společným tématem této generace je rozdílnost, autoři ji často spatřují v rozdílných aspektech. Generace rozdílnosti je oproti generaci rovnosti názorově roztržštěnější a více teoreticky zaměřená.

V 80. letech 20. století se zdálo, že hlavních cílů feminismu bylo dosaženo. Ženy dosáhly rovnoprávnosti. Diskriminace na základě pohlaví byla postavena mimo zákon a dodržování antidiskriminační právní úpravy bylo účinně vymáháno. I nadále však představitelé druhé generace feministické právní teorie trvali na tom, že je třeba studovat hlubší společenské souvislosti. Mnozí autoři se zaměřili na kritiku názorů liberálního feminismu.²⁵²

Generace rozdílnosti řešila dilema. Vede k rovnosti pohlaví spíše *speciální* nebo *stejný přístup*? Má právo s ženami i muži zacházet zásadně stejně nebo vyrovnávat jejich odlišnosti? V této oblasti názor feministicko-právních teoretiků posunula rozhodnutí Nejvyššího soudu Spojených států amerických.

Na rozdíl od Evropy pracovní právo v USA neposkytovalo těhotným ženám takřka žádnou ochranu. Naopak byly ve svých profesích z důvodu těhotenství významně diskriminovány. V roce 1974 Nejvyšší soud Spojených států amerických vyslovil právní názor v případě *Geduldig v. Aiello*. Judikoval, že těhotenství není případem diskriminace a neporušuje 14. dodatek Ústavy Spojených států amerických dle interpretace zaručující též stejnou právní ochranu bez ohledu na pohlaví (*Equal Protection Clause*). Svůj názor odůvodnil tím, že těhotenství nemůže ženy diskriminovat oproti mužům, když muži těhotní být nemohou. Za referenční normu práva tak určil muže.²⁵³

V důsledku silného negativního odporu vůči uvedenému soudnímu rozhodnutí však byl v roce 1978 v USA přijat zákon o zákazu diskriminace na základě těhotenství (*Pregnancy Discrimination Act*). Těhotenství bylo tímto zákonem postaveno na roveň dočasné pracovní neschopnosti bez ohledu na pohlaví. Přijetí tohoto zákona však přineslo

---

²⁵¹ Tamtéž, s. 20-22.

²⁵² Tamtéž.

²⁵³ Tamtéž, s. 51-52.

neočekávaný důsledek. Zejména velcí zaměstnavatelé přestali svým zaměstnancům v době dočasné pracovní neschopnosti poskytovat jakékoliv výhody nebo je výrazně omezili.²⁵⁴

Výše uvedené události donutily feministicko-právní autory přemýšlet nad faktickými důsledky speciálního a stejného přístupu. Došli ke zjištění, že problém právního systému spočívá v maskulinizaci jeho právních norem. Tyto normy byly vytvořeny muži, vyhovují jejich potřebám a udržují podřízené postavení žen ve společnosti. K tomuto poznatku předchozí generace nedospěla, jednalo se o novinku generace rovnosti. Ta si vzala za cíl odkrývat mužskou podstatu práva. Zároveň si byla již vědoma nebezpečí speciálního přístupu. Že totiž zvýhodňování jednoho pohlaví může v reálném světě vyústit v jeho ještě výraznější diskriminaci. Feministická právní teorie tak začala usilovat o přijímání genderově neutrálních právních předpisů.

Odhalování skrytých předpokladů v právu je v současnosti standardní analytickou metodou feministické teorie. Za svůj vznik vděčí právě druhé generaci feminismu.²⁵⁵ Více o skrytých předpokladech a mužských normách bylo pojednáno v bodě 2.1.2.3. této práce.

Dle M. Chamallas jsou dvěma nejvýznamnějšími směry této generace *feminismus dominance a kulturní feminismus*.

Feminismus dominance je radikálním směrem, který se zaměřuje na výzkum distribuce moci ve společnosti. Zastává názor, že ženám je tato moc soustavně upírána. Kritizuje liberální feminismus, vyčítá mu podíl na udržování patriarchálního společenského systému. Vyzývá ke změně právních norem za účelem ochrany integrity ženského těla, potírání sexuálního násilí a diskriminace. Bojuje proti vnímání žen jako sexuálních objektů.²⁵⁶

Nejvýznamnější představitelkou feminismu dominance je jednoznačně Catharine A. MacKinnon.²⁵⁷ M. Chamallas dokonce považuje C. MacKinnon za „[...] pravděpodobně nejvlivnější představitelku současné éry feministické právní teorie.“²⁵⁸

---

²⁵⁴ Tamtéž, s. 53-54.

²⁵⁵ Tamtéž, s. 54-56.

²⁵⁶ Tamtéž, s. 20-22.

²⁵⁷ C. MacKinnon působí na právnických fakultách Michiganské a Harvardovy univerzity.

²⁵⁸ CHAMALLAS, zdroj cit. v pozn. č. 3, s. 57. Vlastní překlad.

Práce C. MacKinnon klade důraz na fenomén *sexuality*, čímž se důrazně vymezuje proti liberálnímu feminizmu. Hledá paralelu mezi feminismem a marxismem. Přirovnává vztah feminismu a sexuality ke vztahu marxismu a práce. C. MacKinnon se domnívá, že sociálně konstruované rozdíly v sexualitě mužů a žen jsou muži záměrně využívány k upevnování jejich dominantního sociálního postavení. Muži mají nad ženami moc, protože z nich vytvořili sexuální objekty. Obraz ženské sexuality ve společnosti však nekoresponduje s autentickými touhami žen.²⁵⁹

Odvětví práva vděčí C. MacKinnon za zformulování sexuálního obtěžování jako nezákonného jednání, které způsobuje oběti újmu. Tento čin je nyní zejména na pracovišti považován za formu diskriminace na základě pohlaví. Tato autorka se věnovala též problematice znásilnění a s ním související otázce souhlasu se sexuálním stykem. Důrazně zpochybňovala některé přetrvávající právní názory. Za prvé že žena, která neklade fyzický odpor, se sexuálním stykem souhlasí. Za druhé že existuje normální a přípustná míra sexuálního násilí. Tím upozornila na druh znásilnění, který dosud beztrestně páchali především muži bílé barvy pleti.

C. MacKinnon nebyla příznivkyní koncepce nově nabytého práva žen na interrupci jako součásti práva na soukromí. Upozorňovala na jeho sexuální kontext. Namítala, že interrupcí na žádost přicházejí ženy o důvod k odmítnutí sexuálního styku ze strachu z těhotenství. Dále se vymezovala proti konceptu *objektivita*. Měla za to, že objektivita je zaměňována za úhel pohledu dominantní sociální skupiny. Právě její přední mocenské postavení její názor legitimizuje a objektivizuje.²⁶⁰

Kategorie dominance, dle C. MacKinnon, měla v právu nahradit dosavadní kategorii rozdílnosti mužů a žen. Právní normy by neměly vyvažovat rozdílnost, ale nerovnoměrně distribuovanou moc a působit tak proti mužské dominanci.²⁶¹

C. MacKinnon užívá myšlenku rovnosti a stejnosti v nové souvislosti. Uvádí, že tak, jak jsou ženy odlišné od mužů, jsou i muži odlišní od žen. V tomto přirovnání nachází ekvivalenci. Pozastavuje se však nad tím, proč by se ženy měly snažit mužům podobat, když nemohou být ve své snaze nikdy zcela úspěšné. I zde aplikuje kategorii dominance

---

²⁵⁹ Tamtéž, s. 56-58.

²⁶⁰ Tamtéž, s. 58-61.

²⁶¹ Tamtéž, s. 62-63.

před kategorií rozdílnosti. Dle jejího názoru ženy ve společenské struktuře nebojují na poli stejnosti či rozdílnosti, bojují o moc.²⁶² Uvádím její přímočaré shrnutí:

„Speciální přístup jako součást teorie rozdílnosti nekompensuje rozdílnost, která spočívá v příslušnosti k podřízené třídě.“²⁶³

C. MacKinnon je kritizována zejména pro její názor na pornografii. Autorka se tímto tématem zabývá v celé jeho šíři. Opodstatněně je její negativní vnímání liberálního feminismu, který pornografii nepovažoval za důležité téma. C. MacKinnon je však vyčítáno, že staví ženy striktně do pozice sexuálních obětí a doslova jim upírá schopnost prožívat sexuální potěšení. A dále, že se vyjadřuje převážně k tradičnímu vztahu mezi mužem a ženou a opomíjí zkušenosti vztahů lesbických.²⁶⁴

Dle kritiků staví C. MacKinnon svou teorii na okrajových a ojedinělých negativních zkušenostech některých žen. Nebylo přijato pozitivně, že její teorie vykresluje ženy všeobecně jako bezmocné a muži vykořisťované.²⁶⁵

Ačkoliv byla C. MacKinnon velmi úspěšná v prosazování své teorie do praxe (zejména v oblasti sexuálního obtěžování a pornografie), nemohla již dále ovlivnit, jakým způsobem budou nové právní normy v praxi aplikovány.²⁶⁶ I další feministicko-právní teoretici se musí v běžném životě vyrovnat s faktem, že jejich myšlenky nejsou vždy s nadšením přijímány politickou reprezentací nebo soudci. Právě zástupci politické sféry jsou totiž často bílí muži vyšší společenské vrstvy, které feministická právní teorie viní z udržování ženské podřízenosti ve společnosti. K právním změnám ale nevede jiná cesta než skrz státem uznaný legislativní proces.

Druhým významným směrem generace rozdílnosti je kulturní feminismus. Ten doslova oslavuje všechny aspekty odlišnosti žen od mužů. Na rozdíl od liberálního feminismu vyzývá společnost k ocenění mateřství a dalších hodnot, které se k ženám tradičně vážou.²⁶⁷

---

²⁶² MACKINNON, Catharine A. *Feminism Unmodified: Discourses on Life and Law* [el. forma]. Cambridge, Massachusetts and London: Harvard University Press, 1987. [ISBN 0-674-29874-8.] Dostupné v rámci semináře Právnické fakulty Univerzity Karlovy s názvem Gender a právo. s. 37.

²⁶³ Tamtéž, s. 38. Vlastní překlad.

²⁶⁴ CHAMALLAS, zdroj cit. v pozn. č. 3, s. 62-65.

²⁶⁵ MUNRO, zdroj cit. v pozn. č. 239, s. 29.

²⁶⁶ CHAMALLAS, zdroj cit. v pozn. č. 3, s. 65.

²⁶⁷ Tamtéž, s. 20-22.

Kulturní feminismus je současníkem feminismu dominance, oba směry ovlivnily právní odvětví v zásadě ve stejné době. Kulturní feminismus vzešel z práce psychologičky Carol Gilligan. Zrodil se z jejího výzkumu zaměřeného na morální vývoj adolescentů. Jeho výsledky shrnula ve svém stěžejním díle nazvaném *Jiným hlasem (In a Different Voice)*²⁶⁸ Kniha měla takový úspěch a je pro kulturní feminismus natolik významná, že celý směr se někdy nazývá též *feminismem jiného hlasu*.²⁶⁹

C. Gilligan podrobila opakovanému výzkumu dosavadní studie o morální vyspělosti žen a mužů. Původní studie docházely k závěrům, že ženy z hlediska morálního vývoje nedosahují tak dobrých výsledků jako muži. Novým výzkumem však C. Gilligan objevila významné rozdíly v již samotném chápání morálních dilemat ženami a muži. Zjistila, že rozhodování mužů v komplikovaných morálních otázkách je většinou postaveno na logickém myšlení, hierarchicky porovnává dotčené hodnoty a vyhovuje etice právního úsudku. Naopak ženy řeší morální dilemata většinou mnohem komplexněji. Zohledňují zejména vztahové hledisko svých voleb a snaží se najít řešení, které bude co nejuspokojivější pro všechny zúčastněné.²⁷⁰

Starší výzkumy hodnotily ženský způsob uvažování jako nevyspělý a nekoherentní. C. Gilligan se však více než na prosté konečné hodnocení morálního vývoje žen a mužů zaměřila na samotné rozdíly v jejich myšlenkových procesech. Mužské i ženské rozhodování považovala za stejně hodnotné, pouze odlišné. Odlišnost nepřisuzovala výhradně anatomickým rozdílům mezi pohlavími, odůvodňovala je též odlišným způsobem výchovy chlapců a dívek. Měla za to, že změna výchovy by mohla i v chlapcích podnítit empatii a smysl pro péči.²⁷¹

C. Gilligan přistupovala ke skutečnosti, že ženy se od mužů liší, pozitivně. Začala oceňovat femininitu a významně se tak zasloužila o myšlenkový posun směrem od teorie rovnosti k teorii rozdílnosti.²⁷²

Kulturní feminismus si váží *jiného hlasu* žen. Na rozdíl od liberálního a radikálního feminismu, které se zaměřují na genderovou nespravedlnost, moc a újmu, kulturní feminismus volá po smíření a prolnutí mužských a ženských hodnot.²⁷³

---

²⁶⁸ Např. GILLIGAN, Carol. *Jiným hlasem: o rozdílné psychologii žen a mužů*. 1. vydání. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-717-8402-8.

²⁶⁹ CHAMALLAS, zdroj cit. v pozn. č. 3, s. 65-67.

²⁷⁰ Tamtéž, s. 66-68.

²⁷¹ Tamtéž, s. 68-69.

²⁷² MUNRO, zdroj cit. v pozn. č. 239, s. 23.

²⁷³ CHAMALLAS, zdroj cit. v pozn. č. 3, s. 69.

Kulturní feminismus aplikovaný v právní oblasti přináší změnu černobílého právního myšlení. Zejména se zaměřuje na problematiku vyvážení lidské autonomie a povinnosti konat, např. u trestného činu neposkytnutí pomoci. U tohoto trestného jednání upozorňuje na významné negativní důsledky nekonání pro celospolečenský pocit sounáležitosti. Snaží se široce dohlédnout všechny důsledky neposkytnutí pomoci a snižuje hodnotu práva na osobní autonomii.²⁷⁴

Kulturní feminismus aplikovala do právní praxe Carrie Menkel-Meadow.²⁷⁵ Zkoumala, zda se s pronikáním žen do právních profesí mění způsob právního myšlení nebo rozhodovací praxe justičního systému. Objevila, že díky ženskému způsobu řešení morálních dilemat došlo k rozkvětu tzv. alternativních způsobů řešení právních sporů. Mimosoudní způsob řešení sporů totiž zohledňuje zájmy obou stran sporu a usiluje o oboustranně akceptovatelný výsledek vyjednávání. U tohoto způsobu řešení právních sporů se uplatňuje spíše ženský způsob myšlení a jejich představa o morálce.²⁷⁶

Robin West²⁷⁷ prostřednictvím přístupu kulturního feminismu odkrývala maskulinní povahu práva. Došla k závěru, že mužský přístup v právní oblasti vedl k přílišnému oceňování autonomie a svobody. Pachatel protiprávního jednání byl pojímán především jako narušitel zvenčí. Ženské hodnoty však spíše oceňují vztahovou intimitu a blízkost. Největší ženská újma tak nepřichází zvenčí, ale je jí separace, útok blízké osoby nebo ztráta důvěry v ni.²⁷⁸

Kulturní feminismus sdílí společné téma s feminismem dominance v otázce sexuálního protiprávního jednání. Oba směry zdůrazňují hodnotu tělesné integrity člověka. Oběma je vlastní důraz na subjektivní ženské zkušenosti.²⁷⁹

Kulturní feminismus byl napadán pro svůj zpátečnický pohled na ženu. Jeho kritici upozorňovali na nebezpečí návratu k tradičním ženským hodnotám 19. století. Obávali se, že ženy přijdou o své postavení ve veřejném životě a budou opět odkazovány do domácí sféry.

Tento směr čelil kritice pro přeceňování motivu těhotenství, mateřství a potřeby péče o druhé v životě žen. Byla zpochybňována existence všeobecných ženských hodnot,

---

²⁷⁴ Tamtéž, s. 69-70.

²⁷⁵ C. Menkel-Meadow je advokátkou a profesorkou práva Kalifornské univerzity.

²⁷⁶ CHAMALLAS, zdroj cit. v pozn. č. 3, s. 70.

²⁷⁷ R. West je profesorkou právnické fakulty Georgetownské univerzity.

²⁷⁸ CHAMALLAS, zdroj cit. v pozn. č. 3, s. 70-71.

²⁷⁹ Tamtéž, s. 71-72.

kteře byly prezentovány jako vlastní všem ženám bez rozdílu.²⁸⁰ Tato kritika přispěla k rozvoji teorie intersekcionality a zdůraznila potřebu individuálního přístupu ke každému jednotlivci bez ohledu na jeho pohlaví či gender.

Nebezpečí kulturního feminismu se ukázalo jako reálné v právních sporech, kdy diskriminace na základě pohlaví byla relativizována s ohledem na domnělou svobodnou ženskou volbu. Nedostatek žen v politice či vrcholných vedoucích pozicích lze totiž pojmout jako důsledek svobodné volby žen, které se rozhodly v těchto oblastech nepůsobit. Svobodná volba tak často zakrývá skutečný problém, kterým může být např. nepřátelské a sexistické pracovní prostředí, tj. prostředí, kterému se ženy rozhodnou raději dobrovolně předem vyhnout.²⁸¹

2.1.3.3. Velká trojka a její uplatnění v praxi

Hlavní tři směry předchozích dvou generací, tj. liberální feminismus, feminismus dominance a kulturní feminismus, jsou považovány za tři stěžejní směry feministické právní teorie. M. Chamallas je nazývá *velkou trojkou*. Převážná většina současných autorů se přiklání nebo naopak vymezuje vůči některému z těchto tří hlavních směrů.²⁸²

Čím více žen se začleňovalo do právnických profesí ve Spojených státech amerických, tím více si všímaly nedostatků právního prostředí v genderových otázkách. M. Chamallas např. upozorňuje na fakt, že ženy (advokátky, obhájkyňe, svědkyňe aj.) jsou před soudy v USA ještě dnes mnohem častěji osločovány křestními jmény. Naopak muži jsou převážně oslovovali příjmením.²⁸³

Každý ze směrů velké trojky může v právní oblasti přispět svým vlastním způsobem. Liberální feminismus upozorňuje na nedostatečnou reprezentaci žen v jednotlivých právních profesích. Dále na asymetrické genderové rozložení, kdy ženy častěji vykonávají méně prestižní práce na pozicích asistentek a zapisovatelek. Nebo se i na vyšších pozicích spíše věnují méně prestižním právním oblastem jako je rodinné právo nebo opatrovnická agenda.

Feminismus dominance cílí na potírání sexistického chování a sexuálního obtěžování v právním odvětví. Demaskuje skryté předsudky a zažitě společenské vzorce,

---

²⁸⁰ MUNRO, zdroj cit. v pozn. č. 239, s. 25.

²⁸¹ CHAMALLAS, zdroj cit. v pozn. č. 3, s. 72-74.

²⁸² Tamtéž, s. 23.

²⁸³ Tamtéž, s. 84-85.

podle nichž jsou ženy ve svých profesích často podceňovány a výsledky jejich práce relativizovány.

Nakonec kulturní feminismus zkoumá rozdílnost soudních rozhodnutí s ohledem na pohlaví a gender jednotlivých účastníků procesu soudního rozhodování. Zaměřuje se na rozvoj oblasti alternativních řešení soudních sporů.²⁸⁴

2.1.3.3. Generace komplexních identit (po roce 1990 do současnosti)

Poslední generaci feministické právní teorie nazývá M. Chamallas generací komplexních identit. Datuje ji od roku 1990 do současnosti. Tato generace se důrazně vymezuje proti předchozím generacím, zejména proti generalizaci žen. Zastává názor, že na ženy je třeba nahlížet jako na velmi různorodou sociální skupinu. Je pravdou, že za první dvě generace hovořily převážně hlasy heterosexuálních žen střední třídy a bílé barvy pleti. Generace komplexních identit se zaměřuje na rozdíly mezi jednotlivými ženami. Zohledňuje u nich mj. rasu, příjmovou třídu, etnikum, zdravotní znevýhodnění, náboženství a sexuální orientaci.²⁸⁵

Hlavním tématem generace komplexních identit již není rozdílnost mužů a žen, ale rozdíly mezi samotnými ženami. Ženy jiné než bílé barvy pleti vyčítaly feministické právní teorii, že výběr jejich témat opomíjí problém ženské obřízky nebo nevyžádané sterilizace. Homosexuální ženy postrádaly zacílení na partnerství a umělé oplodnění nesezdaných žen.²⁸⁶

Po roce 1990 čelí feministická uskupení značnému vnitřnímu ideovému rozpadu.²⁸⁷ Podobně jako dvě předchozí generace feministické právní teorie i třetí generaci tvoří tři hlavní směry. Konkrétně se jedná o *intersekcionalní feminismus*, *feminismus autonomie* a *postmoderní feminismus*. M. Chamallas je souhrnně nazývá *nová trojka*.²⁸⁸

Prvním směrem generace komplexních identit je intersekcionalní feminismus. Tento směr se zaměřuje na problém různých forem diskriminace, kterým čelí ženy s vícero druhy znevýhodnění. Upozorňuje na vícenásobnou diskriminaci u žen, které

---

²⁸⁴ Tamtéž, s. 86-89.

²⁸⁵ Tamtéž, s. 23-24.

²⁸⁶ Tamtéž, s. 91-92.

²⁸⁷ Tamtéž, s. 92.

²⁸⁸ Tamtéž, s. 23.

nejenže jsou znevýhodněny jako ženy, ale rovněž jako příslušnice minorit.²⁸⁹ Tento intersekcionalní směr je pro třetí generaci feministické právní teorie nejprůzračnější.²⁹⁰

Intersekcionalní feminismus se vymezuje proti generalizující jediné kategorii žen. Odmítá myšlenku *genderového esencialismu*, tj. myšlenku, že i přes všechny rozdíly jednotlivců existuje jakési společné jádro ženské zkušenosti.

Katharine Bartlett, americká antropoložka, upozorňuje na několik teoretických úskalí *genderového esencialismu*. Za prvé přirovnává mužskou nadřazenost k nadřazenosti feministické kategorie heterosexuálních žen střední vrstvy a bílé barvy pleti. Tato kategorie žen je tou vůbec nejprivilegovanější skupinou žen a ženy, které do ní nepatří, se vůči ní ocitají v podřízeném postavení. Tuto situaci nazvala K. Bartlett *falešným universalismem*. Za druhé se tato autorka vymezuje vůči *genderovému imperialismu* feminismu, který staví diskriminaci na základě pohlaví nad všechny další formy diskriminace. Její myšlenkový přístup nazývá feministická právní teorie *antiesenciálním* nebo *postesenciálním* feminismem.²⁹¹

Feministická právní teorie byla po roce 1980 terčem kritiky žen jiné než bílé barvy pleti. Tyto ženy se cítily teorií opomíjené a nesdílely stejné životní zkušenosti jako bílé ženy. Ženy bílé barvy pleti do té doby hovořily ve jménu *všech* žen, aniž by si uvědomovaly, že nehájí zájmy žen barevných. Obecná ženská norma se ukázala být stejně zavádějící kategorií jako obecná norma mužská.²⁹²

Kimberlé Crenshaw²⁹³ zkoumala stereotypy spojené s černošskými ženami. Zjistila, že na ženy černé barvy pleti je často pohlíženo jako na dominantní. Z tohoto důvodu je feministická právní teorie přehlížela a necítila potřebu je chránit. Dále bylo ve Spojených státech amerických běžně používáno sousloví „*ženy a menšiny*“. Těmito „*ženami*“ byly ve skutečnosti míněny pouze ženy bílé barvy pleti a „*menšinami*“ pak muži černé barvy pleti. Právní teorie černošské ženy pleti dlouho zcela opomíjela. Barevné ženy však ve svých každodenních životech čelily sexismu a rasismu zároveň. Jejich identita se nedala rozdělit mezi gender a barvu pleti, jejich identita byla *komplexní*.²⁹⁴

---

²⁸⁹ Tamtéž, s. 24.

²⁹⁰ Tamtéž, s. 93.

²⁹¹ Tamtéž, s. 94.

²⁹² Tamtéž, s. 94-95.

²⁹³ K. Crenshaw je profesorkou vyučující na několika právnických fakultách v D.C.

²⁹⁴ CHAMALLAS, zdroj cit. v pozn. č. 3, s. 96-97.

Ženy jiné než bílé barvy pleti čelily v USA diskriminaci na základě pohlaví a rasy zároveň. Intersekcionalní teorie K. Crenshaw přinesla významný posun v otázce jejich žalob, neboť do té doby bylo možné protiprávní jednání podřadit pouze pod jedinou formu diskriminace. Díky jejímu přispění soudy přijaly teorii vícenásobných forem diskriminace.²⁹⁵

Angela Harris²⁹⁶ kritizovala teorii feminismu dominance C. MacKinnon. Upozorňovala na skutečnost, že černošské ženy jsou oběťmi znásilnění bílých mužů velmi často v rasovém kontextu. Pozice oběti černošských žen byla v minulosti zpochybňována z důvodu jejich domnělé promiskuity. A. Harris se vymezovala rovněž vůči kulturnímu feminismu, který nebral dostatečně v potaz zkušenosti barevných žen s těhotenstvím a mateřstvím.

V podobném duchu se cítily dosavadními feministickými teoriemi opomenuty ženy homosexuální a imigrantky, jejichž kulturní prostředí neodpovídalo sociálním strukturám tzv. západního světa.²⁹⁷

Na základech intersekcionalního feminismu vznikl *feminismus sociální spravedlnosti*, který je zřetelně zaměřen na praxi. Jeho cílem je odkrývat různé projevy sociálního útlaku z důvodu rasy, náboženství, etnika, sexuální orientace, pohlaví apod. Jde o spojení feminismu a *teorie sociální spravedlnosti*.²⁹⁸ Je však otázkou, zda si feminismus v konceptu teorie sociální spravedlnosti může udržet výlučnou pozici a zda je feministická teorie bez kategorie žen, resp. genderu, vůbec feminismem jako samostatně existující teorií.

S ohledem na intersekcionalní teorii je zřejmé, že současný feminismus včetně feministické právní teorie čelí výzvám globalizovaného světa a multikulturalismu.

Druhým směrem generace komplexních identit feministické právní teorie, jak uvádí M. Chamallas, je feminismus autonomie. Tento směr nesouhlasí s feminismem dominance a jeho chápáním ženy především jako sexuální oběti. Feminismus autonomie, jak lze vyčíst již z jeho názvu, se zaměřuje na schopnost žen vyjádřit svůj svobodný názor, činit volby, rozhodovat za sebe a aktivně se podílet na utváření svých životů a celé společnosti.

---

²⁹⁵ Tamtéž, s. 97.

²⁹⁶ A. Harris je univerzitní profesorkou práva v USA.

²⁹⁷ CHAMALLAS, zdroj cit. v pozn. č. 3, s. 98-100.

²⁹⁸ Tamtéž, s. 107-111.

V jeho rámci je možné identifikovat další dvě feministické skupiny. Obě dvě skupiny bojují za to, aby na ženy nebylo již dále pohlíženo jako na oběti, ale jako na svobodné a za sebe zodpovědné bytosti. Opouští zaměření na ženský útlak a mužskou dominanci.²⁹⁹

První feministická skupina feminismu autonomie se zaměřuje na pozitivní vztah žen k sexu (*sex-positive feminism*). Vymezuje se proti myšlence feminismu dominance, že sex je pro ženy nebezpečný a nepřináší ženám potěšení. Katherine Franke³⁰⁰ upozornila na skutečnost, že feministická právní teorie dosud neformulovala žádnou pozitivní teorii o ženské sexualitě. Bylo již vysloveno mnoho teorií o *nesouhlasu* žen se sexem, jejich *souhlas* však zůstal opomenut. Dle jejího názoru je nutné přestat nahlížet na sex jako na něco, co definuje osobnost. Sex je především lidská aktivita. Tato feministická skupina rovněž rehabilituje vztah žen k pornografii.³⁰¹

M. Chamallas uvádí, že názory této feministické skupiny není snadné propojit s právní oblastí. Nicméně pozitivní vztah žen k sexu by se mohl promítnout do právní úpravy rodinného práva. V úvahu připadá zejména institut manželství. Susan Appleton³⁰² navrhuje, aby sex nebyl považován za poklad, který ženy před muži chrání a k němuž vede cesta přes manželství. Důvodem k rozvodu by mohla být skutečnost, že manžel odmítá poskytovat manželce sexuální potěšení. Nakonec lze uvažovat o žalobách na náhradu újmy spočívající ve ztrátě sexuálního potěšení v důsledku provedení nástřihu hráze při porodu lékařem.³⁰³

Jako jisté riziko působení této feministické skupiny je vnímána ztráta tradičních společenských hodnot, např. by v jejím důsledku mohlo dojít k legalizaci manželství více než dvou osob.³⁰⁴

Druhá skupina feminismu autonomie se zabývá možnostmi a schopnostmi žen činit svobodné strategické životní volby (*partial agency feminism*). Kathryn Abrams³⁰⁵

---

²⁹⁹ Tamtéž, s. 25

³⁰⁰ K. Franke je profesorkou na právnické fakultě Kolumbijské univerzity.

³⁰¹ CHAMALLAS, zdroj cit. v pozn. č. 3, s. 111-113.

³⁰² S. Appleton je profesorkou na právnické fakultě Washingtonské univerzity.

³⁰³ CHAMALLAS, zdroj cit. v pozn. č. 3, s. 114-115.

³⁰⁴ Tamtéž, s. 115-116.

³⁰⁵ K. Abrams je profesorkou práva Kalifornské univerzity v Berkeley.

upozorňuje na skutečnost, že ženy nejsou bezmocné. I v patriarchálním společenském uspořádání mohou samy o sobě rozhodovat, nejsou otrokyněmi.³⁰⁶

Mnohé ženy čelí statečně a aktivně svým životním problémům. Odmítají nálepku oběti i v případech, kdy jejich újmu právní normy nereflektují. Navíc je nutné mít na vědomí nebezpečí stereotypizace bezbranné a pasivní oběti, zejména oběti sexuální trestné činnosti. V případě, že poškozená neodpovídá tomuto typickému obrazu oběti, újma, kterou skutečně utrpěla, může být zpochybňována.³⁰⁷

Autoři podporující feminismus autonomie obecně odmítají důraz feminizmu dominance na ženskou újmu. Upozorňují, že i některé ženy jsou zodpovědné za útlak jiných žen. To se ukazuje zejména na vztahu mezi bělošskými a černošskými ženami. Feministé jiné než bílé barvy pleti vyzdvihují aktivní odpor obětí proti bělošské dominanci.³⁰⁸

Tato feministická skupina přispěla svými názory v řadě právních případů, např. když dlouhodobě týraná oběť zabila svého utlačovatele. Na jedné straně totiž oběť vystupuje jako submisivní a bezbranná, na druhé straně je ale též aktivním pachatelem násilného trestného činu. Její aktivní jednání tak může zpochybnit újmu, která jí byla dlouhodobě tyranem způsobována. Feminismus autonomie zavedl do právního odvětví termín *naučené bezmoci* a osvětlil vnitřní dynamiku vztahu oběti a utlačovatele. Významně přispěl k pochopení, proč týrané ženy dlouhodobě setrvávají ve vztahu s násilníkem nebo proč neopouští práci, ve které jsou oběťmi sexuálního obtěžování.³⁰⁹

Posledním hlavním směrem generace komplexních identit feministické právní teorie je postmoderní feminizmus. Je reakcí na poměry v soudobé moderní společnosti, která svou různorodostí nemá v historii obdoby. Je obtížné vymezit nějaké společné společenské hodnoty. Na jedné straně jsme svědky globalizace, multikulturalismu, konzumního způsobu života a uvolněných mravů, na druhé straně se přízní těší nacionalismus, důraz na lokálnost, tradice a minimalismus.

Postmoderní feminizmus, dle M. Chamalasy, přichází s teorií zcela proměnlivé lidské identity. Nehovoří již pouze o fluidní *genderové* identitě, ale o *komplexní* identitě člověka jako celku. Svou aktuální identitu člověk tvoří performativně, tj. každým svým

---

³⁰⁶ CHAMALLAS, zdroj cit. v pozn. č. 3, s. 116-117.

³⁰⁷ Tamtéž, s. 117.

³⁰⁸ Tamtéž, s. 118-119.

³⁰⁹ Tamtéž, s. 119-120.

jednáním. Lidská identita je závislá na tom, jak hovoříme, jak se oblékáme, čemu se věnujeme, jaké činíme životní volby.³¹⁰ Postmodernismus chápe gender jako proměnlivý proces.³¹¹

Mari Matsuda³¹² dokonce tvrdí, že lidské vědomí je schopné podle vnějších okolností nahlížet na jediný problém různými způsoby. Zastává tedy názor, že i bytí sebou samým (identita) je zcela relativní. To, zda se identifikuji jako podřízená žena nebo vůbec jako žena tedy závisí na konkrétní sociální situaci, ve které se právě nacházím.³¹³

Dle názorů postmoderních feministů již není možné dominanci vytýkat určité sociální skupině, neboť tato skupina je sama vnitřně příliš různorodá. Chápu to tak, že doslova každý může být za určitých okolností utlačovatelem nebo utlačovaným, nebo obojím zároveň podle kontextu. Postmoderní feministé zpochybňují rigidní binární kategorie, jakými je ženské a mužské pohlaví nebo femininní a maskulinní gender. Změny v právní oblasti nepovažují za stěžejní cíl své práce, protože i samotný právní systém a jeho normy považují za prostředek udržení forem dominance ve společnosti.³¹⁴

Dle myšlenek postmoderního feminismu neexistuje žádná univerzální pravda, neutralita nebo objektivita. Z jeho pohledu již není možné hovořit o žádné ohraničené sociální kategorii, za kterou dřívější feminismy považovaly kategorii žen.³¹⁵ V souvislosti s relativizací kategorie žen není překvapivé, že některé současné feministické směry paradoxně obrátily svou pozornost na muže a nyní se zabývají *teorií maskulinity*.³¹⁶ Je pak ale stále vhodné hovořit o *feminismech*? Nebylo by vhodnější takové směry nazývat *maskulinismy*?

Jen obtížně lze vymezit veškeré směry, které ve svém souhrnu tvoří postmoderní feminismus. M. Chamallas však výslovně zmiňuje práci Marthy Minow.³¹⁷ M. Minow se zamýšlela nad tzv. *dilematem rozdílnosti*.³¹⁸ Pokud již přítomnou diskriminaci ponecháme bez zásahu, bude k ní dále docházet. Pokud znevýhodněné osoby uměle zvýhodníme, může dojít k tomu, že budou z diskriminačního prostředí vyloučeny zcela.

---

³¹⁰ Tamtéž, s. 25-26.

³¹¹ Tamtéž, s. 121.

³¹² M. Matsuda je profesorkou práva na Havajské univerzitě.

³¹³ CHAMALLAS, zdroj cit. v pozn. č. 3, s. 125.

³¹⁴ Tamtéž, s. 26.

³¹⁵ Tamtéž, s. 122.

³¹⁶ Tamtéž, s. 133-136.

³¹⁷ M. Minow je profesorkou právnické fakulty Harvardovy univerzity.

³¹⁸ CHAMALLAS, zdroj cit. v pozn. č. 3, s. 122. M. Chamallas odkazuje na „Martha Minow, Making All the Difference: Inclusion, Exclusion, and American Law (1990).“

Typickým příkladem jsou veškeré kvóty nebo problematika těhotenství a mateřství na pracovním trhu. Bez adekvátní právní ochrany budou těhotné ženy a matky v pracovním prostředí diskriminovány, např. nedojde k jejich povýšení na vyšší pracovní pozici. Jejich pozitivní právní ochrana však může vést k tomu, že o ně zaměstnavatelé ztratí zájem zcela a ony se ocitnou bez práce a prostředků.

Řešením M. Minow je tzv. *vztahová koncepce rozdílnosti*. M. Minow navrhuje odklonit se zcela od názoru, že existuje jakákoliv norma. Při absenci normy nebude již ani prostor pro rozdílnost a její diskriminaci. Myšlenka, že žádní dva lidé na světě nejsou stejní a každý se liší od každého, může být řešením dilematu rozdílnosti a veškeré diskriminace. M. Minow je zastánkyní inkluze tak, jak je v současnosti u nás realizována ve školství.

M. Minow rovněž neuznává žádnou formu existence *univerzální pravdy*, neboť každý člověk nahlíží na pravdu a spravedlnost výhradně ze svého pohledu. Dle její teorie by právní rozhodování mělo vycházet a zohledňovat *subjektivní pravdu* osoby, o jejichž právech a povinnostech je konkrétně rozhodováno.³¹⁹

Postmoderní myšlenky mohou představovat nebezpečí, že pohled na svět bude příliš rozvolněn. Bez existence jakýchkoliv vnějších hranic a kategorií hrozí, že zodpovědnost každého člověka bude záviset na jeho osobním a aktuálním přístupu. Ze společnosti se vytratí společné hodnoty a imperativy.³²⁰

2.1.3.4. Budoucnost feminismu a feministické právní teorie

S ohledem na výše popsaný vývoj feminismu a feministické právní teorie je zřejmé, že nejpłodnější léta těchto teorií jsou již za námi. Ty nejlepší myšlenky obou teorií v akademickém prostředí zdomácněly a jejich největší úspěchy dnes považujeme za normu.³²¹

Negativní reakce na kontroverzi a vášně genderových témat dala v současnosti vzniknout feministickým hnutím odporu (*backlash*).³²² Hnutí odporu nejsou žádná organizovaná rozkladná sociální hnutí, pouze směry vyhovující přirozené lidské touze navrátit se ke *starým dobrým časům*. U feministických teorií jde tedy o návrat k tradičně rozděleným rolím mužů a žen, ovšem za předpokladu, že si ženy ponechají všechna svá

---

³¹⁹ Tamtéž, s. 122-125.

³²⁰ Tamtéž, s. 127

³²¹ Tamtéž, s. 403.

³²² Tamtéž, s. 139-165.

těžce vydobytá práva. Myšlenky hnutí odporu tedy nejsou postaveny na skutečném návratu k historickým poměrům, jsou spíše reakcí na soudobou společenskou nejistotu.

Feminismus a feministická právní teorie našly své limity. Neznamená to však, že již bylo v reálném světě dosaženo všech cílů, které si tyto teorie vytyčily. Mezi pohlavími stále nepanuje rovnost, ženy jsou nejčastějšími oběťmi sexuálního násilí ve společnosti a řada genderových představ je přijímána s předsudky. Rozšířené současné přesvědčení, že diskriminace na základě pohlaví je problémem minulosti, je liché. M. Chamallas shrnuje:

„[...] pro ženy je stále extrémně složité být ‚dobrou‘ matkou a zároveň ‚hodnotnou‘ zaměstnankyní a žít svůj život s pocitem bezpečí, bez rizika sexuálního násilí, zneužívání nebo znevažování.“³²³

Na závěr své knihy M. Chamallas přemýšlí o směřování feministické právní teorie v budoucnosti. Odklání se od svého staršího názoru, že feministická právní teorie se spojí s jinými obory do jednotné anti-subordinační teorie. Naopak předvídá vznik nových *ad hoc* hybridních feministických teorií, které si vždy zvolí konkrétní fenomén, proti kterému se rozhodnou bojovat.

Osobně považuji vývoj feministické právní teorie za poněkud nešťastný. V počátcích se teorie obracela na kategorii žen, kterou vnímala (možná idealizovaně) jako celek. S ohledem na to, že ženy tvoří zhruba polovinu lidské populace, měla i feministická právní teorie potenciál oslovit rozsáhlou sociální skupinu. Feministická právní teorie se ale od své původní cílové skupiny žen odklonila směrem k menšinám. Ztratila tak ze zřetele většinové sociální zájmy a hodnoty. Tato teorie stále akcentuje ideál rovnosti a lze ji i dále aplikovat na ženy. Není však možné přehlédnout, že v současnosti věnuje více pozornosti fenoménům a tématům, které nemají většinové společnosti co říci. Vývoj feministické právní teorie však není u konce. Je možné, že v důsledku působení hnutí odporu se tato teorie částečně navrátí ke svému původnímu směřování.

Ze všech směrů feministické právní teorie je mi nejbližší kulturní feminismus, neboť oceňuje jak femininitu, tak maskulinitu. Jeho působení není rozkladné, naopak muže a ženy smiřuje. Chápe ženský a mužský aspekt jako odlišné, ale zároveň vzájemně se doplňující polarity. Je více než jiné směry zaměřen na fyzickou stránku člověka a já v něm nacházím větší prostor pro esencialistické pojetí genderu. Mám za to, že gender

---

³²³ Tamtéž, s. 404. Vlastní překlad.

nelze zcela oddělit od biologického pohlaví a sexuality, byť se genderové projevy v každé společnosti a kultuře formují jinak.

3. Feminismus a feministická právní teorie v České republice

Těžiště feministické právní teorie se nalézá v angloamerickém právním systému. Vychází z jeho historie a tradic. Tuto práci bych ale nepovažovala za kompletní, pokud bych se na jejím konci nepokusila feministickou právní teorii zařadit do tuzemského kontextu.

3.1. Naše specifické vnímání feminismu

Feminismus není v České republice přijímán pozitivně. Diskuze na toto téma jsou na naší domácí půdě v lepším případě skeptické, zlehčující nebo se setkávají s nezájmem. V horším případě vyvolávají důrazný nesouhlas až agresi.³²⁴ Jako příklad může sloužit následující karikatura, kterou uveřejnily Lidové noviny u článku pojednávajícího o kandidatuře ženských sdružení do komunálních voleb ze srpna letošního roku:

Vlastní fotografie pořízená dne 25. 8. 2018 v Praze³²⁵

³²⁴ ŠMEJKALOVÁ-STRICLAND, Jiřina. Do Czech women need feminism? Perspectives of feminist theories and practices in Czechoslovakia. *Women's Studies International Forum* [el. forma]. Elsevier Science Ltd, 1994, Vol. 17, Nos. 2/3, s. 277-282. Dostupné v rámci semináře Právnické fakulty Univerzity Karlovy s názvem Gender a právo. s. 281.

³²⁵ TOMÁNEK, Tomáš a Kamila BOLEGOVÁ. Do voleb míří čistě ženská sdružení. *Lidové noviny*. 2018, XXXI/19, s. 1, 3. ISSN 0862-5921. (Autor ilustrace Richard Cortés.)

Ilustrace byla jedinou karikaturou v celém novinovém čísle. Obrázek i samotný text článku se nesou v podobném duchu. V první části článku se píše:

„[...] je na kandidátce dalších sedm podobně rázných a energických kolegyň.“³²⁶

Novinový článek tedy členky ženských sdružení vykresluje jako agresivní bojovnice a hrdinky s nadpřirozenými schopnostmi, čímž ženskou politickou iniciativu zlehčuje.

Bohužel feministická (genderová) studia se mnohdy netěší vážnosti ani v naší akademické sféře a jejich začleňování do vědeckého světa je přijímáno jako nutné zlo dnešní moderní doby.

Specifické vnímání feministických témat se týká i právní oblasti. Pro ilustraci doporučuji nahlédnout do diskuzí pod příspěvky B. Havelkové o feminismu a genderu z dubna r. 2013 na internetové platformě *Jiné právo*³²⁷ nebo pod článkem J. Vučky o feminizaci naší justice z října r. 2017 tamtéž.³²⁸ Diskuzi v právních kruzích vyvolala v r. 2018 kampaň *MeToo* poukazující na sexuální obtěžování. Za účelem projednání právních aspektů kampaně byla svolána konference v pražském Karolinu. Proti samotným osobám přednášejících a jejich názorům, které na konferenci prezentovali, se však zvedla vlna nevole převážně z řad studentů a absolventů nejen Univerzity Karlovy.³²⁹ Je zřejmé, že otázky blízce související s feminismem, genderem a potažmo feministickou právní teorií jsou v České republice spojeny s jistou kontroverzí.

Přístup Čechů k feminismu zkoumala Jiřina Šmejkalová-Stricland.³³⁰ Uveřejnila článek pod názvem *Potřebují české ženy feminismus?*³³¹ Uvedla, že současný přístup v České republice má hlubší kořeny v její historii. Konkrétně v tom, že na jejím území byla přerušena tradice psychoanalýzy, deformována marxistická tradice a chybí jí

---

³²⁶ Tamtéž, s. 1.

³²⁷ HAVELKOVÁ, zdroj cit. v pozn. č. 1.

³²⁸ VUČKA, Jan. Máme genderový problém. Zaveďme kvóty na soudce! *Jiné právo* [online]. 13. 10. 2017 [cit. 22. 11. 2018]. Dostupné z: <http://jinepravo.blogspot.com/2017/10/jan-vucka-mame-genderovy-problem.html>

³²⁹ Např. JANÁKOVÁ, Barbora. MeToo je výstřelek doby, řekl Kubera. Je to ponižování, tvrdí soudce Fiala. *iDNES.cz* [online] 16. 3. 2018 [cit. 22. 11. 2018]. Dostupné z: https://zpravy.idnes.cz/sexuálni-obtežování-kampan-metoo-právnícke-aspekty-právní-stranka-feminismus-emancipace-gsy-/domaci.aspx?c=A180316_090109_domaci_bja

³³⁰ J. Šmejkalová-Stricland je docentkou Ústavu informačních studií a knihovnictví při Filosofické fakultě Univerzity Karlovy.

³³¹ ŠMEJKALOVÁ-STRICLAND, zdroj cit. v pozn. č. 324.

moderní poststrukturalistické přístupy.³³² Pro pochopení dnešní situace v České republice se tedy následující kapitola věnuje genderovým aspektům v historickém kontextu naší země.

3.2. Chybějící historie feminismu

Až do roku 1948 se na našem území vyvíjel feminismus podobně jako v západní Evropě a USA. V 19. století naše ženy nebyly plnohodnotnými právními subjekty a první vlna feminismu u nás proběhla tak jako v zemích Západního světa.³³³ Ženám byla v tomto období postupně přiznávána řada práv, roku 1897 získaly přístup k univerzitnímu vzdělání, roku 1920 bylo uzákoněno všeobecné volební právo a v oblasti pracovního práva byly přijímány právní normy na jejich ochranu.³³⁴

Nástup socialismu však tehdejší Československo zcela oddělil od průběhu feministického hnutí na Západě. Socialismus v Československu spadá do období let 1948-1989, zásadní vliv na jeho budování měla *teorie marxismu-leninismu*. Karl Marx se postavením žen nezabýval, ale Friedrich Engels se mu věnoval poměrně podrobně. F. Engels shledal, že ženy nejsou ve společnosti mužům rovné. Původ tohoto sociálního uspořádání nacházel v kapitalismu a jeho institutu soukromého vlastnictví, jehož předávání probíhá výhradně po mužské linii. Věřil, že se zánikem soukromého vlastnictví zanikne i patriarchát a ženám se přirozeně dostane rovnoprávnosti. Předvídal konec prostituce a nevěry obecně, neboť manželství již nebudou uzavírána za účelem uchování majetku, ale z čisté lásky.³³⁵

Téma ženské rovnoprávnosti nebylo pro socialistické hnutí nikdy zásadním tématem, na západní feministický aktivismus bylo nahlíženo jako na buržoazní přežitek.³³⁶ Nástup socialismu u nás ukončil veřejnou diskusi nad ženskými otázkami, činnost veškerých feministických spolků a skupin byla zakázána.³³⁷ Socialistická ideologie pohlížela na ženu jako na proletářku, která sdílí zájmy pracující třídy. Duševní aspekty vztahu mezi ženami a muži nebyly reflektovány. Sociální studia se obecně

---

³³² Tamtéž, s. 277.

³³³ Viz. první část této práce.

³³⁴ BOBEK, BOUČKOVÁ a KÜHN, zdroj cit. v pozn. č. 65, s. 224-225.

³³⁵ HAVELKOVÁ, Barbara. Genderová rovnost v období socialismu. In: BOBEK, Michal, Pavel MOLEK a Vojtěch ŠIMÍČEK (eds.). *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví*. [el. forma] Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2009, 179-206. ISBN 978-80-210-4844-7. s. 179-182.

³³⁶ Tamtéž, s. 182.

³³⁷ BOBEK, BOUČKOVÁ a KÜHN, zdroj cit. v pozn. č. 65, s. 225.

netěšila vážnosti. Cílem socialismu bylo osvobodit ženu od břemene domácí práce a začlenit ji do pracovního procesu mimo domov na plný úvazek. Zánik soukromého vlastnictví údajně vyřešil ženskou otázku jednou pro vždy a již nebylo nutné se jí v socialistickém zřízení zabývat.³³⁸

Ústava 9. května³³⁹ i Ústava 1960³⁴⁰ deklarovaly mužům a ženám *stejné postavení*. Ústava 9. května ve svém ust. § 1 odst. 2 stanovila:

*„Muži a ženy mají stejné postavení v rodině i ve společnosti a stejný přístup ke vzdělání i ke všem povoláním, úřadům a hodnostem.“*³⁴¹

Článek 20 odst. 3 Ústavy 1960 pak uváděl:

*„Muži a ženy mají stejné postavení v rodině, v práci i ve veřejné činnosti.“*³⁴²

Ústavně založená práva však nebyla v praxi vynutitelná, neboť ani jeden z ústavních právních předpisů nepočítal se zřízením ústavního soudu.³⁴³ Jak ovšem uvádí Z. Kühn ve své knize věnované mj. soudcovské aplikaci práva za socialismu u nás,³⁴⁴ od r. 1948 začaly československé soudy přezkoumávat ústavnost dosavadních zákonů, neboť:

*„Československá Ústava 9. května z roku 1948 dala výslovný pokyn interpretovat a aplikovat zákony v souladu s ústavou.“*³⁴⁵

Přezkum ústavnosti zákonů probíhal decentralizovaně a využít ho mohli i soudci nižších soudů. Soudy po r. 1948 vydaly řadu progresivních rozhodnutí. Přímo aplikací Ústavy 9. května byly v otázce dědictví zrovnoprávněny manželské a nemanželské děti. Nově zavedená rovnoprávnost pohlaví byla v socialistické praxi skutečně uplatňována a muž ztratil dominantní postavení v rodině. Manžel již nemohl jednostranně určit místo, kde budou manželé společně bydlet. Manželce bylo dáno právo zpochybnit otcovství manžela. Za protiústavní byl prohlášen zločin únosu manželky manželovi, do té doby

³³⁸ HAVELKOVÁ, zdroj cit. v pozn. č. 335, s. 183-185.

³³⁹ Ústavní zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky (Ústava 9. května).

³⁴⁰ Ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky (Ústava 1960).

³⁴¹ Ústavní zákon č. 150/1948 Sb., zdroj cit. v pozn. č. 339, § 1 odst. 2.

³⁴² Ústavní zákon č. 100/1960 Sb., zdroj cit. v pozn. č. 340, čl. 20 odst. 3.

³⁴³ HAVELKOVÁ, zdroj cit. v pozn. č. 335, s. 188.

³⁴⁴ KÜHN, Zdeněk. *Aplikace práva soudcem v éře středoevropského komunismu a transformace: Analýza příčin postkomunistické právní krize*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005. ISBN 80-7179-429-5. s. 50.

³⁴⁵ Tamtéž, s. 50.

v zásadě kriminalizující manželskou nevěru. Jak již bylo uvedeno výše, v socialistické společnosti se měla nevěra beztak stát neřestí dob minulých.³⁴⁶

Rovnost pohlaví však socialistické soudy uplatňovaly též s pragmatickým cílem, aby se zvýšilo tempo industrializace v Československu. S důrazem na rovné postavení byly ženy hromadně zapojovány do pracovního procesu a zaměstnané ženy byly upřednostňovány před těmi v domácnosti. Dokonce i v případě právního sporu rozvedených rodičů v otázce péče o jejich společné dítě ponechal československý soud dítě v péči zaměstnané matky, místo aby ho svěřil do péče otce a jeho nové manželky v domácnosti.³⁴⁷ Soud argumentoval právě skutečností, že zaměstnaná matka je „[...] *svědomitá a pracovitá dělnice* [...],“³⁴⁸ kdežto u otce nové nezaměstnané manželky by „[...] *naopak nebyla společensky prospěšná výchova zaručena* [...],“³⁴⁹

V souladu s podobnou rétorikou soud nevyhověl žádosti rozvedeného otce o snížení výživného na dítě z prvního manželství. Otec argumentoval, že musí v novém manželství v první řadě vyživovat svou druhou manželku, která je v domácnosti. Soud ve svém rozhodnutí porovnával obě manželky a o druhé manželce se vyslovil negativně, neboť se na rozdíl od první manželky „[...] *dosud k budování socialismu nepřipojila*.“³⁵⁰

Rodina byla v socialistickém Československu pod ochranou státu. Komunistická strana se zavázala přetvořit tradiční patriarchální rodinný model v moderní *demokratickou rodinu*.³⁵¹ Přesto socialistické ženě náleželo speciální *mateřské poslání*. Výhradně ženy mohly pečovat o děti na mateřské dovolené,³⁵² pobírat porodné a peněžitou pomoc v mateřství.³⁵³ Kolektivní zajištění domácích prací (např. společné prádelny a vývařovny) v praxi příliš nefungovalo. Jednoznačně pozitivně ale lze hodnotit široce dostupná zařízení péče o děti.³⁵⁴

---

³⁴⁶ Tamtéž, s. 50-51.

³⁴⁷ Tamtéž, s. 67-68.

³⁴⁸ Tamtéž, s. 67. Z. Kühn odkazuje na „Rozhodnutí Krajského soudu v Olomouci z 13. 2. 1950, Sb.r.civ. č. 187/1950, R II 35/50, str. 279 (poznámka editora na str. 280-281).“

³⁴⁹ Tamtéž, s. 68.

³⁵⁰ Tamtéž, s. 68. Z. Kühn odkazuje na „Rozhodnutí československého krajského soudu z 11. 7. 1951, Sb.s.r. civ. č. 10/1952, 8 Ok 142/51, str. 14.“

³⁵¹ HAVELKOVÁ, zdroj cit. v pozn. č. 335, s. 188.

³⁵² BOBEK, BOUČKOVÁ a KÜHN, zdroj cit. v pozn. č. 65, s. 226.

³⁵³ HAVELKOVÁ, zdroj cit. v pozn. č. 335, s. 193.

³⁵⁴ Tamtéž, s. 193, 198.

Socialistické právo umožnilo ženám částečně svobodně rozhodovat o svém těle, když v r. 1957 legalizovalo umělé přerušování těhotenství na žádost ženy ze zdravotních nebo jiných zvláštního zřetele hodných důvodů. Nutno dodat, že žadatelka (žádný potenciální otec v procesu nefiguroval) musela předstoupit před speciální interrupční komisi, která musela její žádost schválit.³⁵⁵

V oblasti pracovního práva náleželo všem osobám bez rozdílu *právo na práci* a stejná pracovní odměna. V realitě však ženy pobíraly nižší mzdy než muži, a to zejména ve feminizovaných odvětvích. Právo žen na zvláštní pracovní podmínky a jejich pracovněprávní ochrana jim neumožňovala zapojit se do těch nejlépe odměňovaných oborů.³⁵⁶ Ve vedoucích pozicích politické sféry se ženy angažovaly jen výjimečně, spíše se věnovaly politice na místní úrovni. V socialistických vládách působily v letech 1948-1989 jen tři ženy.³⁵⁷

Rovná práva byla československým občanům udělena shůry. Idea rovnoprávnosti žen a mužů sloužila socialistické ideologii a nedávala prostor veřejné diskuzi. V socialistickém Československu zcela scházela antidiskriminační právní úprava.³⁵⁸ Socialismus v českém prostředí přispěl k modernizaci společenských poměrů zejména v oblasti vzdělání a na pracovním trhu zavedl poměrně vysoký standard rovnoprávnosti.³⁵⁹ Socialistická ideologie se ale vyhýbala tématům spojeným se sexuálním násilím,³⁶⁰ homosexualitou a queer komunitou.³⁶¹ Genderová témata u nás nebyla v období socialismu prioritou. Z důvodu nesvobody se lidé uchýlovali do domácího prostředí, kde panovaly tradiční patriarchální poměry.³⁶²

Současný přístup Čechů k genderové rovnosti vykazuje kontinuitu i diskontinuitu s obdobím socialismu. Na rozdíl od socialistického režimu již není v dnešní době možné například tvrdit, že v naší společnosti nedochází k sexuálnímu násilí (prvek diskontinuity). Češi však dosud dávají přednost tradičnímu rozdělení mužských a

---

³⁵⁵ Tamtéž, s. 191, 198.

³⁵⁶ Tamtéž, s. 191, 200.

³⁵⁷ Tamtéž, s. 203.

³⁵⁸ BOBEK, BOUČKOVÁ a KÜHN, zdroj cit. v pozn. č. 65, s. 226.

³⁵⁹ HAVELKOVÁ, zdroj cit. v pozn. č. 335, s. 204.

³⁶⁰ Tamtéž, s. 195.

³⁶¹ Tamtéž, s. 204.

³⁶² Tamtéž, s. 204-205.

ženských rolí v rodině. Je normou, že na českých ženách leží *dvoji břímě* v podobě práce na plný úvazek a zároveň péče o domácnost a děti (prvek kontinuity).³⁶³

Socialistická rétorika zanechala v Češích přesvědčení, že západní feminismus je pouhou kratochvílí znuřených bohatých buržoazních paniček.³⁶⁴ Mnohé západní direktivy, zejména ty pocházející z Evropské unie, připomínají Čechům dobu socialistické nesvobody a vrchnostenské aplikování překroucené teorie marxismu-leninismu. Starší generace se v České republice stále bojí otevřeně hovořit o veřejných tématech a mladí Češi se teprve učí vyjádřit svobodně svůj názor na svou sexualitu, genderovou identitu a sociální (ne)rovnost.

Radim Uzel se v knižních rozhovorech s Miroslavem Plzákem z r. 1995 značně pohoršeně vyjadřoval k modernímu západnímu feminismu.³⁶⁵ Dle mého názoru však vystihl náladu, která v České republice dodnes okolo genderových témat panuje:

„Při smutných zkušenostech s totalitní veteší není divu, že v některých zemích asi ještě nějakou dobu takto naladěné ideologii pšenice nepokvete.“³⁶⁶

Přístup k genderovým tématům se však u nás postupně mění a v mnohém k lepšímu. Od 1. února 2018 je účinná novela zákona o nemocenském pojištění, v jejímž důsledku mohou otcové novorozenců nově čerpat týdenní otcovskou (dovolenou) a současně pobírat související dávku otcovské poporodní péče.³⁶⁷ Nezisková obecně prospěšná společnost pod názvem *Otevřená společnost*³⁶⁸ je autorem iniciativy *Genderman roku*,³⁶⁹ jejímž cílem je pomáhat mužům vymanit se z patriarchální role a vystupovat ve vztahu k ženám svobodně a férově. Gendermanem roku 2018 byl zvolen právník Pavel Houdek, jehož specializací je trestní právo a kriminologie. Nakonec

---

³⁶³ Tamtéž, s. 205-206.

³⁶⁴ ŠMEJKALOVÁ-STRICLAND, zdroj cit. v pozn. č. 324.

³⁶⁵ PLZÁK, Miroslav a Radim UZEL. *Zákony ženské přitažlivosti: Intimní rozhovory o manželství a sexu*. 1. vydání. Praha: EMINENT, 1995. ISBN 80-85876-12-4. s. 104.

³⁶⁶ Tamtéž, s. 104.

³⁶⁷ Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů, hlava V., § 38a-38d.

³⁶⁸ Otevřená společnost, o.p.s., IČ 257 37 431, se sídlem Prokopova 9, 130 00 Praha 3, zapsaná u Městského soudu v Praze, ve složce O pod číslem 96.

³⁶⁹ Otevřená společnost, o.p.s. *Otevřená společnost: Genderman* [online]. 2018 [cit. 23. 11. 2018]. Dostupné z: <http://www.otevrenaspolecnost.cz/genderman>

zmíním již tradiční anticenu *Sexistické prasátečko*,³⁷⁰ která je udělována sociálně-ekologickou nevládní organizací NESEHNUTÍ³⁷¹ za sexismus užitý pro reklamní účely.

3.3. Témata feministické právní teorie v tuzemském právním rámci

V poslední kapitole mé práce se setkává feministická právní teorie se současným platným právním řádem České republiky. Témata feministické právní teorie nalézají uplatnění napříč celou tuzemskou právní úpravou. Není jim vyčleněno žádné konkrétní právní odvětví. Ze všeho, co již bylo v této práci napsáno, je však možné dojít k závěru, že nejčastěji se témata feministické právní teorie dotýkají odvětví práva ústavního, trestního, rodinného a pracovního. V otázce genderové rovnosti je stěžejní antidiskriminační právní úprava.

Na ústavní úrovni je *rovnost všech lidí v důstojnosti a právech* zaručena hned článkem 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).³⁷² Čl. 3 odst. 1 pak stanoví, že:

*„Základní práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení.“*³⁷³

Vyplývá tedy z výše uvedených ustanovení, že je v České republice *přímá i nepřímá diskriminace zakázána*?³⁷⁴ Komentář k Listině odpovídá,³⁷⁵ že ano. K čl. 3 Listiny je podáno vysvětlení, že *„Zákaz diskriminace na jedné straně a odmítnutí privilegií na straně druhé ve své podstatě konkretizují obecný princip rovnosti vyjádřený v čl. 1 [...]“*³⁷⁶ Listiny. Čl. 3 Listiny je tedy pojímán jako ustanovení zakazující diskriminaci na ústavní úrovni.

³⁷⁰ NESEHNUTÍ Brno (NEzávislé Sociálně Ekologické HNUTÍ), pobočný spolek. *Sexistické prasátečko* [online]. [cit. 23. 11. 2018]. Dostupné z: www.prasatecko.cz

³⁷¹ NESEHNUTÍ Brno (NEzávislé Sociálně Ekologické HNUTÍ), pobočný spolek, IČ 702 88 950, se sídlem třída Kpt. Jaroše 18, 602 00 Brno, zapsaný u Krajského soudu v Brně, ve složce L pod číslem 18474.

³⁷² Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů, čl. 1.

³⁷³ Tamtéž, čl. 3 odst. 1.

³⁷⁴ HAVELKOVÁ, Barbara. *Gender Equality in Law: Uncovering the Legacies of Czech State Socialism*. Oxford: Hart Publishing, 2017. ISBN 978-1-5099-0586-7. s. 215.

³⁷⁵ KLÍMA, Karel et al. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-140-3. s. 1441.

³⁷⁶ Tamtéž, s. 952.

Antidiskriminační úprava je v současné době komplexně upravena v antidiskriminačním zákoně z roku 2009.³⁷⁷ Přijetím tohoto zákona splnila Česká republika jednu ze svých povinností, které pro ni vyplývaly z členství v Evropské unii. B. Havelková uvádí, že ze znění zákona a okolností, za kterých byl přijat, je patrné, že primárním motivem přijetí antidiskriminačního zákona českými zákonodárci bylo jen vyhovět požadavkům Evropské unie. B. Havelková doslova uvádí, že Česká republika přijmula z požadavků práva Evropské unie „[...] *co nejméně a co nejpozději, jak to jen bylo možné*.“³⁷⁸ Dle komentáře k antidiskriminačnímu zákonu však šla právní úprava zákona v některých ohledech nad rámec práva Evropské unie, které bylo v platné v době přijímání zákona. Antidiskriminační zákon např. uvádí ve výčtu zakázaných diskriminačních důvodů navíc *národnost*³⁷⁹ a dále v některých aspektech navíc implementoval i návrh směrnice Rady o provádění zásady rovného zacházení s osobami bez ohledu na náboženské vyznání nebo víru, zdravotní postižení, věk nebo sexuální orientaci.³⁸⁰ Implementací návrhu směrnice tak antidiskriminační zákon rozšířil požadavek na rovné zacházení i nad rámec oblasti zaměstnávání a výkonu povolání.³⁸¹

I přes veškeré výtky je antidiskriminační zákon vůbec prvním zákonem v naší historii, který oblast diskriminace komplexně upravuje. Tento zákon mj. v ust. § 2 definuje *právo na rovné zacházení*, pojem *diskriminace (přímé i nepřímé)*, zabývá se *diskriminací na základě pohlaví* a v ust. § 4 definuje *obtěžování (i sexuální)*. Česká republika za účelem dohledu nad dodržováním práva na rovné zacházení a ochrany před diskriminací nevytvořila žádnou specializovanou nezávislou instituci, ale tento úkol svěřila zákonem veřejnému ochránci práv (ombudsmanovi).³⁸²

Na tomto místě bych ráda upozornila na zajímavý projev genderové neutrality v anglickém jazyce, který je patrný z pojednání B. Havelkové o působnosti veřejného ochránce práv v České republice.³⁸³ Ačkoliv u nás se jako synonymum pojmu veřejný

---

³⁷⁷ Zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon), ve znění pozdějších předpisů.

³⁷⁸ HAVELKOVÁ, zdroj cit. v pozn. č. 374, s. 230. Vlastní překlad.

³⁷⁹ Zákon č. 198/2009 Sb., zdroj cit. v pozn. č. 237, § 2 odst. 3.

³⁸⁰ Návrh směrnice Rady o provádění zásady rovného zacházení s osobami bez ohledu na náboženské vyznání nebo víru, zdravotní postižení, věk nebo sexuální orientaci KOM (2008) 426 ze dne 2. 7. 2008. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX:52008PC0426>

³⁸¹ BOUČKOVÁ, Pavla, Barbara HAVELKOVÁ, Kristina KOLDINSKÁ, Eva KÜHNOVÁ, Zdeněk KÜHN a Markéta WHELANOVÁ. *Antidiskriminační zákon: komentář* [el. forma]. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2016. Beckovy komentáře. ISBN 978-80-7400-618-0. s. 26-33.

³⁸² Zákon č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv, ve znění pozdějších předpisů, § 1 odst. 5.

³⁸³ HAVELKOVÁ, zdroj cit. v pozn. č. 374, s. 232-235.

ochránce práv užívá též anglický termín *ombudsman*, B. Havelková používá genderově neutrální obecný výraz *ombudsperson* a pro jednotlivá pohlaví pak *ombudsman* a *ombudswoman*.³⁸⁴ V českém jazyce se pak lze setkat i se slovem *ombudsmanka*, které je zajímavým propojením anglického slova *muž (man)* a české koncovky *-ka*, která se používá v souvislosti s ženským rodem.

Právo na rovné zacházení a zákaz diskriminace upravují v dílčím rozsahu i další české zákony.

Občanský zákoník zakotvuje rovnost mezi pohlavími zejména ve své části druhé, která se věnuje rodinnému právu. Konkrétně jeho ust. § 669 umožňuje uzavřít sňatek v zastoupení zmocněncem. Důvodová zpráva k tomuto ustanovení uvádí, že zmocněnec a zmocnitel (snoubenec) nemusí být stejného pohlaví, což je v souladu se zásadou rovnosti pohlaví.³⁸⁵ Dle důvodové zprávy je pak znění ust. § 687 odst. 1, které říká, že „*manželé mají rovné povinnosti a rovná práva*,“³⁸⁶ v souladu s tradiční zásadou rovnosti mezi manžely. Tato zásada je součástí našeho právního řádu kontinuálně již od právní úpravy Ústavy 9. května.³⁸⁷

V pracovněprávní oblasti je vhodné zmínit zejména zákon o zaměstnanosti,³⁸⁸ který upravuje vztahy vznikající v souvislosti s přístupem k zaměstnání ještě před vznikem pracovního poměru. Uplatní se například na znění pracovních nabídek v inzerátech, průběh přijímacích řízení či rekvalifikačních kurzů. Jeho úpravu lze považovat za zdařilou.³⁸⁹ Požadavek na rovné zacházení a zákaz diskriminace jsou rovněž upraveny v zákoníku práce.³⁹⁰ Ohledně právních prostředků ochrany před diskriminací v pracovněprávních vztazích však již současný zákoník práce odkazuje přímo na antidiskriminační zákon.³⁹¹ Na antidiskriminační úpravu zákoníku práce pak dále odkazuje zákon o státní službě.³⁹² Zákon o služebním poměru příslušníků bezpečnostních

---

³⁸⁴ Tamtéž, s. 233-234.

³⁸⁵ ELIÁŠ, zdroj cit. v pozn. č. 20, s. 294.

³⁸⁶ Zákon č. 89/2012 Sb., zdroj cit. v pozn. č. 19, § 687 odst. 1.

³⁸⁷ ELIÁŠ, zdroj cit. v pozn. č. 20, s. 299.

³⁸⁸ Zákon č. 435/2004 Sb., zákon o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů, § 4, § 12 odst. 1 písm. a), § 38, § 137, § 139 odst. 1 písm. a), § 140 odst. 1 písm. a).

³⁸⁹ BOBEK, BOUČKOVÁ a KÜHN, zdroj cit. v pozn. č. 65, s. 207.

³⁹⁰ Zákon č. 262/2006 Sb., zdroj cit. v pozn. č. 204, § 1a odst. 1 písm. e) a odst. 2, § 16-17, § 276 odst. 2, § 279 odst. 1 písm. f), § 319 odst. 1 písm. f).

³⁹¹ Tamtéž, § 17.

³⁹² Zákon č. 234/2014 Sb., zákon o státní službě, ve znění pozdějších předpisů, § 98.

zdrojů³⁹³ a zákon o vojácích z povolání³⁹⁴ obsahují vlastní antidiskriminační ustanovení a též některé vlastní definice pojmů souvisejících s otázkou diskriminace.³⁹⁵

Mimo pracovněprávní oblast zakazuje diskriminaci knihovní zákon,³⁹⁶ jenž zaručuje rovný přístup k veřejným knihovnickým a informačním službám všem bez rozdílu, a nakonec školský zákon,³⁹⁷ který stanoví zásadu rovného přístupu každého českého občana nebo občana členského státu Evropské unie ke vzdělávání bez jakékoliv diskriminace.³⁹⁸

S feministickou právní teorií však nesouvisí pouze výše uvedené právo na rovné zacházení a zákaz diskriminace. Teorie se dotýká i následujících témat.

Feministická právní teorie se široce zabývá tématem sexuálního násilí a pornografie. Oběťmi sexuálních trestných činů jsou především ženy. V této souvislosti je tedy třeba zmínit právní úpravu trestního zákoníku,³⁹⁹ konkrétně jeho hlavu III, týkající se trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti.

Manželství je v České republice v ust. § 566 občanského zákoníku definováno jako trvalý svazek *muže a ženy*,⁴⁰⁰ proto je registrované partnerství homosexuálních párů upraveno zvlášť ve speciálním zákoně o registrovaném partnerství.⁴⁰¹

Právní úpravu asistované reprodukce u nás tvoří soustava hned několika právních předpisů, tím nejdůležitějším je zákon o specifických zdravotních službách.⁴⁰² V současné době je umělé oplodnění umožněno pouze na žádost neplodného páru, který představují *muž a žena*. Ženám bez partnera a lesbickým párům tedy současná česká legislativa neumožňuje umělé oplodnění podstoupit,⁴⁰³ což pak v praxi vede k obcházení zmíněných právních předpisů. Obdobně nejsou dle ust. § 800 odst. 1 občanského

---

³⁹³ Zákon č. 361/2003 Sb., zákon o služebním poměru příslušníků bezpečnostních zdrojů, ve znění pozdějších předpisů, § 16 odst. 4, § 7 odst. 2-7, § 180 odst. 3.

³⁹⁴ Zákon č. 221/1999 Sb., zákon o vojácích z povolání, ve znění pozdějších předpisů, § 2 odst. 3.

³⁹⁵ BOBEK, BOUČKOVÁ a KÜHN, zdroj cit. v pozn. č. 65, s. 207-208.

³⁹⁶ Zákon č. 257/2001 Sb., zákon o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb, ve znění pozdějších předpisů (knihovnický zákon), § 2 písm. a).

³⁹⁷ Zákon č. 561/2004 Sb., zdroj cit. v pozn. č. 126, § 2 odst. 1 písm. a).

³⁹⁸ BOBEK, BOUČKOVÁ a KÜHN, zdroj cit. v pozn. č. 65, s. 207-208.

³⁹⁹ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

⁴⁰⁰ Zákon č. 89/2012 Sb., zdroj cit. v pozn. č. 19, § 655.

⁴⁰¹ Zákon č. 115/2006 Sb., zákon o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

⁴⁰² Zákon č. 373/2011 Sb., zákon o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů, hlava II, díl 1, § 3-11.

⁴⁰³ Tamtéž, § 6.

zákoníku registrovaní partneři oprávněni společně si osvojit dítě, ačkoliv v důsledku Nálezů Ústavního soudu z června r. 2016⁴⁰⁴ se osvojitelem může stát jeden z partnerů žijící v registrovaném partnerství.

Umělé přerušování těhotenství je v České republice dostupné ženám na žádost, nepřesahuje-li těhotenství dvanáct týdnů a nebrání-li tomu její zdravotní důvody.⁴⁰⁵

Změna pohlaví je u nás umožněna na základě ust. § 29 občanského zákoníku.

Výše uvedený výčet účinných zákonů České republiky a jejich ustanovení jistě neobsáhl veškerá témata feministické právní teorie, ale uvedl alespoň ta nejdůležitější z nich.

Z pramenů mezinárodního práva jsou pro oblast související s feministickou právní teorií nejdůležitější dokumenty přijímané v rámci Organizace spojených národů. Česká republika je vázána zejména právně závaznou Úmlouvou o odstranění všech forem diskriminace žen z roku 1979⁴⁰⁶ a Úmlouvou o politických právech žen z roku 1952.⁴⁰⁷ Z právně nezávazných mezinárodních dokumentů považuji za vhodné zmínit Deklaraci o odstranění násilí páchaného na ženách z roku 1993,⁴⁰⁸ Deklaraci o odstranění diskriminace žen z roku 1967⁴⁰⁹ a Pekingskou deklaraci a její akční platformu z roku 1995.⁴¹⁰

Na úplný konec práce bych ráda již jen zmínila několik právních problémů, které jsou v souvislosti s tématy feministické právní teorie v České republice aktuální a které považuji za nejzásadnější.

Za prvé jde o otázku, zda umožnit stejnopohlavním párům uzavírat manželství v podobě, v jaké ho mohou uzavírat heterosexuální páry, tj. v podobě manželského svazku. V době uzavření rukopisu této práce čekají na projednání v 1. čtení v Poslanecké

---

⁴⁰⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 14. 6. 2016, sp. zn. Pl. ÚS 7/15, publikován pod č. 234/2016 ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu.

⁴⁰⁵ Zákon č. 66/1986 Sb., zákon o umělém přerušování těhotenství, ve znění pozdějších předpisů, § 4.

⁴⁰⁶ Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen, publikovaná ve sbírce zákonů pod č. 62/1987 Sb. jako vyhláška ministra zahraničních věcí.

⁴⁰⁷ Úmluva o politických právech žen, publikovaná ve sbírce zákonů pod č. 46/1955 Sb. jako vyhláška ministra zahraničních věcí.

⁴⁰⁸ Deklarace o odstranění násilí páchaného na ženách přijatá v roce 1993 Valným shromážděním pod č. 48/104.

⁴⁰⁹ Deklarace o odstranění diskriminace žen přijatá v roce 1967 Valným shromážděním pod č. 2263(XXII).

⁴¹⁰ Pekingská deklarace a její akční platforma přijatá v roce 1995 jako výstup 4. Světové konference Organizace spojených národů o ženách.

sněmovně Parlamentu České republiky dva návrhy k tomuto tématu. První návrh usiluje o to, aby změnou občanského zákoníku bylo homosexuálům umožněno uzavírat plnohodnotná manželství.⁴¹¹ Druhý naopak navrhuje, aby byl institut manželství definován na ústavní úrovni přímo v Listině jako *výhradní* svazek muže a ženy.⁴¹²

Druhým aktuálním tématem u nás je otázka osvojení dětí homosexuálními páry žijícími v registrovaném partnerství. Jak již bylo zmíněno výše, v současné době mohou o společné osvojení žádat pouze heterosexuální manželé nebo jen jeden z registrovaných partnerů. Registrovaní partneři si osvojit dítě společně nemohou.

Ohledně obou výše uvedených problémů zastávám názor, že uvolnění institutů manželství i osvojení pro stejnopohlavní páry může přinést homosexuálním osobám množství pozitiv, aniž by heterosexuální osoby přišly o svá práva. Pokud se v souvislosti s těmito případy zdají být nějaké společenské hodnoty v ohrožení, pak jsou to hodnoty spojené s modelem tradiční rodiny. Vzhledem k tomu, že by případná homosexuální manželství a jejich rodiny byly po navrhovaných právních změnách v naší společnosti stále v menšině, nemyslím si, že by jejich nově nabytá práva nějak významně ovlivnila obecnou představu o tradiční rodině.

Nakonec předvídám, že v budoucnosti se bude muset Česká republika zabývat problematikou souhlasu s pohlavním stykem. Toto téma je aktuální v řadě evropských zemí. Současné legislativy Švédska, Islandu, Velké Británie, Kypru, Belgie, Irska, Lucemburska a Německa vyžadují za účelem dobrovolného pohlavního styku předchozí *výslovný* souhlas účastníků. Pohlavní styk s osobou, která takový výslovný souhlas neudělila nebo nemohla udělit, je považován za znásilnění.⁴¹³ Uvidíme, zda a jak se téma souhlasu s pohlavním stykem dotkne v budoucnosti i českého práva.

---

⁴¹¹ Poslanecký návrh na změnu zákona – občanského zákoníku č. 201/0, část č. 1/4. Dostupný z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=8&CT=201&CT1=0>

⁴¹² Poslanecký návrh na změnu ústavního zákona - Listiny základních práv a svobod č. 229/0, část č. 1/4. Dostupný z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=8&CT=229&CT1=0>

⁴¹³ LAUDER, Silvie. Švédové nevyžadují k sexu podpis, jen souhlas. *Respekt* [online]. 29. 5. 2018 [cit. 22. 11. 2018]. Dostupné z: <https://www.respekt.cz/denni-menu/svedsko-sex-bez-souhlasu-nikoli-bez-podpisu-je-znasilneni>

Závěr

Feministická právní teorie se ukázala být velmi rozsáhlým a dynamickým právním odvětvím. Základním teoretickým východiskem pro studium této teorie jsou pojmy *feminismus* a *gender*, o kterých bylo pojednáno v první části práce.

Feminismus, na který feministická právní teorie myšlenkově navazuje, vychází z předpokladu, že se ženy ve společnosti dlouhodobě nachází v *podřízeném postavení* vůči mužům. Feminismus a jeho hnutí se z časového hlediska dělí na *tři vlny*, které probíhají od 30. let 19. století až do současnosti. V rámci těchto vln lze identifikovat několik *hlavních myšlenkových proudů*, pod které se dále řadí konkrétní *feministické směry*.

Původně byly stěžejní analytickou kategorií feminizmu a feministické právní teorie *ženy*, postupně ji však nahradila nová analytická kategorie *genderu*. Ačkoliv panuje většinová shoda na tom, že *gender* je *sociální konstrukt*, samotná definice pojmu je v oblasti genderových studií předmětem neustálé diskuze. Teoretické dilema představuje i *podstata genderu*, jejíž pojetí je chápáno buď jako *esencialistické* nebo *antiesencialistické*. *Gender* není jen součástí konstrukce individuální lidské identity, ale může také vypovídat o *distribuci moci* ve společnosti.

Druhá část práce se věnovala již výhradně feministické právní teorii jako samostatnému právnímu odvětví. V rámci teorie je využíváno *šest základních teoretických nástrojů*, které umožňují nahlédnout na právní problém z *feministické perspektivy*. Klíčovým prvkem přístupu feministicko-právních teoretiků je *kritické myšlení*, nikoliv pouhá znalost konkrétních zákonných ustanovení.

Vývoj, kterým si feministická právní teorie od svého vzniku v 70. letech 20. století do současnosti prošla, představují její *tři generace*. Teorie představitelů jednotlivých generací se od sebe výrazně myšlenkově liší a vymezují se jedna vůči druhé. Geneze feministické právní teorie ilustruje, jak je tato teorie *vnitřně různorodá a dynamická*. V současnosti čelí toto právní odvětví jednak *postmoderním a dekonstruktivním* vlivům a zároveň *hnutím odporu* obhajujícím tradiční společenské uspořádání dob minulých.

Poslední třetí část práce se zasadila feministickou právní teorii do *lokálního kontextu*. Zaměřila se na *diskontinuitu feminizmu*, která v Československu nastala v souvislosti s nástupem socialistického zřízení. Období socialismu významně ovlivnilo

dnešní *specifický přístup Čechů* k feministickým a genderovým tématům. Témata související s feministickou právní teorií se neuplatňují v českém pozitivním právu v pevně ohraničeném právním rámci, ale *prostupují celým právním řádem*. Některá z témat jsou nyní v českém právním prostředí velice *aktuální* a vyvolávají mezi odbornou i laickou veřejností *vášnivou diskuzi*.

Tato práce byla zpracována, aby bylo dosaženo dvou cílů nastíněných v jejím úvodu. Prvním cílem bylo zodpovězení otázky, jak je možné, že se feministická právní teorie v angloamerické právní oblasti těší vážnosti a respektu, kdežto v českém prostředí je opomíjena nebo je na ni dokonce pohlíženo svrchu.

Odpověď na tuto otázku poskytuje třetí část této práce, která zasazuje feministickou právní teorii do kontextu České republiky. Naše specifické vnímání genderových témat přímo souvisí se socialistickou historií naší země. Kvůli nástupu socialistického režimu neproběhla v Československu druhá vlna feminismu v podobě, v jaké proběhla ve státech na západ od nás. Socialistické zřízení umlčelo veškeré snahy o veřejnou diskuzi nejen na feministická a genderová témata. Ani konec období nesvobody nezbavil Čechy obav svobodně vyjadřovat svůj názor. Veškeré cizí iniciativy vyvolávají v naší zemi a priori pocity nejistoty až odporu. Vzhledem k naší historii to není překvapivá nebo nepochopitelná reakce.

Socialistická ideologie prezentovala feminismus českému lidu jako buržoazní kapitalistický přežitek. I přes snahu překonat socialistické názory přetrvává tento povrchní pohled na feminismus u nás latentně dodnes. Možná i proto v našem prostředí není velký zájem o studium genderových teorií. Skeptický náhled na genderová témata tedy může pramenit i z prosté neznalosti, která následně vyvolává strach z neznámého. V tomto ohledu by tato práce mohla přispět k rozšíření znalostí o feminismu, genderu a feministické právní teorii u nás.

Nakonec dodávám, že socialismus přinesl ženám v otázce rovnoprávnosti mnohá zlepšení, zejména v oblasti pracovního trhu nebo institucionalizované péče o děti. O tyto výdobytky však nemuseli Češi bojovat podobně jako feministé v zemích na západ od nás. Byly jim dány v rámci socialistické ideologie shůry. Absence osobního přičinění o rovnoprávnost však s sebou nese, že si jí v českém prostředí méně vážíme.

Druhým cílem této práce bylo komplexně pojednat o feministické právní teorii v češtině. Práce poskytuje nezbytné teoretické základy pro studium tohoto právního

odvětví. Průřezově se dotýká všech jeho hlavních témat a myšlenkových směrů, popisuje jeho vývoj s ohledem na historické souvislosti a v textu průběžně nastiňuje možnosti aplikace feministické právní teorie v praxi. To celé v českém jazyce. Co se týče komplexity obsahu práce, pak v tomto směru si dovoluji hovořit o úspěchu. O mnohých problémech bylo pojednáno pouze zběžně, s ohledem na rozsah práce však nebylo možné se jimi zabývat detailněji. Konečný rozsah práce i tak přesáhl původní záměr.

Na samém konci práce jsem se rozhodla přijmout výzvu feministické právní teorie a otevřeně vyslovit svůj osobní názor na přínos této teorie českému právnímu prostředí.

Předpokladem studia feministické právní teorie je *ochota naslouchat* druhým. Nejen sofistikovaným názorům odborníků, ale i zkušenostem běžných lidí. Zaměření na životní zkušenosti je jedním z nástrojů feministické právní teorie, jehož prostřednictvím si mohou osoby právnických profesí *rozšířit svůj pohled na svět a učit se empatii*.

Právo je společenskou vědou, existuje proto, aby sloužilo lidským potřebám. Výkon práva v jakékoliv jeho podobě chápu jako službu společnosti. Každý člověk ale věří ve zcela individuální verzi spravedlnosti. Feministická právní teorie je bohatým komplexem velice odlišných lidských zkušeností, hodnot a tedy i názorů na to, co je po právu. Už jen to, že se odhodláme naslouchat, je krokem k *respektu k odlišnostem a alternativám*, v praxi pak např. k respektu soudce ke všem účastníkům právního sporu, nebo k respektu advokáta nejen k jeho klientovi, ale též k protistraně.

Jednotlivé směry feministické právní teorie ilustrují boj o rozdílné společenské hodnoty. Na jedné straně se nachází jistota, tradice, sounáležitost, ale také stereotyp a nerovnoprávnost. Na druhé straně pak figuruje svoboda, individualita, ale též nejistota a osamělost. V průběhu celé historie jsme svědky toho, jak společnosti hledají vnitřní *rovnováhu* mezi těmito vzájemně protichůdnými hodnotami.

V rámci feministické právní teorie může každý nalézt směr, který nejvíc rezonuje s jeho osobními hodnotami. Ale je třeba mít na paměti, že nalézání těchto hodnot je neukončený proces. Bylo velice zajímavé sledovat, jak se s postupným poznáváním jednotlivých generací feministické právní teorie mění i mé vlastní postoje. Jako bych při studiu procházela podobným myšlenkovým vývojem jako celé toto právní odvětví.

Považovala bych za velký úspěch, kdyby ve jménu respektu k odlišnostem k sobě našli cestu feminismus v radikálnějším pojetí zemí na západ od nás a feminismus v našem českém umírněném pojetí. Náš postoj k genderovým tématům vyplynul z historických souvislostí a je stejně oprávněný jako jiné (západní) přístupy. Jediný vývoj,

který bude pro Českou republiku v genderových otázkách prospěšný, bude vývoj pozvolný, nevynucený a zohledňující lokální poměry.

Považuji za velké štěstí, že patřím ke generaci žen, která se díky práci svých předchůdců a předchůdkyň těší asi nejširšímu spektru práv a svobod v celé české historii. Studium feministické právní teorie mi ukázalo, jak náročnou práci feministé odvedli, a já si jí o to víc vážím.

Seznam použitých zdrojů

(v tištěné i elektronické formě)

Literatura

1. ABRAMS, Lynn. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. ISBN 80-7325-060-8.
2. BARŠA, Pavel. Judith Butlerová: teorie performativního rodu a dilemata současného feminismu. *Filosofický časopis* [el. forma]. Praha: Filosofický ústav Akademie věd České republiky, 1999, ročník 45, č. 5, s. 772-785. Dostupné z: https://kramerius.lib.cas.cz/search/i.jsp?pid=uuid:f6be3e92-48e1-11e1-5015-001143e3f55c#periodical-periodicalvolume-periodicalitem-page_uuid:f2eb67b9-48e1-11e1-1457-001143e3f55c
3. BARŠA, Pavel. Kritické teploušství. *Filosofický časopis* [el. forma]. Praha: Filosofický ústav Akademie věd České republiky, 1999, ročník 45, č. 5, s. 753-771. Dostupné z: https://kramerius.lib.cas.cz/search/i.jsp?pid=uuid:f6be3e92-48e1-11e1-5015-001143e3f55c#periodical-periodicalvolume-periodicalitem-page_uuid:f2eb67a6-48e1-11e1-1457-001143e3f55c
4. BARTLETT, Katharine T. a Roseanne KENNEDY. *Feminist Legal Theory: Readings in Law and Gender* [el. forma]. New York, Abingdon: Routledge, 2018. ISBN 9780429980114. Dostupné v rámci semináře Právnické fakulty Univerzity Karlovy s názvem Gender a právo.
5. BOBEK, Michal, Pavla BOUČKOVÁ a Zdeněk KÜHN, ed. *Rovnost a diskriminace* [el. forma]. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007. Beckova edice ABC. ISBN 978-80-7179-584-1.
6. BOUČKOVÁ, Pavla, Barbara HAVELKOVÁ, Kristina KOLDINSKÁ, Eva KÜHNOVÁ, Zdeněk KÜHN a Markéta WHELANOVÁ. *Antidiskriminační zákon: komentář* [el. forma]. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2016. Beckovy komentáře. ISBN 978-80-7400-618-0.
7. BUTLER, Judith. *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. 1. vydání. New York, London: Routledge, 1990. ISBN 0-415-90042-5.
8. BUTLER, Judith. *Závažná těla: o materialitě a diskursivních mezích "pohlaví"*. 1. české vydání. Praha: Karolinum, 2016. Edice Limes. ISBN 978-80-246-3325-1.
9. DOLEŽALOVÁ, Iva. Postavení a role ženy v křesťanství. In: VALDROVÁ, Jana a Lenka FORMÁNKOVÁ. *ABC feminismu* [el. forma]. Brno: NESEHNUTÍ, 2004, s. 151-167. ISBN 80-903228-3-2. Dostupné v rámci semináře Právnické fakulty Univerzity Karlovy s názvem Gender a právo.
10. DUDA, Josef a Věra SOKOLOVÁ. Queer. In: MALINA, Jaroslav a kol. *Antropologický slovník (s přihlédnutím k dějinám literatury a umění) aneb co by mohl o člověku vědět každý člověk* [el. forma]. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2009, s. 3343. ISBN 978-80-7204-560-0. Dostupné z: <https://is.muni.cz/do/1431/UAntrBiol/el/antropos/index.html>
11. DUDA, Josef. LBGT. In: MALINA, Jaroslav a kol. *Antropologický slovník (s přihlédnutím k dějinám literatury a umění) aneb co by mohl o člověku vědět každý*

- člověk* [el. forma]. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2009, s. 2236. ISBN 978-80-7204-560-0. Dostupné z: <https://is.muni.cz/do/1431/UAntrBiol/el/antropos/index.html>
12. ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vydání. Ostrava: Sagit, 2012. ISBN 978-80-7208-922-2.
  13. FERRAROVÁ, Eva. Feminismus. In: MALINA, Jaroslav a kol. *Antropologický slovník (s přihlédnutím k dějinám literatury a umění) aneb co by mohl o člověku vědět každý člověk* [el. forma]. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2009, s. 1197-1199. ISBN 978-80-7204-560-0. Dostupné z: <https://is.muni.cz/do/1431/UAntrBiol/el/antropos/index.html>
  14. FERRAROVÁ, Eva. Sexismus. In: MALINA, Jaroslav a kol. *Antropologický slovník (s přihlédnutím k dějinám literatury a umění) aneb co by mohl o člověku vědět každý člověk* [el. forma]. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2009, s. 3566. ISBN 978-80-7204-560-0. Dostupné z: <https://is.muni.cz/do/1431/UAntrBiol/el/antropos/index.html>
  15. FREDMAN, Sandra. *Women and the Law* [el. forma]. Oxford: Clarendon Press, 1997. [ISBN 9780198763239.] Dostupné v rámci semináře Právnické fakulty Univerzity Karlovy s názvem Gender a právo.
  16. HAVELKOVÁ, Barbara. *Gender Equality in Law: Uncovering the Legacies of Czech State Socialism*. Oxford: Hart Publishing, 2017. ISBN 978-1-5099-0586-7.
  17. HAVELKOVÁ, Barbara. Genderová rovnost v období socialismu. In: BOBEK, Michal, Pavel MOLEK a Vojtěch ŠIMÍČEK (eds.). *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví*. [el. forma] Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2009, 179-206. ISBN 978-80-210-4844-7.
  18. HAVELKOVÁ, Hana. První a druhá vlna feminismu: podobnosti a rozdíly. In: VALDROVÁ, Jana a Lenka FORMÁNKOVÁ. *ABC feminismu* [el. forma]. Brno: NESEHNUTÍ, 2004, s. 169-182. ISBN 80-903228-3-2. Dostupné v rámci semináře Právnické fakulty Univerzity Karlovy s názvem Gender a právo.
  19. CHAMALLAS, Martha. *Introduction to Feminist Legal Theory*. 3. vydání. New York: Wolters Kluwer Law & Business, 2013. ISBN: 978-1-4548-0221-1.
  20. CHROMÁ, Marta. *Právní překlad v teorii a praxi: nový občanský zákoník*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2851-6.
  21. JANOŠOVÁ, Pavlína. *Homosexualita v názorech současné společnosti*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2000. ISBN 8071849545.
  22. JARKOVSKÁ, Lucie. Prohlédněme genderové stereotypy. In: VALDROVÁ, Jana a Lenka FORMÁNKOVÁ. *ABC feminismu* [el. forma]. Brno: NESEHNUTÍ, 2004, s. 19-27. ISBN 80-903228-3-2. Dostupné v rámci semináře Právnické fakulty Univerzity Karlovy s názvem Gender a právo.
  23. KLÍMA, Karel et al. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-140-3.
  24. KÜHN, Zdeněk. *Aplikace práva soudcem v éře střeoevropského komunismu a transformace: Analýza příčin postkomunistické právní krize*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005. ISBN 80-7179-429-5.

25. MACKINNON, Catharine A. *Feminism Unmodified: Discourses on Life and Law* [el. forma]. Cambridge, Massachusetts and London: Harvard University Press, 1987. [ISBN 0-674-29874-8.] Dostupné v rámci semináře Právnické fakulty Univerzity Karlovy s názvem Gender a právo.
26. MACKINNON, Catharine A. *Toward a feminist theory of the state* [el. forma]. Harvard University Press, 1989. Dostupné v rámci semináře Právnické fakulty Univerzity Karlovy s názvem Gender a právo.
27. MALINA, Jaroslav. Determinismus, biologický. In: MALINA, Jaroslav a kol. *Antropologický slovník (s přihlédnutím k dějinám literatury a umění) aneb co by mohl o člověku vědět každý člověk* [el. forma]. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2009, s. 902. ISBN 978-80-7204-560-0. Dostupné z: <https://is.muni.cz/do/1431/UAntrBiol/el/antropos/index.html>
28. MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. přepracované vydání. Praha: Linde, 2003. ISBN 80-7201-433-1.
29. MUNRO, Vanessa. *Law and Politics at the Perimeter: Re-evaluating Key Debates in Feminist Theory* [el. forma]. Oxford: Hart Publishing, 2007. ISBN 9781841133522. Dostupné v rámci semináře Právnické fakulty Univerzity Karlovy s názvem Gender a právo.
30. NAGL-DOCEKAL, Herta. *Feministická filozofie: výsledky, problémy, perspektivy*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2007. ISBN 978-80-86429-68-7.
31. *National Geographic, National Geographic Česko*. Genderová revoluce. Praha: National Geographic Society a VLTAVA LABE MEDIA a.s., 2017, leden 2017, ISSN 1213-9394.
32. OSVALDOVÁ, Barbora. *Česká média a feminismus*. 1. vydání. Praha: Libri (SLON), 2004. ISBN 80-7277-263-5.
33. PAVLÍK, Petr a Věra SOKOLOVÁ. Sex. In: MALINA, Jaroslav a kol. *Antropologický slovník (s přihlédnutím k dějinám literatury a umění) aneb co by mohl o člověku vědět každý člověk* [el. forma]. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2009, s. 3565-3566. ISBN 978-80-7204-560-0. Dostupné z: <https://is.muni.cz/do/1431/UAntrBiol/el/antropos/index.html>
34. PAVLÍK, Petr. Androcentrismus. In: MALINA, Jaroslav a kol. *Antropologický slovník (s přihlédnutím k dějinám literatury a umění) aneb co by mohl o člověku vědět každý člověk* [el. forma]. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2009, s. 112. ISBN 978-80-7204-560-0. Dostupné z: <https://is.muni.cz/do/1431/UAntrBiol/el/antropos/index.html>
35. PAVLÍK, Petr. Esencialismus, biologický. In: MALINA, Jaroslav a kol. *Antropologický slovník (s přihlédnutím k dějinám literatury a umění) aneb co by mohl o člověku vědět každý člověk* [el. forma]. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2009, s. 1110. ISBN 978-80-7204-560-0. Dostupné z: <https://is.muni.cz/do/1431/UAntrBiol/el/antropos/index.html>
36. PAVLÍK, Petr. Gender. In: MALINA, Jaroslav a kol. *Antropologický slovník (s přihlédnutím k dějinám literatury a umění) aneb co by mohl o člověku vědět každý člověk* [el. forma]. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2009, s. 1300-1301.

ISBN 978-80-7204-560-0. Dostupné z: <https://is.muni.cz/do/1431/UAntrBiol/el/antropos/index.html>

37. PLZÁK, Miroslav a Radim UZEL. *Zákony ženské přitažlivosti: Intimní rozhovory o manželství a sexu*. 1. vydání. Praha: EMINENT, 1995. ISBN 80-85876-12-4.
38. RENZETTI, Claire M. a Daniel J. CURRAN. *Ženy, muži a společnost*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0525-2.
39. ŘEŠETKA, Miroslav. Queer. In: ŘEŠETKA, Miroslav. *Anglicko-český, česko-anglický studijní slovník*. 3. dopl. vydání. Olomouc: Fin Publishing, 2001, 1181 s. ISBN 80-86002-62-4.
40. SOKAČOVÁ, Linda. Významné ženy a hnutí v historii feminismu. In: VALDROVÁ, Jana a Lenka FORMÁNKOVÁ. *ABC feminismu* [el. forma]. Brno: NESEHNUTÍ, 2004, s. 185-197. ISBN 80-903228-3-2. Dostupné v rámci semináře Právnické fakulty Univerzity Karlovy s názvem Gender a právo.
41. SOKOLOVÁ, Věra. Sexualita In: MALINA, Jaroslav a kol. *Antropologický slovník (s přihlédnutím k dějinám literatury a umění) aneb co by mohl o člověku vědět každý člověk* [el. forma]. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2009, s. 3566. ISBN 978-80-7204-560-0. Dostupné z: <https://is.muni.cz/do/1431/UAntrBiol/el/antropos/index.html>
42. SOKOLOVÁ, Věra. Současné trendy feministického myšlení. In: VALDROVÁ, Jana a Lenka FORMÁNKOVÁ. *ABC feminismu* [el. forma]. Brno: NESEHNUTÍ, 2004, s. 199-212. ISBN 80-903228-3-2. Dostupné v rámci semináře Právnické fakulty Univerzity Karlovy s názvem Gender a právo.
43. ŠMEJKALOVÁ-STRICLAND, Jiřina. Do Czech women need feminism? Perspectives of feminist theories and practices in Czechoslovakia. *Women's Studies International Forum* [el. forma]. Elsevier Science Ltd, 1994, Vol. 17, Nos. 2/3, s. 277-282. Dostupné v rámci semináře Právnické fakulty Univerzity Karlovy s názvem Gender a právo.
44. TOMÁNEK, Tomáš a Kamila BOLEGOVÁ. Do voleb míří čistě ženská sdružení. *Lidové noviny*. 2018, XXXI/19, s. 1, 3. ISSN 0862-5921. (Autor ilustrace Richard Cortés.)
45. WALLACH SCOTT, Joan. Gender: A Useful Category of Historical Analysis. *The American Historical Review* [el. forma]. Oxford: Oxford University Press, 1986, Vol. 91, No. 5, s. 1053-1075. Dostupné v rámci semináře Právnické fakulty Univerzity Karlovy s názvem Gender a právo.
46. WALLACH SCOTT, Joan. Gender: Still a Useful Category of Analysis? *Diogenes* [el. forma]. SAGE Journals, 2010, Vol. 57, Issue 1, s. 7-14. Dostupné v rámci semináře Právnické fakulty Univerzity Karlovy s názvem Gender a právo.
47. ZNEBEJÁNEK, František. *Sociální hnutí: teorie, koncepce, představitelé*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 1997. ISBN 80-85850-31-1.

Právní předpisy, návrhy právních předpisů, mezinárodní úmluvy a deklarace

1. Císařský patent č. 2557/1832 Sb. z. s. (vystěhovalecký patent).
2. Císařský patent č. 946/1811 Sb. z. s., Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesammten deutschen Erbländer der österreichischen Monarchie, ve znění účinném ke dni 1. 1. 1925 (Všeobecný občanský zákoník).

3. Declaration of Independence of the Czechoslovak Nation by its Provisional Government ze dne 18. 10. 1918 (Prohlášení nezávislosti československého národa jeho prozatímní vládou nebo též Washingtonská deklarace).
4. Deklarace o odstranění diskriminace žen přijatá v roce 1967 Valným shromážděním pod č. 2263(XXII).
5. Deklarace o odstranění násilí páchaného na ženách přijatá v roce 1993 Valným shromážděním pod č. 48/104.
6. Návrh směrnice Rady o provádění zásady rovného zacházení s osobami bez ohledu na náboženské vyznání nebo víru, zdravotní postižení, věk nebo sexuální orientaci KOM (2008) 426 ze dne 2. 7. 2008. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX:52008PC0426>
7. Pekingská deklarace a její akční platforma přijatá v roce 1995 jako výstup 4. Světové konference Organizace spojených národů o ženách.
8. Poslanecký návrh na změnu ústavního zákona - Listiny základních práv a svobod č. 229/0, část č. 1/4. Dostupný z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=8&CT=229&CT1=0>
9. Poslanecký návrh na změnu zákona – občanského zákoníku č. 201/0, část č. 1/4. Dostupný z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=8&CT=201&CT1=0>
10. Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen, publikovaná ve sbírce zákonů pod č. 62/1987 Sb. jako vyhláška ministra zahraničních věcí.
11. Úmluva o politických právech žen, publikovaná ve sbírce zákonů pod č. 46/1955 Sb. jako vyhláška ministra zahraničních věcí.
12. Úmluva Rady Evropy č. 210 ze dne 7. 4. 2011, o prevenci a potírání násilí na ženách a domácího násilí (Istanbulská úmluva).
13. Ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky (Ústava 1960).
14. Ústavní zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky (Ústava 9. května).
15. Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů.
16. Zákon č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu, ve znění účinném ke dni 28. 10. 1918 (recepční zákon).
17. Zákon č. 115/2006 Sb., zákon o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
18. Zákon č. 121/1920 Sb., Ústavní listina Československé republiky, ve znění účinném ode dne 6. 3. 1920 do dne 8. 6. 1948.
19. Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů.
20. Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů.
21. Zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů (antidiskriminační zákon).
22. Zákon č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání, ve znění pozdějších předpisů.

23. Zákon č. 234/2014 Sb., o státní službě, ve znění pozdějších předpisů.
24. Zákon č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb, ve znění pozdějších předpisů (knihovnický zákon).
25. Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů.
26. Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů.
27. Zákon č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv, ve znění pozdějších předpisů.
28. Zákon č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních zdrojů, ve znění pozdějších předpisů.
29. Zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů.
30. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
31. Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů.
32. Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů (školský zákon).
33. Zákon č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů (zákon o soudech a soudcích).
34. Zákon č. 66/1986 Sb., o umělém přerušování těhotenství, ve znění pozdějších předpisů.
35. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Judikatura

1. Nález Ústavního soudu ze dne 14. 6. 2016, sp. zn. Pl. ÚS 7/15, publikován pod č. 234/2016 ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu.
2. Rozhodnutí Nejvyššího soudu Spojených států amerických ze dne 1. 5. 1989 ve věci *Price Waterhouse v. Hopkins*, 490 U.S. 228 (1989). Dostupné z: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/490/228/case.html>
3. Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 5. 10. 2016, sp. zn. 10 As 190/2016, publikován pod č. 3489/2016 ve Sbírce rozhodnutí Nejvyššího správního soudu.

Kvalifikační práce

1. NĚMCOVÁ, Monika. *Právní postavení ženy v římském právu* [el. forma]. Praha, 2016 [cit. 5. 7. 2018]. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra právních dějin. Dostupné z: https://ckis.cuni.cz/F/QS7LPPFIELAF5XKT6IVBCSYJX9U88D6KYPE86TYBNSXHPG67YD-26640?func=full-set-set&set_number=003212&set_entry=000002&format=999

Internetové zdroje

1. BUTTERWORTH, Benjamin. Czech version of National Geographic calls gay people 'faggots'. *PinkNews* [online]. 30. 1. 2017 [cit. 1. 7. 2018]. Dostupné z: <https://www.pinknews.co.uk/2017/01/30/czech-version-of-national-geographic-calls-gay-people-faggots/>

2. CWLU HERSTORY PROJECT. How to Start Your Own Consciousness-raising Group. *CWLU HERSTORY PROJECT* [online]. [cit. 5. 11. 2018]. Dostupné z: <https://www.cwluherstory.org/conscious/how-to-start-your-own-consciousness-raising-group>
3. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Gender: Základní pojmy* [online]. [cit. 3. 7. 2018] Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/gender/gender_pojmy
4. DOBEŠOVÁ, Mirka. V českém National Geographic vědí o genderu asi tolik, co Eskymáci o krémech na opalování, vydali ale číslo o genderové revoluci. Objasní, kdo je "buzík" a "normální žena". *LUI* [online]. 31. 1. 2017 [cit. 1. 7. 2018]. Dostupné z: <https://www.lui.cz/co-se-deje/item/9076-v-ceskem-national-geographic-vedi-o-genderu-asi-tolik-co-eskymaci-o-kremech-na-opalovani-vydali-ale-cislo-o-genderove-revoluci>
5. ERA. *Equal Rights Amendment* [online]. [cit. 10. 11. 2018] Dostupné z: <https://www.equalrightsamendment.org>
6. EUROSTAT. *Mezinárodní srovnání – Podíl zaměstnaných na částečný úvazek v roce 2016 (Práce a mzdy)* [online]. [cit. 8. 5. 2018] Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/45709978/300002174425.pdf/f692ce76-ae71-4a14-8612-e79f31283c5a?version=1.1>
7. FROLÍKOVÁ, Lenka. Tomáš Garrigue Masaryk: první a (zatím) poslední prezident – feminista. *FÓRUM 50 %* [online]. [cit. 11. 11. 2018]. Dostupné z: <https://padesatprocent.cz/cz/tomas-garrigue-masaryk-prvni-a-zatim-posledni-prezident-feminista>
8. HAVELKOVÁ, Barbara. K čemu jsou feministická/genderová právní studia? *Jiné právo* [online]. 21. 4. 2013 [cit. 22. 11. 2018]. Dostupné z: http://jinepravo.blogspot.com/2013/04/k-cemu-jsou-feministickagenderova_21.html
9. HAVELKOVÁ, Barbara. Muž živitel a žena pečovatelka jako přirozené zřízení či racionální a svobodná volba? *Jiné právo* [online]. 13. 4. 2013 [cit. 22. 11. 2018]. Dostupné z: <http://jinepravo.blogspot.com/2013/04/muz-zivitel-zena-pecovatelka-jako.html>
10. HAVELKOVÁ, Barbara. Obrana feminismu. *Jiné právo* [online]. 6. 4. 2013 [cit. 22. 11. 2018]. Dostupné z: http://jinepravo.blogspot.com/2013/04/obrana-feminismu_8695.html
11. JANÁKOVÁ, Barbora. MeToo je výstřelek doby, řekl Kubera. Je to ponižování, tvrdí soudce Fiala. *iDNES.cz* [online] 16. 3. 2018 [cit. 22. 11. 2018]. Dostupné z: https://zpravy.idnes.cz/sexualni-obtezovani-kampan-metoo-pravnicke-aspekty-pravni-stranka-feminismus-emancipace-gsy-/domaci.aspx?c=A180316_090109_domaci_bja
12. JEMELKA, František. Církve ke schvalování tzv. Istanbulské úmluvy v ČR. *Církev.cz: Katolická církev v České republice* [online]. 25. 6. 2018 [cit. 21. 11. 2018]. Dostupné z: <https://www.cirkev.cz/cs/aktuality/180625cirkve-ke-schvalovani-tzv-istanbulske-umluvy-v-cr>
13. KIRKUP, James. Is it a crime to say 'women don't have penises'? *The Spectator* [online]. 19. 8. 2018 [cit. 25. 9. 2018]. Dostupné z: <https://blogs.spectator.co.uk/2018/08/is-it-a-crime-to-say-women-dont-have-penises/>

14. LAUDER, Silvie. Švédové nevyžadují k sexu podpis, jen souhlas. *Respekt* [online]. 29. 5. 2018 [cit. 22. 11. 2018]. Dostupné z: <https://www.respekt.cz/denni-menu/svedsko-sex-bez-souhlasu-nikoli-bez-podpisu-je-znasilneni>
15. MATTHIESEN, WICKERT & LEHRER, s.c. *Contributory negligence/Comparative fault laws in all 50 states* [el. forma]. 14. 2. 2018. [cit. 22. 5. 2018] Dostupné z: <https://www.mwl-law.com/wp-content/uploads/2013/03/contributory-negligence-comparative-fault-laws-in-all-50-states.pdf>
16. NESEHNUTÍ BRNO (NEzávislé Sociálně Ekologické HNUTÍ), pobočný spolek. *Sexistické prasátečko* [online]. [cit. 23. 11. 2018]. Dostupné z: www.prasatecko.cz
17. NOVINKY. Ženy nemají penisy, napsal britský student. Přišel o místo v novinách i akademickém spolku. *Novinky.cz* [online]. 19. 9. 2018 [cit. 25. 9. 2018]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/484174-zeny-nemaji-penisy-napsal-britsky-student-prisel-o-misto-v-novinach-i-akademickem-spolku.html>
18. ONLINE ETYMOLOGY DICTIONARY. *Origin and meaning of gender by Online Etymology Dictionary* [online]. [cit. 26. 6. 2018]. Dostupné z: <https://www.etymonline.com/word/gender>
19. OTEVŘENÁ SPOLEČNOST, o.p.s. *Otevřená společnost: Genderman* [online]. 2018 [cit. 23. 11. 2018]. Dostupné z: <http://www.otevrenaspolecnost.cz/genderman>
20. PATOČKOVÁ, Jana. Prolomit vlny: Český National Geographic chápe téma sexuálních identit po svém. Z genderové revoluce možná „vyčuhují temnější motivy“. *Radio Wave* [online]. 6. 1. 2017 [cit. 1. 7. 2018]. Dostupné z: <https://wave.rozhlas.cz/prolomit-vlny-cesky-national-geographic-chape-tema-sexualnich-identit-po-svem-z-5184627>
21. Petice studentů a studentek Právnické fakulty Univerzity Karlovy na podporu ratifikace Úmluvy Rady Evropy o prevenci a potírání násilí vůči ženám a domácího násilí. *Google Docs* [el. forma] Dostupné z: <https://docs.google.com/document/d/1p27fHIL5EUGq0sUY4-XYbmleN6Hbj8kThT8ma0QtgWw/edit?fbclid=IwAR0TYhTAtRO1vtbkJx9BnqvftyoumTNX31WHj0RxWwztMs2TY9tejKKyzE8>
22. Příspěvek adaptující knihu [online]: BEM, Sandra Lipsitz. *The lenses of gender: transforming the debate on sexual inequality*. London: Yale University Press, 1993. ISBN 9780300061635. [cit. 8. 5. 2018]. Dostupný z: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&ved=2ahUKEwiwtsvniVbaAhVSjqQKHxj-Cu4QFjADegQIABBA&url=http%3A%2F%2Fwww.radford.edu%2F~jaspelme%2Fminority-groups%2Fpast_courses%2FBem-Transforming%2520the%2520Debate%2520on%2520Sexual%2520Inequality.doc&usg=AOvVaw0fv-gC8-ulDjGwrnivLCrb
23. RADAČIĆ, Ivana. *Feminist Legal Theories* [el. forma]. [cit. 3. 8. 2018]. Dostupné z: <https://www.scribd.com/document/263722525/Feminist-Legal-Theories>.
24. SCHIFF, Peter. Ep. 385: Let's Honor the Labor of the Entrepreneur. *Youtube* [online podcast]. 31. 8. 2018 [cit. 17. 11. 2018] Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=DBY9opwMtf4&t=1578s>

25. SLATER, Matt. Sport & gender: A history of bad science & 'biological racism'. *BBC Sport* [online]. 28. 7. 2015. [cit. 24. 7. 2018]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/sport/athletics/29446276>
26. Studenti PFUK za Istanbul. *Facebook* [online soc. síť]. [cit. 28. 11. 2018]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/events/305123936764380/>
27. SUK, Jaroslav. Jak utajit švédským dětem existenci dvou pohlaví. *Česká pozice* [online]. 1. 1. 2012 [cit. 17. 7. 2018]. Dostupné z: http://www.ceskapozice.lidovky.cz/jak-utajit-svedskym-detem-existenci-dvou-pohlavi-f7j-/tema.aspx?c=A121027_220439_pozice_81165
28. ŠINDELÁŘ, Adam a Jana PŘENOSILOVÁ. Istanbulská úmluva má příznivce i odpůrce. Měla by být součástí našeho právního řádu? *Český rozhlas: Vertikála* [online]. 21. 10. 2018 [cit. 21. 11. 2018]. Dostupné z: <https://plus.rozhlas.cz/istanbulska-umluva-ma-priznivce-i-odpurce-mela-byt-soucasti-naseho-pravniho-radu-7646148>
29. THE BAD WRITING CONTEST: Press Releases, 1996-1998. Dostupné z: http://www.denisdutton.com/bad_writing.htm
30. VUČKA, Jan. Máme genderový problém. Zaveďme kvóty na soudce! *Jiné právo* [online]. 13. 10. 2017 [cit. 22. 11. 2018]. Dostupné z: <http://jinepravo.blogspot.com/2017/10/jan-vucka-mame-genderovy-problem.html>
31. ZD. „Ženy nemají penisy,“ napsal student a spustil bouři. *Echo24.cz* [online]. 22. 9. 2018 [cit. 25. 9. 2018]. Dostupné z: <https://echo24.cz/a/SNwVN/zeny-nemaji-penisy-napsal-student-a-spustil-bouri/>

Absolvované předměty na Právnické fakultě Univerzity Karlovy a jako zdroje práce

1. MUCHA, Ivan (garant i vyučující). *Sociologické teorie společnosti*. Výklad vyučujícího v rámci předmětu Právnické fakulty, Katedry politologie a sociologie. Zimní semestr 2013/2014.
2. KYSELA, Jan (garant). HAVELKOVÁ, Barbara (vyučující). *Gender a právo*. Právnická fakulta, Katedra politologie a sociologie. Letní semestr 2015/2016.

Televizní dokumenty

1. NEIL, Robert. *Zvířecí mámy: batolata* [televizní vysílání] 2. díl. Velká Británie: BBC Earth, 2015, 46 min. Dostupné z: Vysílání 2. programu České televize dne 7. 8. 2018.

Název práce, abstrakt a klíčová slova v českém jazyce

Název práce v českém jazyce

Feministická právní teorie

Abstrakt v českém jazyce

Diplomová práce pojednává o feministické právní teorii, mladém a dynamickém právním odvětví, které představuje jednu z výzev současného práva. Tato teorie je spojením práva a genderových studií. Její těžiště se nachází v angloamerickém právním systému, ve kterém jí náleží důstojné místo mezi právními teoriemi. V českém právním prostředí není feministická právní teorie příliš známa, pro zájemce však Právnická fakulta Univerzity Karlovy otevírá již pravidelně v letním semestru povinně volitelný předmět *Gender a právo*. Diplomová práce vychází zejména ze zdrojů v angličtině, které byly dány k dispozici studentům účastnícím se tohoto předmětu.

V českém jazyce dosud nevyšla o feministické právní teorii žádná souhrnná publikace. Cílem této práce bylo tedy tuto rozsáhlou teoretickou oblast co nejkompaktněji zpracovat a představit ji případným českým čtenářům.

Strukturu diplomové práce tvoří úvod, tři hlavní obsahové části a závěr. Jednotlivé části se dále dělí na kapitoly, oddíly a body.

První část práce se věnuje pojmům *feminismus* a *gender*, které představují základní teoretické východisko pro studium feministické právní teorie. Každému z pojmů je vyhrazena samostatná kapitola, která je zařazuje do historického kontextu a pojednává o nich v širších teoretických souvislostech. Ve třetí kapitole první části práce dochází k propojení základních analytických kategorií *žen* a *genderu* s feministickou právní teorií.

Druhá část diplomové práce představuje těžiště tématu a zaměřuje se výhradně na oblast feministické právní teorie. Po úvodu, který teorii komplexně vymezuje, je v samostatných oddílech pojednáno o její metodologii, teoretických nástrojích a historickém vývoji od vzniku po současnost.

Poslední třetí část práce zasazuje feministickou právní teorii do prostředí Československa a České republiky. Její první dvě kapitoly se zaměřují na dějinné události, které měly vliv na dnešní skeptické vnímání feminismu na českém území. Třetí kapitola představuje současný právní rámec, ve kterém feministická právní teorie nalézá v České republice uplatnění.

Závěr diplomové práce je věnován zamyšlení, zda může být feministická právní teorie přínosem českému právu.

Klíčová slova v českém jazyce

Feministická právní teorie, feminismus, gender

Název práce, abstrakt a klíčová slova v anglickém jazyce

Název práce v anglickém jazyce

Feminist Legal Theory

Abstrakt v anglickém jazyce

The master's thesis deals with the feminist legal theory, a young and dynamic legal field which is one of the challenges of current law. This theory is a combination of law and gender studies. Its focus lies in Anglo-American system of law, in which it has a dignified place among legal theories. In the Czech legal system, the feminist legal theory is not well known, but for those interested, the Faculty of Law of Charles University opens a compulsory subject *Gender and Law* regularly in the summer semester. The thesis is based mainly on sources in English, which were made available to the students participating in this subject.

In the Czech language, no comprehensive publication has yet been published on the topic of feminist legal theory. The objective of this thesis was to elaborate this extensive legal field and present it to potential Czech readers.

The structure of the thesis consists of an introduction, three main content parts and a conclusion. The parts are further divided into chapters, paragraphs, and sections.

The first part deals with the concepts of *feminism* and *gender*, which represent the basic theoretical basis for the study of feminist legal theory. A separate chapter is reserved for each of the concepts, classifying them in the historical context and dealing with them in broader theoretical contexts. In the third chapter of the first part of the thesis, the basic analytical categories of *women* and *gender* are interconnected with feminist legal theory.

The second part of the thesis aims on the main topic and focuses exclusively on the field of feminist legal theory. The introduction of the second part defines the theory comprehensively. Following paragraphs deal with its methodology, theoretical tools and historical development from its origins up to the present.

The last third part of the thesis connects feminist legal theory to Czechoslovakia and the Czech Republic. Its first two chapters focus on historical events that have influenced today's skeptical perception of feminism on Czech territory. The third chapter presents the current legal framework in which feminist legal theory applies in the Czech Republic.

The conclusion of this master's thesis considers whether Czech law can benefit from feminist legal theory.

Klíčová slova v anglickém jazyce

Feminist legal theory, feminism, gender